

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

ЕВРОАЗИЈСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ
УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУМУ

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

НАУЧНО-ТЕОРИЈСКИ ЧАСОПИС

2/2024 ГОДИНА IX
УДК 327.56 / ISSN 2466-4448

ЕВРОАЗИЈСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

УНИВЕЗИТЕТ СИНГИДУМУ

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Проф. др Митар Ковач

УРЕДНИК

Проф. др Бојана Остојић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Председник - проф. др Радомир Милашиновић, проф. др Радован Радиновић, проф. др Митар Ковач, проф. др Спасоје Мучибабић, проф. др Зоран Килибарда, проф. др Јан Марчек, проф. др Мила Алечковић, проф. др Станко Нишић, проф. др Јелена Гускова, проф. др Александар Дугин, проф. др Предраг Ћеранић, проф. др Синиша Атлагић, проф. др Милоје Пршић, проф. др Обрад Чабаркапа, проф. др Ања Филимонова, проф. др Милован Станишић, проф. др Драгана Митровић, проф. др Јован Јањић, проф. др Срђан Перишић, доц. др Јасминка Симић, др Владимир Пејак, др Данко Јовановић, др Миле Драгић, др Јасмина Играчки, др Љубица Гојковић, Петко Рашевић.

Адреса: Евроазијски безбедносни форум,
Бул. Зорана Ђинђића 45г/3, 11070 Нови Београд;
forum@eabezbednost.org;
тел: +381-64-877-92-73, +381-64-177-41-84.

Рукописи се не враћају.

Часопис излази два пута годишње

Штампа: DIS PUBLIC DOO, Браће Јерковић 111, 11010 Београд

e-mail: dispub.05@gmail.com

САДРЖАЈ

Божидар ФОРЦА

Место, улога и смисао НАТО-а у мултиполарном свету . 7 – 38

Митар КОВАЧ

Европска безбедност – стање и перспективе 39 – 64

Дарко МАТИЈАШЕВИЋ

Геополитичке детерминанте на простору Балкана и Републике Српске 65 – 87

Брацо КОВАЧЕВИЋ

Геополитика бомбардовања Срба 89 – 110

Драган ПЕТРОВИЋ

Деловање Европске Уније према Босни и Херцеговини, Републици Српској, Федерацији Босне и Херцеговине и правима конститутивних народа 111 – 122

Слободан С. ЖУПЉАНИН

Удружени непријатељски подухват против Републике Српске 123 – 136

Остоја БАРАШИН

Опстанак Републике Српске у антидејтонском дјеловању страних и домаћих политичких фактора 137 – 152

Синиша ПЕПИЋ

Имовина Републике Српске у функцији њеног развоја 153 – 166

Преводи сажетака на енглески језик 167 – 175

Преводи сажетака на руски језик 177 – 186

CONTENTS

Božidar FORCA

Place, role and meaning of the NATO in a multipolar world 7 – 38

Mitar KOVAČ

European security – status and prospects 39 – 64

Darko MATIJAŠEVIĆ

**Geopolitical determinants in the area of Balkans and Republika Srpska
..... 65 – 87**

Braco KOVAČEVIĆ

Geopolitics of bombing the Serbs 89 – 110

Dragan PETROVIĆ

**Actions of the European Union towards Bosnia and Herzegovina,
Republika Srpska, Federation Of Bosnia and Herzegovina and rights of
constituent peoples 111 – 122**

Slobodan ŽUPLJANIN

Joint enterprise against the Republika Srpska 123 – 136

Ostoja BARAŠIN

**Survival of the Republika Srpska in anti-dayton actions of foreign and
domestic political factors 137 – 152**

Siniša PEPIC

**Assets of the Republika Srpska in the function of its development
..... 153 – 166**

Translations of summaries into English 167 – 175

Translations of summaries into Russian 177 – 186

СОДЕРЖАНИЕ

Бождар ФОРЦА

Место, роль и смысл НАТО в многополярном мире 7 – 38

Митар КОВАЧ

Европейская безопасность - состояние и перспективы 39 – 64

Дарко МАТИАШЕВИЧ

Геополитические факторы на пространстве Балкан и Республики Сербской 65 – 87

Брацо КОВАЧЕВИЧ

Геополитика бомбардировок Сербов 89 – 110

Драган ПЕТРОВИЧ

Действия Европейского союза в отношении Боснии и Герцеговины, Республики Сербской, Федерации Боснии и Герцеговины и прав конституционных народов 111 – 122

Слободан С. ЖУПЛЯНИН

Совместное враждебное предприятие против Республики Сербской 123 – 136

Остоя БАРАШИН

Выживание Республики Сербской в антидейтонской деятельности иностранных и внутривалитических факторов 137 – 152

Синиша ПЕПИЧ

Собственность Республики Сербской в функции ее развития 153 – 166

Переводы аннотаций на английский язык 167 – 175

Переводы аннотаций на русский язык 177 – 186

МЕСТО, УЛОГА И СМИСАО НАТО-а У МУЛТИПОЛАРНОМ СВЕТУ

Сажетак: На одређеном степену развоја међународних односа у државоцентричном систему успоставља се релативно стабилан међународни поредак, који се најчешће именује као униполаран, биполаран или мултиполаран. После Другог светског рата успостављен је биполарни светски поредак између светских сила САД-а и СССР-а и блокова које су предводиле – НАТО и Варшавски уговор (ВУ). Тај период у међународним односима именован је као Хладни рат, јер до директног сукоба наведених сила и блокова није дошло. Крајем Хладног рата распуштен је ВУ и распао се СССР, а опстао је НАТО. Свет је ушао у нове сукобе који су се одвијали на релацији настојања САД-а да успоставе униполарни систем и покушаја других сила, пре свега Русије, Кине, Индије и других земаља, да се успостави мултиполаризам. Циљ овог рада је анализа улоге и смисла НАТО-а у мултиполарном светском поретку који се неминовно ствара, поготово након почетка сукоба (рата) у Украјини, од 2022. године. Основна хипотеза од које се пошло у истраживању гласи: НАТО се из одбрамбеног савеза након Хладног рата трансформисао *de facto* у полућу моћи САД-а да успоставе униполарни светски поредак, а *de iure* у међународну регионалну организацију за успостављање мира и безбедности у свету. У истраживању су примарно коришћене компаративна метода и метода анализе садржаја. Општи закључак рада јесте: У свету се ствара најновији светски поредак кластерског типа. Улога и смисао НАТО-а у најновијем светском поретку зависиће од исхода рата у Украјини и нове прерасподеле моћи међу кластерима.

Кључне речи: *нови светски поредак, кластери, НАТО, мултиполаризам, САД.*

¹ Проф. др Божидар Форца, генерал-мајор у пензији, начелник Катедре безбедности на Факултету за пословне студије и право Универзитета УНИОН-Никола Тесла у Београду

УВОД

Предмет рада је циљно задат. У том смислу, с теоријског аспекта посматрано, неопходно је одредити се према општим појмовима као сегментима предмета рада.

1) **НАТО** је формиран 1949. године као одбрамбени савез две америчке и десет западноевропских држава², у складу са чланом 51 Повеље УН³. После Хладног рата, иако је распуштен Варшавски уговор, НАТО је опстао и од одбрамбеног савеза претворио се у безбедносни форум, односно међународну регионалну организацију за успостављање мира и безбедности у свету.

2) **Улога**, у општем и социолошком смислу, најчешће се везује за индивидуу и примарно тумачи као „понашање које се очекује од појединца који заузима неки друштвени положај”. Аналогно, са аспекта функционализма, под улогом се поима и понашање неке одржаније, које треба да буде у складу с утврђеним друштвеним нормама и, сходно томе, може да се мења у времену и простору. Тако, „Док функционалисти инсистирају на томе да друштвени систем намеће улоге као експлицитна упутства за понашање, интеракционисти сматрају да се тиме људи своде на аутомате и калупе, а да су улоге често нејасне, двосмислене и неодређене, што оставља доста места за договарање, маневрисање, импровизацију и креативно деловање”⁴.

3) **Смисао** је појам уско повезан са циљем (сврхом), али нема исто значење (синоним). Наиме, циљ (сврха) поставља човек и управљачки део система, а смисао се види у начину предузете активности која се одвија у складу с постављеним циљевима. У општем смислу казано, циљеве постављају друштвене снаге, а смисао се читава у друштвеним процесима. Стога, можемо да констатујемо и једну крајност односа циља и смисла речима – неки циљеви, стварно, немају смисла. Тако, Марко Јовашевић тврди: „Смисао је начин на који се неке ствари догађају, а не њихов крајњи резултат”⁵.

² САД, Канада, Велика Британија, Француска, Белгија, Холандија, Луксембург, Данска, Италија, Норвешка, Португалија и Исланд.

³ „Ништа у овој Повељи не умањује урођено право на индивидуалну или колективну самоодбрану у случају оружаног напада против члана Уједињених нација, док Савет безбедности не предузме мере потребне за очување међународног мира и безбедности“. Видети: Повеља УН; https://ius.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/10/povelja_un.pdf, 02.05.2023.

⁴ М. Нараламбос, Р. Халд, *Увод у социологију*, Загреб, 1989.

⁵ Б. Форца, „Смисао и циљеви ширења НАТО на исток”, *Безбедносни форум*, Београд, број 2/2022., стр. 8.

4) **Мултиполарни светски поредак** подразумева постојање више (више од два) центара моћи са приближним потенцијалима утицаја на међународне односе.

У складу с наведеним, у раду ће се анализирати улога и смисао НАТО-а у мултиполарном свету који се неминовно успоставља у међународним односима у новом веку, а нарочито након почетка рата у Украјини, 2022. године.

СВЕТСКИ ПОРЕДАК

У теорији не постоји сагласност по питању одређења термина „поредак” и „систем”. Ту дилему покушао је да разјасни Хенри Кисинџер (Henry Alfred Kissinger) у свом делу Светски поредак (World Order) из 2015. године. У том делу, кад је поредак у питању, Кисинџер користи три нивоа његове анализе: светски, међународни и регионални: светски, када је цео свет у питању; међународни, као практична примена концепције на значајан део планете (популације) и регионални, који садржи примену начела поретка на одређено регионално подручје⁶. Тако, Кисинџер и бројни аналитичари чешће користе реч „поредак”, а не „систем”, из два кључна разлога. Прво, када се каже систем, мисли се на уређену целину, док термин поредак у међународним односима, по гледиштима теорије реализма, подразумева анархију, те државе, посебно велике силе, настоје да уреде светски поредак у складу са својим интересима. Друго, синтагма „нови светски поредак” (*novus ordo seclorum*) је настала пре теорије система.

Од бројних дефиниција светског поретка у овом раду се због њеног обухвата користи она коју је дао Аксапар, који каже: „Сваки међународни поредак је одраз глобалне политичке и економске архитектуре која се обликује онако како јој околности дозвољавају; као такав, светски поредак није написан нити унапред предодређен, већ је то аранжман који је селектиран из реда постојећих опција; светски поредак обликују трајни интереси и убеђења водећих актера; сваки нови поредак исправља неке недостатке претходних поредака; сваки светски поредак се састоји од бројних конкурентских економских, политичких, војних, глобалних и регионалних поредака; светски пореци до сада нису били истински универзални”⁷.

⁶ Шире у: Х. Кисинџер, *Светски поредак*, (превод Ведран Павлић), Школска књига, Загреб, 2015.

⁷ Аксапар, 2009, у: Д. Пророковић, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018, стр. 117.

Са државоцентричног аспекта посматрано, светски поредак се успоставља у односима светских сила, а именује као униполаран, биполаран и мултиполаран. Сами изрази указују на то да међународне односе, а тиме и карактер светског поретка, у највећем, детерминишу један, два или више од два центра моћи (државе).

После Другог светског рата највеће силе биле су САД и СССР, које су ушле у међусобне антагонизме идеолошког типа. Светска безбедност значајно је доведена у питање стварањем блокова тих сила: 1) НАТО, који су предводиле САД и 2) Варшавски уговор, на чијем челу је био СССР. Тај период се у теорији назива биполаризам. Због директног несуклобања светских сила и њихових блокова, период биполаризма се именује и као Хладни рат.

Иначе, у теорији се сматра да је израз „биполарност” први употребио родоначелник неореализма (структуралног реализма) Кенет Волц (Kenneth Waltz) 1964. године, који у интервјуу из 2003. године о томе пише: „Чланак о стабилности биполарног света сам први пут публиковао 1964. Био је контроверзан. Многи су побеснели због мојих ставова. Прво сам га у форми излагања приложио за конференцију коју су организовали Харвард и МИТ. Моја презентација је изазвала живу и узаврелу дискусију. Тврдио сам да живимо у свету са две силе, дакле - биполарном свету. Други су ми одговарали: „Не, сачекај, и Европа се рачуна”. Па да, наравно, и Европа се рачуна, али не толико колико је то био случај раније и ни изблиза толико колико САД и Совјетски савез. На послетку, судбина света је зависила од САД-а, Совјетског савеза и њихових међусобних односа.”⁸

Као најзначајније карактеристике биполарног поретка (Хладни рат) у теорији се наводе: 1) антагонизми великих сила, са формирањем војних блокова и трком у наоружавању, 2) антиколонијални процеси и 3) формирање и деловање Покрета несврстаних земаља⁹.

Блоковско груписање прво су отпочеле САД и земље западне Европе, формирањем Северноатлантског савеза - НАТО (*North Atlantic Treaty Organization*), 1949. године. У Преамбули Северноатлантског споразума из Вашингтона из 1949. године, наводи се:

„Потписнице овог споразума поново потврђују своје уверење у намере и начела Повеље Уједињених нација и своју жељу да живе у миру са свим људима и свим владама.

⁸ Према: Д. Пророковић, (2017), цитирана дисертација, стр. 190.

⁹ Шире у: Б. Форца, *Савремене теорије безбедности*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2022.

Оне су одлучне чувати слободу, заједничко наследство и цивилизацију својих народа, заснованих на начелима демократије, индивидуалних слобода и права.

Оне желе подстицати стабилност и бољитак на северно-атлантском подручју.

Оне су одлучне ујединити своје напоре за заједничку одбрану и одржавање мира и безбедности.

Стога се оне стажу с овим северно-атлантским споразумом”¹⁰.

Међутим, стварне циљеве формирања НАТО-а први Генерални секретар Алијансе Лорд Исмај (1952-1957) исказао је ставовима: „Немачка под контролу, СССР изван Европе и САД у Европу”¹¹. Овим ставовима Лорда Исмаја вратићемо се у каснијем тексту.

С друге стране, СССР (Стаљин) је био уверења да је његов утицај у социјалистичким земљама довољно јак и да нема потребе за стварањем савеза какав је НАТО. Међутим, након смрти Стаљина (1953), а посебно после пријема Западне Немачке у НАТО (1955) и неких других догађања у Европи, па и међу социјалистичким државама, у Варшави је 14. маја 1955. године потписан Уговор о пријатељству, сарадњи и узajамној помоћи, познат као Варшавски уговор – ВУ¹². Такође, као и НАТО, и ВУ је формиран у складу с чланом 51 Повеље УН. Тако су, од 1955. године у Европи постојала два највећа у историји формирана војна савеза НАТО и ВУ (Слика 1).

Трка у наоружавању свој посебан израз имала је у развоју нуклеарног оружја, у чему је СССР временом сустигао САД, али су и неке друге земље почеле да развијају то оружје. Управо због постизања својеврсног баланса у нуклеарном наоружању између САД-а и СССР-а, поједини аналитичари су сматрали да је биполарни светски поредак најстабилнији, а да је ту стабилност, примарно, доносило поседовање нуклеарног оружја¹³.

¹⁰ *Северно-атлантски споразум*, <https://www.wikiwand.com/sr/>; 02.06.2023.

¹¹ З. Кековић, И. Димитријевић, *Системи безбедности са системом националне безбедности Републике Србије*, Факултет безбедности, Београд, 2017.

¹² СССР, Пољска, Чехословачка, Мађарска, Румунија, Бугарска, Албанија и Источна Немачка. Доступно на: [Downloads/politicka_misao_1969_2_157_198%20\(2\).pdf](Downloads/politicka_misao_1969_2_157_198%20(2).pdf) (02.06.2023).

¹³ К. Н. Waltz, „The Stability of a Bipolar World“, *Population, Prediction, Conflict, Existentialism*, Daedalus, Vol. 93, No. 3, Summer 1964, p. 881-909.

Слика 1. НАТО и ВУ 1955. године

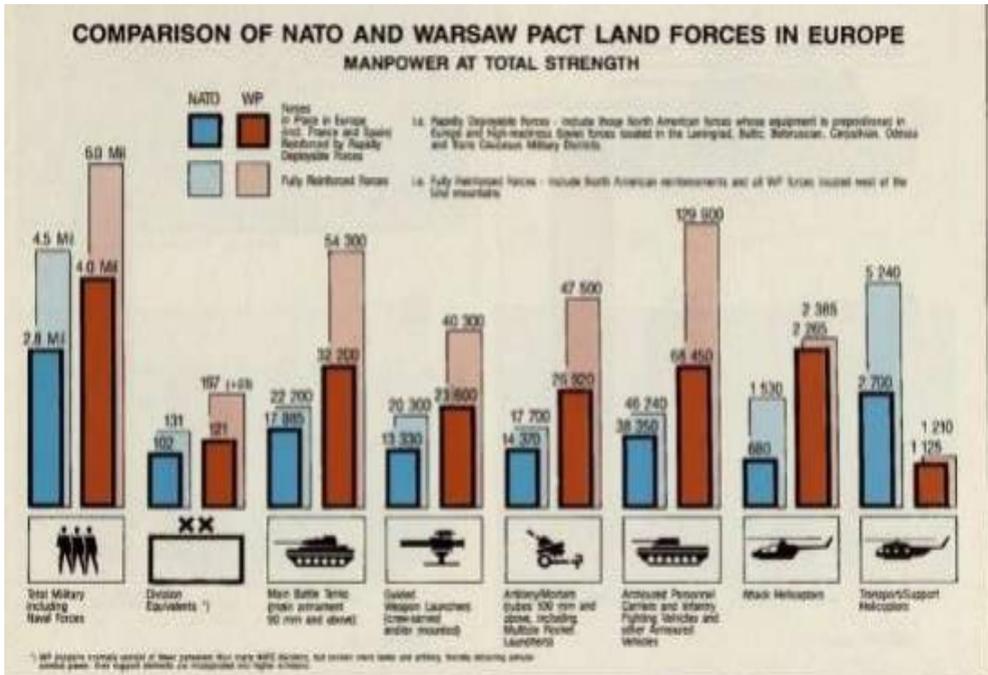
Извор:

https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/siswfk/nato_vs_the_warsaw_pact_in_1955/, 26.05.2023.

Општа је констатација аналитичара да је ВУ имао повољнији геополитички положај од НАТО-а, као и да је располагао снажнијим војним потенцијалима, посебно у домену копнених снага (Слика 2). Пристизање СССР-а у предностима САД у нуклеарном оружју, чинило је ВУ још снажнијим.

СССР није могао да издржи трку у наоружавању са САД-ом и НАТО-ом. Та чињеница довела је до унутрашњих проблема у СССР-у и слабљења његовог утицаја у ВУ. То су искористиле западне земље на челу са САД и, практично, „наговориле” совјетског председника Михаила Горбачова да се сруши Берлински зид, као симбол Хладног рата. При томе, Горбачов је увераван да се НАТО „ни за центиметар”

неће померити на исток¹⁴. Тако, Хладни рат је завршен распуштањем ВУ и распадом СССР-а 1991. године. С друге стране, уједињена је Немачка (1990), формирана је Европска унија (1992) и опстао је НАТО. Практично, у међународним односима последње деценије прошлог века опстала је само једна супер-сила и то САД.

Слика 2. Почетни однос снага НАТО-а и Варшавског уговора у Европи

Извор: https://www.nato.int/cps/fr/natohg/declassified_138256.htm, 26.05.2023.

У исходу Хладног рата Америка је видела своју шансу да завлада светом. Тако, челници САД-а почели су користити синтагму „нови светски поредак”, пре свега упућујући на потребу доминације (лидерство) Америке. Ту чињеницу налазимо у Уводнику Стратегије националне безбедности САД из 1991. године, у коме председник Џорџ Буш (старији) поручује нацији:

„Нови светски поредак није чињеница; то је тежња и прилика. Имамо изванредну могућност у којој су неколико генерација уживале

¹⁴ Б. Форца, *Савремене теорије безбедности*, исто.

да изграде нови међународни систем у складу са нашим вредностима и идеалима, док се стари обрасци и извесности руше околу. За Америку не може бити повлачења од светских проблема. Унутар шире заједнице нација јасно видимо своју улогу. Морамо не само да заштитимо наше грађане и своје интересе, већ и да помогнемо у стварању новог света у коме наше основне вредности не само да опстају већ и цветају. Морамо радити са другима, али морамо бити и лидери”¹⁵.

Владати светом из једног центра моћи је немогуће, то је констатација свих утицајнијих светских геополитичара. Свесни су тога били и челници САД-а на крају Хладног рата. У том смислу, да би успоставили униполарни светски поредак, САД су нашле начина да очувају НАТО као полугу своје моћи. Тако, користећи своју моћ и позицију у међународним односима, САД су међународној заједници (УН) наметнуле НАТО као регионалну организацију за успостављање и очување мира, у складу Главом VIII, члановима 52 и, посебно, 53. Повеље УН¹⁶. Тако је на простору бивше Југославије НАТО учествовао у погледу мера примене одлука Савета безбедности, што ће рећи на основу члана 53. Ради се о следећим операцијама: *Operation Maritime Monitor, Operation Sharp Guard and operations Deny Flight and Close Air Support*¹⁷ Посебно је карактеристична Резолуција СБ УН број 787, од 16. новембра 1992. којом су санкције према СР Југославији поштрене и проширене, због наводног кршења ембарга УН на испоруке оружја. Уведена је тотална изолација СР Југославије. Забрањен је транспорт сирове нафте, петролејских производа, угља, опреме везане за енергетику, гвожђа, челика и других метала, хемикалија, гума,

¹⁵ *National Security Strategy of the USA*, The White House, August 1, 1991, Washington, Preface.

¹⁶ Чл. 53., т.1. Савет безбедности, кад год је целисходно, користи такве регионалне споразуме или агенције за принудну акцију под својим руководством. Али, без одобрења Савета безбедности, неће по регионалним споразумима нити преко регионалних агенција бити предузета ниједна принудна акција, изузев мере против сваке непријатељске државе као што су оне дефинисане у ставу 2 овог члана, предвиђених у складу са чланом 107 или у регионалним споразумима усмереним против обнављања агресивне политике било које такве државе, све док Организација не буде могла, на тражење заинтересованих влада, да преузме на себе одговорност за сузбијање нове агесије такве државе. Повеља УН, https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/files/pages/2021-03/povelja_un_cir.pdf, 02.06.2023.

¹⁷ В. Атељевић, *Међународно организовање и безбедносна институционализација Европске уније*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Београд, 2016.

пнеуматика, возила, авиона, мотора свих типова, преко територије СРЈ. Спровођење ове резолуције дато је у надлежност НАТО.

Тако, НАТО је почео да се трансформише из одбрамбеног савеза у безбедносни форум. То је добило и званичну форму у документима Алијансе током НАТО агресије на СРЈ 1999. године, када је усвојен шести Стратешки концепт Алијансе¹⁸. У том концепту експлицитно стоји формулација: „од пада Берлинског зида и расформирања Варшавског пакта, НАТО нема само задатак самоодбране већ и обезбеђивања глобалне безбедности од тероризма, организованог криминала, препрека у протоку виталних ресурса и неограниченог кретања великог броја људи, итд.”¹⁹.

У наведеном шестом по реду стратешком концепту челници НАТО-а доносе два кључна закључка који ће одредити будућу организацију и деловање Алијансе: 1) ангажовање изван члана 5 Вашингтонског уговора, са или без мандата Савета безбедности УН и 2) проширење на исток²⁰. Врло брзо, Алијанса је у своје редове примила Мађарску, Пољску и Чешку Републику. Било је то прво проширење Алијансе после Хладног рата, које ће се наставити до данашњих дана. Већ 2004. године, НАТО се проширује на нових седам држава²¹, бришући „тампон зону” са Русијом. С друге стране, отпочело је ангажовање НАТО-а у бројним ратним сукобима широм света, са и без мандата Савета безбедности УН. На ред су дошли вишегодишњи сукоби, од којих се издвајају два: 1) сукоб у Авганистану, који ће трајати 20 година (2001-2021) и 2) поновни сукоб у Ираку, у периоду 2003-2014. година.

Мултиполарни светски поредак

Поред настојања САД-а да након Хладног рата успоставе униполарни светски поредак са сопственом доминацијом, у теорији, али и дипломатији, отпочеле су анализе новог светског поретка који је, најчешће, именован као мултиполаран. Врло занимљив став о том поретку дао је Џозеф Нај (Joseph Nye), који је записао:

¹⁸ *The Alliance's Strategic Concept*, Washington, DC, April 24, 1999; <https://www.degruyter.com/document/doi/10.12987/9780300235579-015/html,02.06.2023>.

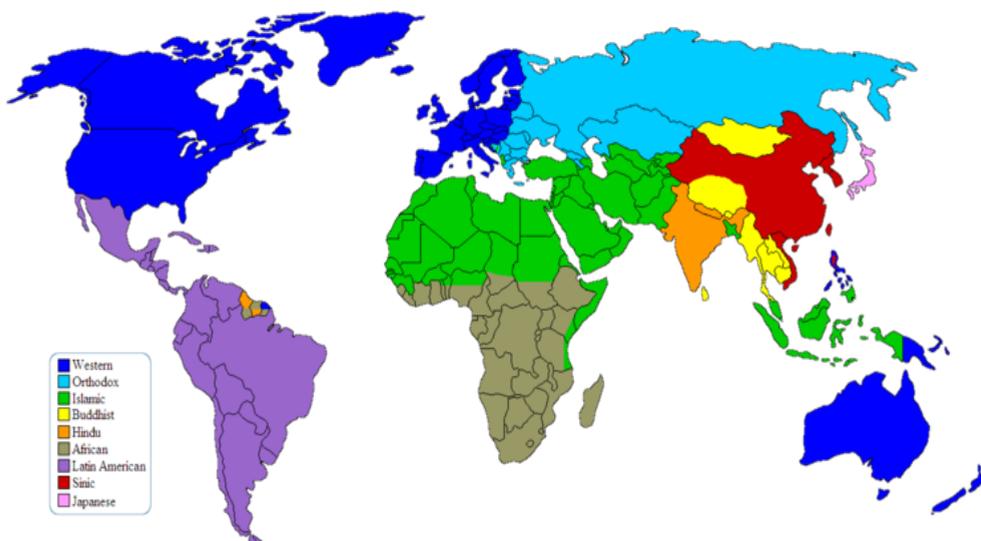
¹⁹ Исто.

²⁰ Исто.

²¹ Реч је о државама централне Европе, али и новоформираним државама насталим на простору бившег СССР-а и СФР Југославије: Естонија, Летонија, Литванија, Словачка, Словенија, Румунија и Бугарска.

„Биполарни свет више не постоји, али неће бити замењен униполарном светском империјом коју ће САД саме контролисати. Свет је, економски посматрано, већ мултиполаран, и како информатичка револуција буде напредовала и међузависност се повећавала, а транснационални актери на међународној сцени постајали све значајнији, доћи ће до распршивања моћи. Нови свет неће бити савршено уређен и ви ћете живети с тим”²².

Занимљив приступ мултиполарност након Хладног рата дао је Самјуел Пол Хантингтон (Samuel Paul Huntington) у свом делу *The Clash of Civilization and the remaking of the World Order*.²³ Наиме, Хантингтон мултиполарност посматра кроз константу сукоба у међународним односима, у којима разликује девет цивилизација (Слика 3).

Слика 3. Сукоб цивилизација према Хантингтону

Извор: Самјуел Пол Хантингтон, 1995

²² Ц. С. Нај, *Како разумети међународне сукобе*, Стубови културе, Београд, 2006, стр. 341.

²³ S. P. Huntington, *The Clash Civilization and the remaking of the World Order*, Simon and Schuster Rockefeller Center, 1230 Avenue of the Americas, New York, 1995.

Бергнер је као силе 21. века видео Немачку, Јапан и САД.²⁴ Ричард Роузкренс је сматрао да ће пет великих центара моћи контролисати међународне односе и то: САД, Русија, Европска унија, Јапан и Кина²⁵. Проф. др Ранко Петковић пројектује својеврсну генезу утицаја у међународним односима, и то: униполаризам (САД) прераста у триполаризам (САД, Немачка, Јапан), што сматра да је и сада у униполаризму присутно; триполаризам прераста у пентагонализам (САД, Немачка, Јапан, Кина и Русија). Сматрајући да поред наведених сила на глобалном плану јача утицај појединих земаља на регионалном, проф. др Р. Петковић каже „онда можемо бити близу закључка да је будућност света у мултиполаризму, без обзира на облике и време њеног испољавања и преовлађивања”.²⁶ Професор Мухонг је дао занимљиву визију будуће мултиполарности и то кроз четири троугла, који представљају квадрат у целини. Први троугао састоји се од САД, Јапана и Кине (одлучујући фактор у азијско-пацифичком региону); други чине Кина, САД и Русија, али у њему билатерални односи Кине и Русије представљају темељ; трећи је састављен од САД, Јапана и Европе, али су у њему Јапан и Европа партнери потчињени САД-у; четврти троугао чине САД, Русија и Европска унија, у којем се дешавају промене. У том четвртном троуглу неки чланови ЕУ желе да се одвоје од утицаја САД-а (посебно, Немачка и Француска), а Русија је кључни елемент између ЕУ и САД.²⁷ Истакнути индијски правник Сваруп-Патак видео је свет као мултиполаран са УН као темељем светске заједнице, без посебног навођења центара моћи.²⁸ Слично размишљање имају и швајцарски експерти из области међународних односа, Philippe Brillard и Mohammad-Reza Djali, који кажу: „...Биполарна структура света надомештена је једним изузетно компликованим системом, али без реперних тачака”.²⁹

Иако се о новом, односно мултиполарном светском поретку писало одмах после пада Берлинског зида (1989), до његових практичних сигнала долази тек крајем прве и средином друге деценије

²⁴ J. Bergner, *Нови светски поредак, нове супер силе*; Белетра, Београд, 1994.

²⁵ Р. Роузкренс, *Нова коалиција великих сила*; Foreign Affairs, САД, 1992.

²⁶ Р. Петковић, *Југославија и свет у постбиполарној ери*, Међународна политика, Београд, 1998, стр. 64.

²⁷ Н. Mouhong, *The New World Order: Four Powers and One Superpower?*, Beijing Review, Sept-25 Oct. 1995, p. 19-20.

²⁸ R. S. Pathak, *Guidelines for A New World Order*, ASIL-Proceedings, 1992, p.430-431.

²⁹ С. Аврамов, *Постхеројски рат Запада против Југославије*, ИДИ, Ветерник, 1987, стр. 63.

овог века. Наиме, незадовољна ширењем НАТО-а на исток, а користећи међуетничке сукобе у суседној Грузији, Русија је војно напала ту земљу 2008. године, након чега је као независне државе признала две њене територије: Абхазију и Јужну Осетију. Након тога, 2009. године, Русија је усвојила прву Стратегију националне безбедности³⁰, у којој је јасно дала до знања да је свет мултиполаран и да ће своје интересе, али и безбедност својих савезника штитити свим средствима. С друге стране, врло снажан сигнал мултиполарности светског поретка 2013. године шаље Кина, својом иницијативом „Појас и пут” (Нови пут свиле)³¹. У годинама које следе, иницијатива Појас и пут постаће највећи економски макро пројекат света, а Кина израсти у једну од водећих економских сила света. Поред тога, Кина и Русија се посебно ангажују на оснаживању два савеза држава – Шангајска организација за сарадњу (ШОС)³² и БРИКС³³. На трећој страни, својеврсно признање мултиполарности светског поретка најављује и Европска унија у Лисабонском уговору из 2007. године (постао пуноважан 2009), када по први пут у један од својих уговора уноси клаузулу о заједничкој одбрани Уније³⁴. Такође, ЕУ покушава да створи што снажнији

³⁰ *Стратегија националне безбедности Руске Федерације до 2020 године*, Президент Русије, 2009, <https://rg.ru/2009/05/19/strategia-dok.html> (03.05.2023).

³¹ Иницијативу Појас и пут обзнанио је кинески председник Си Ђинпинг 2013. године, приликом званичне посете Казахстану и Индонезији. Шире у: Б. Форца, *Појас и пут као облик испољавања паметне моћи Кине*, Дипломатија и безбедност, бр. 2/2019, Година II, vol. 2, Београд, страна 31.

³² Посебан облик организовања држава Азије, након распада СССР-а, јесте тзв. Шангајска петорка, формирана (у Шангају, 1996) од стране пет држава: Кина, Русија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан. Пријемом Узбекистана у чланство, 2001. године, организација добија данашњи назив – Шангајска организација за сарадњу (ШОС). Од 2017. године, ШОС-у се придружују Индија и Пакистан, тако да та организација данас броји осам држава чланица (Б. Форца, *Системи безбедности*, исто).

³³ БРИКС је акроним интеграције пет држава Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужноафричка Република. Основан је 2006. године (Бразил, Русија, Индија и Кина), а пуни назив добија 2010. године, када се придружује Јужноафричка Република (Б. Форца, *Системи безбедности*, исто).

³⁴ Видети: *Лисабонски уговор*, доступно на: <https://www.mei.gov.rs/srl/vesti/1914/detaljnije/w/0/konsolidovana-verzija-ugovora-o-eu-i-ugovora-o-funkcionisanju-eu-dostupna-i-na-srpskom-jeziku/>, 03.06.2023.

глобални утицај сталним проширењем чланства³⁵ и ангажовањем у мултинационалним операцијама широм света, с једне и, врло снажном економском сарадњом са Кином и Русијом, с друге стране. На четвртој страни, неке велике и многољудне државе света, такође, заговарају мултиполарни светски поредак, покушавајући да васпоставе сопствену позицију у њему. У групу тих држава, најчешће, убрајају се: Индија, Иран, Бразил, Саудијска Арабија, Турска и неке друге.

Анализирајући глобалну безбедност с државоцентричног аспекта, Душан Пророковић закључује:

„Униполаризам САД-а је завршен, а наступа ера мултиполарности. Управо на расплету кризе (рата) у Сирији (2014), где су се практично сусрели сви значајни чиниоци међународних односа, може се констатовати да се свет креће ка мултиполарности, на основу следећих чињеница: 1) свет је био једнополаран, 2) расплет сиријске кризе показује да се светски политички систем трансформисао у мултиполаран, 3) то доказује да је теорија реализма погодан оквир за тумачење међународних односа, 4) мултиполарни свет настаје из једноставног разлога што је то својство система, његова структура се периодично мења, а успостављањем равнотеже снага периодично се и обликује мултиполарни поредак”.³⁶

НАТО, под снажним утицајем САД-а, покушава да у седмом стратешком концепту (2010) задржи водећу позицију у глобалном свету који се креће ка мултиполарности, хомогенизујући чланице око водеће улоге Америке и покушавајући да остатак света уједини око сопствених иницијатива. У том смислу, Алијанса се уплиће у нове оружане сукобе, посебно у Либији и Сирији, са већ значајним ангажовањем у Авганистану и Ираку, али и другим деловима света. Такође, НАТО константно шири своје чланство и до 2020. године нараста на 30 држава чланица. Међутим, иницијативама НАТО снажно се супротставља Русија, па и Кина. Супротстављајући се позиву Алијансе да им се Украјина придружи, Русија је 2014. године „вратила” Крим у свој састав, што је НАТО оценио као нелегитимну анексију дела Украјине. Антагонизми између западних земаља предвођених од стране САД и Русије се додатно затежу.

³⁵ Европска унија је имала више проширења након формирања, тако да је до 2013. године нарасла на 28 држава чланица. Велика Британија је напустила ЕУ 2020. године, тако да Унија данас броји 27 држава чланица.

³⁶ Д. Пророковић, *Ера мултиполарности*, 2018, Исто, 352.

У таквим условима, а посебно након усвајања Стратегије националне безбедности САД (2017)³⁷, НАТО именује Русију и Кину као ревизионистичке државе и, у безбедносном смислу, предузима врло опсежне активности на „опкољавању” Русије. На редовним самитима НАТО-а, почев од 2016. и 2018. године, постепено се развија нови стратешки концепт Алијансе, са препознатљивим пројектом „Одбрана у 360⁰”, који подразумева:

„1) јачање на северо-истоку: формирање четири борбене групе јачине батаљона, око 4.500 војника, и њихово распоређивање у Естонији, Летонији, Литванији и Пољској, 2) црноморски регион - мултинационална бригаде за обуку у Румунији, 3) јачање националних капацитета и сарадња НАТО-а са партнерима на Југу, 4) формирање центра за сајбер ратовање у Белгији, 5) одржавање нуклеарних снага (чланице које их имају: САД, Француска и УК) на нивоу одвраћања, односно у зависности колико то поштује друга страна – Русија (програма СТАРТ), 6) опомена Русији да не поштује Бечки споразум о контроли конвенционалног наоружања, те став да ће НАТО успети да одржи баланс и у тој области, 7) укупним снагама које дају за НАТО, савезници ће (т. 14) додатно обезбедити: 30 поморских јединица, 30 тзв. тешких батаљона копнене војске и 30 ваздухопловних ескадрила, са готовошћу за употребу у року од 30 дана и мање и 8) посебне мере за оперативнију употребу НАТО снага: (а) обезбедити до краја 2019. године дозволе и нечланицама НАТО-а за брз прелазак границе (копно, море, ваздух), (б) до краја 2018. године утврдити основне и алтернативне правце снабдевања и транспорта и (ц) појачати вежбовне активности. С друге стране, НАТО „балистичка војна одбрана” – БМД, која је оперативна око Русије, тумачи се као брана интерконтиненталним ракетама са других простора, а не као претња Русији, у шта руска страна нема поверења”³⁸.

Повратак Русије на светску сцену и снажно јачање Кине, а у супротстављању униполарном светском поретку под доминацијом САД-а, посебно се осећа у функционисању Савета безбедности УН, који се враћа на позиције хладноратовског периода и поновног васпостављања вета на резолуције тог тела од стране светских сила. Међународна заједница, практично, постаје немоћна за решавање било које безбедносно опасне ситуације у свету. Русија је упозоравала

³⁷ *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, December, 2017, доступно на: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (04.06.2023).

³⁸ Б. Форца, *Системи безбедности*, оп. цит., страна 285.

западне земље, а посебно чланице НАТО-а, да се противи даљем ширењу на исток, покушавајући да изнађе нову безбедносну архитектуру са конкретним предлозима. Последњи у низу таквих предлога Русија је доставила на став САД-у и НАТО-у 2021. године (Табела 1).

Табела 1. *Руски предлог од 17.12.2021. године*

Недељивост безбедности	Не нуклеарном рату	Распоређивање ракета	Неширење НАТО-а на исток
- због чега се безбедносни интереси свих страна морају узети у обзир, - стране ће се уздржати од распоређивања трупа и наоружања, ратних бродова или прелета тешких бомбардера изван својих националних територија, у подручјима где њихово распоређивање и деловање друга страна може видети као претња или са које могу напасти другу страну, - НАТО неће спроводити било које војне активности на	- стога је потребно јачати мере превенције било каквог сукоба између страна, посебно избегавање инцидената на мору и у ваздуху, - створити додатне или унапредити постојеће механизме сарадње, - уздржати се од војних активности које укључују сценарије употребе нуклеарног наоружања – обуке или вежби са државама које не поседују нуклеарно наоружање и	- стране не би размештале копнене ракете средњег и мањег домета изван својих националних територија, као и у подручјима својих националних територија са којих могу гађати територију друге стране/других страна уговорница, - стране ће се уздржати од распоређивања нуклеарног наоружања изван своји националних територија, а сво такво већ распоређено наоружање биће враћено страни поседници у моменту ступања	- САД се обавезују да ће превенирати и блокирати даље ширење НАТО на бивше државе чланице СССР, да неће успостављати војне базе на територијама ових држава које нису чланице НАТО, користити њихову инфраструктуру за било какве војне активности или развијати билатералну војну сарадњу са њима, - НАТО државе чланице се обавезују да ће се уздржати од даљег проширења НАТО на Исток, укључујући Украјину а старе

територијама које окружују Русију - у Украјини и Источној Европи, на Јужном Кавказу и Централној Азији.	- уздржати се од обуке или увежбавања војног и цивилног особља не-нуклеарних држава да користе нуклеарно наоружање.	на снагу Уговора о безбедносним гаранцијама, док ће постојећа инфраструктура за размештање таквог наоружања изван њихових националних територија бити уништена.	државе чланице НАТО (које су то биле у мају 1997. године пре прве одлуке о проширењу и споразума НАТО-Русија) да неће распоређивати додатне оружане снаге и наоружање на територијама нових држава чланица.
---	---	---	---

Извор: <https://www.sektorbezbednosti.com/osvrt-na-nove-ruske-predloge-ugovora-o-bezbednosnim-garancijama-sa-sad-i-merama-za-jacanje-bezbednosti-sa-nato-od-17-decembra-2021-godine/>, 04.06.2023

САД и НАТО су доживели својеврсни пораз у Авганистану и повукли снаге из те земље 2021. године, чиме је делом опао и њихов углед и утицај у свету, а дошло је и до међусобних трзавица унутар Алијансе. У таквим условима, САД и НАТО одбијају све предлоге Русије и „потпаљују фитиљ” Украјина у сукобу с Русијом.

У намери да западним земљама да до знања да је апсолутно против ширења Алијансе на Украјину, а користећи сукобе власти у Кијеву са проруским становништвом, Русија је 2022. године војно напала Украјину, именујући тај чин „специјалном војном операцијом”. Генерална скупштина УН, у немогућности сазивања седнице СБ УН, војни напад Русије на Украјину именовала је као агресију.

Оружани сукоб у Украјини претвара се у сукоб Русије и колективног запада. САД су успеле да хомогенизују колективни запад и у потпуности се ставиле на страну Украјине. Практично, сукобом Русије и Украјине остварена су сва три циља формирања НАТО-а, како их је видео први Генерални секретар Алијансе Лорд Исмај: Немачка (и цела ЕУ) је стављена под контролу САД-а; Русија је протерана из Европе, а САД су остале у Европи!

Кластерско уређење света

Глобализам у међународним односима као светски процес с краја прошлог века, са покушајем успостављања униполарног поретка под доминацијом САД-а, ратом у Украјини је срушен. Питање је – Да ли је Хладни рат завршен 1991, или 2022. године? У теорији и пракси постоји сагласје да је на сцени стварање најновијег светског поретка. У теорији постоји сагласност да најновији светски поредак неће бити униполаран, као и да глобализација уступа место новим формама организовања, са насušном потребом рестаурације званичне ОУН. Обриси најновијег светског поретка указују на његову мултиполарност, са кластерским организовањем, односно фрагментацијом на рачун глобализације.

Кластер (енгл. *cluster*) је термин настао у економији, а користи се и у другим сферама. Тако, Портер каже: „Под кластером подразумевамо групу индустрија и организација које су повезане у односима куповине и продаје или који деле исту инфраструктуру, клијенте или базу вештина и чије везе побољшавају конкурентску предност учесника”³⁹! Кластери се најбоље разумеју ако их посматрамо као регионалне системе. Преведено на међународне односе, кластери су групе држава које су повезане заједничким интересима и као такве делују на међународној сцени. Кластери су слични регионалним безбедносним комплексима – РБК, како их је видела Копенхашка школа безбедности и њени чувени професори Бари Базан, Оле Виве Јап Дел Виде, Лене Хансен и други. Међутим, основна разлика кластера и РБК је у томе, што у кластерима преовладава неки заједнички интерес, док у РБК тај интерес није примаран, већ неке заједничке карактеристике (гео)простора⁴⁰.

На закључак о кластерском уређењу најновијег светског поретка показују стратешка опредељења и потези светских сила, посебно САД-а, Кине и Русије, али и Европске уније.

Сједињене Америчке Државе су успеле да се поново и снажније наметну као лидер колективног запада. Међутим, још очигледније се осећа потреба да своју позицију Америка појача стварањем бројних савеза (кластера) држава. САД су ставиле ЕУ под пуну контролу, а НАТО довеле у први план и успеле да га прошире на две нове чланице

³⁹ Б. Форца, *Кластерско уређење света и Западни Балкан*, доступно на: <https://odbranaibezbednost.rs/2022/12/16/klastersko-uredenje-sveta-i-zapadni-balkan/>, 03.06.2023.

⁴⁰ Исто.

– Финска (чланица од 2023. године) и Шведска, за коју се очекује скори улазак у Алијансу. Тако, од свог формирања 1949. године, НАТО се проширио за преко 150%, а од Хладног рата тачно за 100% чланства. НАТО остаје као снажан противтег Русији у Европи. Међутим, кључни ривал САД-а, како се наводи у Стратегији националне безбедности САД из 2022. године није Русија него Кина. Стога је и мото те стратегије: „Обуздати Русију и превазићи Кину”⁴¹.

Поред НАТО-а и ЕУ, САД се снажно ослањају и наглашавају значај нових и старих савеза, од којих се посебно издвајају:

- Група седам најразвијенијих држава света – Г7: САД, Велика Британија, Канада, Француска, Немачка, Италија и Јапан;

- Пет очију: Канада, Велика Британија, Нови Зеланд, Аустралија и САД. Очекује се и пријем Јапана у ову организацију;

- Квад: САД, Индија, Јапан и Аустралија;

- Аукус: САД, Аустралија и Велика Британија. Постоји иницијатива да се овај савез прошири на Јапан и Јужну Кореју;

- И2+У2: Индија и Израел + САД и УАЕ и

- Ц5+1: Казахстан, Киргистан, Узбекистан, Таџикистан и Туркменистан + САД⁴².

Кина и Русија заједно и одвојено, такође, велику пажњу посвећују формирању и развоју савеза са другим државама.

Кина је стратешки опредељена да не улази у војне савезе, већ склапа интеграције, пре свега у сфери економије, које имају и безбедносни аспект. У том смислу, посебно се истичу:

- Шангајска организација за сарадњу (ШОС), којој се 2022. године прикључује Иран,

- БРИКС, који поприма све већи углед међу земљама Јужне Америке, Азије и Африке,

- РЦЕП: Регионално свеобухватно економско партнерство чини десет земаља југоисточне Азије, као и Јужна Кореја, Кина, Јапан, Аустралија и Нови Зеланд, који је потписало 15 земаља, дана 15. новембра 2020. године и

⁴¹ *National Security Strategy*, 2022, The White House, Washington.

⁴² Исто.

- Кина + 17: Део иницијативе Појас и пут, који Кина развија са 17 држава Европе, независно да ли су или нису чланице ЕУ.

Поред тога, Кина остварује изузетно снажан утицај на простору Африке.

Русија, поред чланства у ШОС и БРИКС, посебно се ангажује у јачању:

- Организације договора о колективној безбедности - ОДКБ и
- Евроазијске уније.

Као и Кина, Русија има све већи утицај у Африци и, посебно, у оквиру групе земаља произвођача нафте ОПЕК, који је и именован као ОПЕК ПЛУС.

Европска унија је неспремно дочекала оружани сукоб Русије и Украјине и потпуно потпала под доминацију САД-а и НАТО-а. У таквим условима, марта 2022. године, месец дана након почетка рата у Украјини, ЕУ је усвојила документ Стратешки компас за безбедност и одбрану⁴³, у коме се, између осталог, експлицитно наводи да се оријентација ка безбедности ослања примарно на НАТО, али и друге земље и регионе света (Табела 2).

Табела 2. Партнери ЕУ

МУЛТИЛАТЕРАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ	БИЛАТЕРАЛНИ
<ul style="list-style-type: none">- НАТО- УН- ОЕБС- Афричка унија- АСЕАН	<ul style="list-style-type: none">- САД- Норвешка- Канада- Уједињено Краљевство- Источни партнери (Украјина, Молдавија, Грузија)- Индопацифик (Јапан, Ј. Кореја, Индија, Вијетнам, Индонезија, Пакистан, Џибути и Кина)- Латинска Америка

Извор: Стратешки компас ЕУ, 2022:42-43 (обрада аутора)

⁴³ A Strategic Compass for Security and Defense, https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en, 05.06.2023.

У условима маргинализовања улоге СБ УН, али и ОУН као целине, на сцену све више ступа кластерско уређење света, у коме државе чланице имају сличне интересе. Чланица највећег броја кластера су САД, Кина и Русија. Приметно је да се неке земље, нарочито Индија, налазе у кластерима са САД (Квад, И2+У2), али и са Кином и Русијом ШОС, БРИКС), с друге стране. Такође, занимљива је позиција Турске, која је чланица НАТО-а, али се значајно приближила Русији и Кини у својој спољнополитичкој оријентацији. То, само по себи, указује на чињеницу да се води жестока битка на позиционирању у најновијем светском поретку који се ствара у сенци (позадини) сукоба у Украјини.

АСПЕКТИ УЛОГЕ И СМИСЛА НАТО-а У МУЛТИПОЛАРНОМ СВЕТСКОМ ПОРЕТКУ

Када анализирамо улогу и смисао НАТО-а у светском поретку, можемо формално да разликујемо два периода. Први период јесте улога и смисао НАТО-а у биполарном поретку, односно Хладном рату, а други у постхладноратовском периоду. И други период, условно, можемо поделити на две формалне фазе: 1) до рата у Украјини 2022. године и 2) пројектовање НАТО-а за најновији светски поредак.

Први период – биполарни светски поредак (Хладни рат) карактерише улога и смисао НАТО-а у идеолошким антагонизмима запада и истока. У том периоду сукоба капитализма и комунизма, НАТО је имао класичну улогу и смисао који су се испољавали у одбрани северноатлантског простора, у складу с чланом 51 Повеље УН. На такав закључак упућују и називи четири стратешка концепта које је Алијанса донела у периоду 1949-1968. година:

1) Стратешки концепт за одбрану северноатлантске области (ДС 6/1, 1. децембар 1949. године);

2) Стратешки концепт за одбрану северноатлантске области (МС 3/5, 3. децембар 1952. године);

3) Свеобухватни стратешки концепт за одбрану НАТО области (МС14/2, 23. мај 1957. године);

4) Свеобухватни стратешки концепт за одбрану НАТО области (МС 14/3, 16. јануар 1968. године)⁴⁴.

⁴⁴ Б. Форца, *Системи безбедности*, Исто.

Други период почиње крајем Хладног рата, односно 1991. године. У том периоду, до данас, НАТО је усвојио такође четири стратешка концепта, као за време Хладног рата:

5) Стратешки концепт НАТО „Стратегија дијалога и сарадње” (новембар 1991. године);

6) Стратешки концепт „Стратегија сарадње у безбедности” НАТО (DC, 23-24 април 1999. године);

7) Стратешки концепт „Активно ангажовање – модерна одбрана” (19-20. новембар 2010. године) и

8) Стратешки концепт НАТО 2022 (28-30. јун 2022. године)⁴⁵.

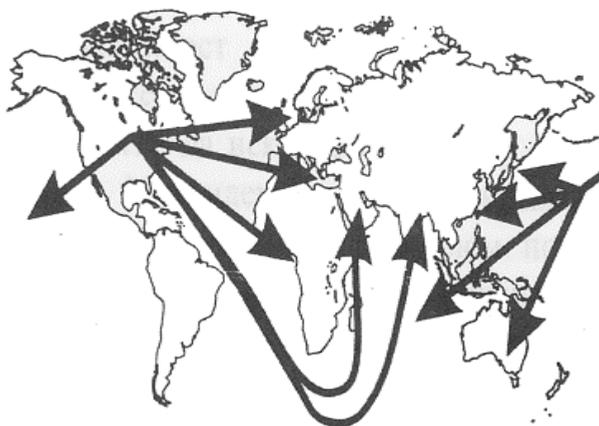
Анализа улоге и смисла НАТО-а после Хладног рата, а до почетка сукоба Русија – Украјина, примарно је усмерена на успостављање новог светског униполарног поретка под доминацијом САД-а. Дакле, НАТО је, *de facto*, имао улогу полуге моћи САД-а. Смисао те улоге вешто је, *de iure*, увијен у прерастање Алијансе у регионалну међународну организацију за успостављање мира и безбедности у свету, у складу с чланом 53 Повеље УН, а на позив СБ УН по наведеној Резолуцији број 787. Међутим, чињеница је да је НАТО ангажован у бројним сукобима и мимо мандата СБ УН, што му је у првој деценији прошлог и почетком овог века дало назив „светски полицајац”. Драстичан пример ангажовања Алијансе мимо мандата СБ УН јесте НАТО агресија на СРЈ, 1999. године. Агресија НАТО-а на СРЈ, не само да је изведена мимо мандата СБ УН, већ је то било противно члану 5 Вашингтонског уговора, али и у сукобу са одредбама устава држава чланица Алијансе⁴⁶. Три стратешка концепта Алијансе у постхладноратовском периоду (1991, 1999 и 2010) управо су била усмерена на нову улогу НАТО-а у сврху остварења интереса САД-а.

Посебна улога и смисао НАТО-а у постхладноратовском периоду усмерена је на блокаду Русије, а што је поодавно „пројектовано” и у геополитичкој теорији. Блокирање Русије са запада поодавно је у својој теорији пројектовао Алфред Мехен, у тзв. „Експанзији по меридијанима” и „Стратегији анаконде”⁴⁷ (Слика 4).

⁴⁵ Б. Форца, „Смисао и циљеви ширења НАТО на исток”, *Безбедносни форум*, Београд, 2022, број 2, стр. 12.

⁴⁶ Б. Форца, *Системи безбедности*, оп. цит.

⁴⁷ Шире у: А. Дугин, *Основи геополитике*, књига 1, Експрес, Зрењанин, 2004.

а

б

Слика 4. (а) *Експанзија САД-а по меридијанима* и (б) *Стратегија анаконде*

Извор Дугин Александар, 2004

Мехен је још давне 1900. године сматрао да је америчка експанзија на нове области и присвајање нових територија природна експанзија (Слика 4а), наводећи као сличне примере британска освајања Гробралтара, Малте, Египта, Индије, Кипра. У тој експанзији главна претња, по мишљењу Мехена, била је Русија. Мехен је као својеврсну „зону одговорности” САД-а одредио Пацифик и констатовао је да би, у циљу доминације на Светском океану, било неопходно формирати читав систем поморских база (Куба, Панама,

Хаваји, Филипини и друге), како би се наведени циљ и реализовао. Предлог за решавање геополитичких проблема и у циљу остваривања америчких националних интереса Мехен је формулисао у виду тзв. „стратегије анаконде”⁴⁸ (Слика 4б).

Рат у Украјини, који је формално почео 24. фебруара 2022. године, а у смислу нове улоге и смисла позиције НАТО-а, има неколико аспеката, од којих се посебно издвајају: 1) хибридни рат колективног запада против Русије, 2) припреме колективног запада за сукоб са Кином и 3) грчевито настојање САД да Алијанса задржи позицију регионалне организације за успостављање мира и безбедности у свету.

1) Нова улога НАТО за најновији светски поредак, у почетном, усмерена је на „старог противника” – Русију. Смисао позиције Алијансе јесте да се Русија исцрпи и порази у рату у Украјини, чиме би се трајно онемогућило њено израстање у светску силу, а тиме и спречио глобални утицај савеза које је Русија склопила са другим земљама, посебно с Кином. Индикатор такве позиције НАТО-а налазимо примарно у најновијој стратегији националне безбедности САД из 2022. године, у којој се истиче наведена Бајденова порука – „обуздати Русију”. Међутим, САД су за такву позицију НАТО-а инструментализовале и Алијансу и Европску унију. Тако, симптоматично, у најновија три стратешка документа САД-а, ЕУ и НАТО-а наилазимо на истоветне ставове када је Русија у питању⁴⁹. У тим документима се Русија отворено и експлицитно именује као непријатељ. У Стратешком концепту НАТО 2022 се посебно истиче:

„На руске претње и непријатељска дејства наставићемо да одговарамо јединствено и на одговоран начин. Значајно ћемо ојачати одвраћање и одбрану за све савезнике, побољшати нашу отпорност на руску принуду и подржати наше партнере да се супротставе злоћудној агресији. У светлу његове непријатељске политике и деловања, ми не можемо сматрати Руску Федерацију нашим партнером. Ипак, остајемо вољни да задржимо отворене канале комуникације са Москвом ради управљања и ублажавања ризика, да спречимо ескалацију и повећамо транспарентност. Тражимо стабилност и предвидљивост у евроатлантском подручју и између НАТО-а и Руске Федерације. Свака

⁴⁸ А. Т. Mahan, *The Problem of Asia and Its Effect upon International Policies*, Little Brown, Boston, 1900.

⁴⁹ Упоредити: 1) *A Strategic Compass for Security and Defense*, 2) *National Security Strategy*, 2022, The White House, Washington и 3) *NATO Strategic Concept*, 2022.

промена у нашем односу зависи од тога да ли ће Руска Федерација потпуно зауставити своје агресивно понашање и у складу са међународним правом”⁵⁰.

У стратешким документима НАТО-а и ЕУ подржава се став о начину обуздавања Русије, изнет у Стратегији националне безбедности САД 2022:

„ОБУЗДАВАЊЕ РУСИЈЕ: Прво, Сједињене Државе ће наставити да подржавају Украјину у борби за своју слободу, ми ћемо помоћи Украјини да се економски опорави и охрабрићемо њене регионалне интеграције са Европском унијом. Друго, Сједињене Државе ће бранити сваки центиметар територије НАТО-а и наставиће да граде и продубљују коалицију са савезницима и партнерима да би спречили Русију да додатно нанесе штету европској безбедности, демократији и институцијама. Треће, САД ће одвратити и, по потреби, одговорити на руске акције које прете кључним интересима САД-а, укључујући руске нападе на нашу инфраструктуру и нашу демократију. Четврто, Руска конвенционална војска ће бити ослабљена, што ће вероватно повећати московско ослањање на нуклеарно оружје у свом војном планирању. САД неће дозволити Русији, или било којој сили, да постигне своје циљеве употребом нуклеарног оружја или претњом употребом нуклеарног оружја”⁵¹.

2) Кључним „противником” за САД, а тиме и за ЕУ и НАТО не сматра се Русија, већ Кина и у наведеним стратешким документима се истиче да једино Кина има капацитет, али и намеру да обликује најновији светски поредак. У том смислу, земље колективног запада су потпале под утицај САД-а у намери да се „превазиђе Кина”, како је поручио Бајден у најновијој Стратегији националне безбедности САД из 2022. године. Стога, умерено, али луцидно, за Кину се наводи да она може да буде партнер западних земаља, али под условима да се придржава међународног права, као и да се дистанцира од Русије и осуди њену агресију на Украјину. У том смислу, у најновијем Стратешком концепту НАТО 2022 посебно се истиче:

„Амбиције и политика принуде Народне Републике Кине (НРК) изазива наше интересе, безбедност и вредности. НРК користи широк спектар политичких, економских и војних алата за повећање свог глобалног утицаја и пројекта моћи, док остаје нејасан у погледу своје

⁵⁰ *NATO 2022 Strategic Concept*, <https://www.nato.int/strategic-concept/>, 05.06.2023.

⁵¹ *National Security Strategy*, 2022, The White House, Washington.

стратегије, намера и војног јачања. Злонамерне хибридне и сајбер операције НР Кине и њена конфронтирајућа реторика и дезинформације циљају савезнике и штете безбедности Алијансе. НРК настоји да контролише кључ технолошког и индустријског сектора, критичних инфраструктура и стратешких материјала, као и ланаца снабдевања. Користи своју економску полуку за стварање стратешких зависности и појачању њеног утицаја. Настоји да поткопа међународни поредак заснован на правилима, укључујући свемирске, сајбер и поморске домене. Продубљивање стратешког партнерства Народне Републике Кине и Руске Федерације и њихови узајамно јачајући покушаји да поткопају међународни поредак заснован на правилима су у супротности са нашим вредностима и интересима”⁵².

У складу с наведеним, у стратешким документима НАТО-а и ЕУ се подржава начин „превазилажења” Кине, како је утврђен у Стратегији националне одбране САД 2022:

- НРК је једини конкурент са намером да преобликује међународни поредак и, све више, ствара економску, дипломатску, војну и технолошку моћ да то учини. Пекинг има амбиције да се створи кључну сферу утицаја у Индо-Пацифику и да постане водећа светска сила;

- Наша стратегија према НР Кини је трострука: 1) да улажемо у темеље наше снаге код куће – нашу конкурентност, нашу иновативност, нашу отпорност, нашу демократију, 2) да ускладимо наше напоре са нашим мрежама савезника и партнера који делују са заједничким циљем, и 3) одговорно такмичење са НР Кином да бранимо наше интересе и градимо нашу визију за будућност.

- Ми ћемо Пекинг сматрати одговорним за злоупотребе – геноцид и злочине против човечности у Синђангу, кршења људских права у Тибету и разградње Хонгконгове аутономије и слободе – чак и када настоји да изврши притисак на земље и заједнице да ћуте...”⁵³.

3) После напуштања Авганистана (2021), а нарочито након почетка рата у Украјини (2022), НАТО је смањио своје активности у мултинационалним операцијама са позивом СБ УН. У условима потпуне блокаде СБ УН, евидентно, Алијанса губи карактер „светског полицајца”. У том смислу, евидентна су настојања колективног запада

⁵² NATO 2022 *Strategic Concept*, <https://www.nato.int/strategic-concept/>, 05.06.2023.

⁵³ Видети: 2022 *National Defense Strategy of the USA, Including the 2022 Nuclear Posture Review and 2022 Missile Defense Review*, исто.

да се преко Генералне скупштине УН обезбеди опстанак улоге НАТО-а у успостављању мира и безбедности, иако резолуције тог тела не производе правне последице, већ имају политички карактер.

Велика опасност коју НАТО сам себи може да додели јесте наставак рата у Украјини. Наиме, чињеница је да су земље НАТО-а снажно умешане у тај сукоб, у смислу политичке подршке, економске и финансијске помоћи и, посебно, помоћи у наоружању и војној опреми које дају Украјини. У очекивању контраофанзиве оружаних снага Украјине, а у условима њене евентуалне пропасти, што с обзиром на однос снага на ратишту може да се очекује, није немогуће да Алијанса покрене „сопствену мировну операцију” у Украјини, што може довести до отвореног сукоба НАТО-а и Русије. На такав закључак упућују и индикатори који се налазе у најавама Нове стратешке преоријентације НАТО, која треба да буде усвојена на самиту у Виљнусу (Литванија), јула 2023. године. Тај стратешки концепт најављује се као највећа трансформација Алијансе од краја Хладног рата⁵⁴. С обзиром на то да је нова оријентација НАТО-а фокусирана на две основне претње – (1) Русија и (2) тероризам, имплиците, може се закључити да Алијанса предвиђа дугорочнији сукоб с Русијом, с једне и, не одустаје од улоге „светског полицајца”, с друге стране. Оно што је веома опасно у тим пројекцијама НАТО-а јесте: (1) велика концентрација снага у Европи (Слика 5) и (2) незапамћено наоружавање његових чланица.

⁵⁴ „Ради се о 4.000 страница, садржи реформу неких војних метода. Поред тога, ту се налази и анализа и ажурирања различитих претњи које наводно долазе из Москве, као и одговоре на ове сценарије. Очекује се да ће овај нови план бити одобрен на састанку шефова држава и влада савезника НАТО-а у Виљнусу у јулу 2022. године”. Доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/552063/nato-georganizacija-najveca>, 05.06.2023.

NATO

Američki vojnici u Evropi

Sjedinjene Američke Države najavile su **najveće vojno širenje u Evropi od Hladnog rata**, uključujući prvo stalno prisustvo trupa u Poljskoj u sklopu NATO odgovora na rusku invaziju u Ukrajini.

Do kraja aprila u Evropi je bilo približno **100.000 američkih vojnika**.

1		Njemačka	38.500
2		Italija	12.000
3		V. Britanija	10.000
4		Poljska	10.000
5		Norveška	3.000
6		Španija	2.500
7		Rumunija	2.400
8		Turska	2.000
		Ostale države	19.600

 NATO članice
 Švedska i Finska
će postati članice NATO-a
kada to ratificira svih
30 država članica

Izvor: defence.gov, Reuters

@AJLabs

Слика 5. Распоред америчких снага у Европи

Извор: <https://balkans.aljazeera.net/interactives/2022/7/10/infografika-koliko-je-americkih-vojnika-rasporedjeno-u-evropi>

Са друге стране, значајно се повећавају издаци за наоружање и улагање у оружане снаге, које је крајем 2022. године достигло нови рекорд са преко 2,4 хиљаде милијарди долара (Слика 6).

силама, у тзв. државоцентричном систему. Најновији светски поредак који се ствара паралелно са ратом у Украјини указује на нову улогу светских сила, нарушавање процеса глобализације и стварање света облика кластера.

НАТО је у биполарном поретку и идеолошком сукобу истока и запада, након Другог светског рата, остваривао улогу одбране капиталистичких земаља од надлазећег комунизма, а смисао његовог постојања исказиван је кроз запречавање ширења утицаја СССР-а. Након распада СССР-а и краја Хладног рата, САД су покушале да успоставе униполарни светски поредак, за шта су успеле да очувају НАТО. Тако је улога НАТО-а након Хладног рата била двострука: 1) полука моћи САД-а и 2) међународна регионална организација за успостављање и одржавање мира у свету. Смисао НАТО-а у том периоду исказиван је кроз бројне оружане сукобе у којима су САД учествовале и вођење тзв. мировних операција са и без мандата Савета безбедности УН.

Паралелно са ратом у Украјини, ствара се најновији светски поредак кластерског типа. У том поретку до изражаја не долази само утицај светских сила, већ интереси држава чланица бројних савеза које су те силе формирале. Основна улога НАТО-а у најновијем светском поретку јесте тројака: 1) да доведе до пораза Русије и спречавања њеног израстања у светску силу, 2) да подржи колективни запад у надметању са Кином и 3) да одржи Алијансу као „светског полицајца” након претходно два наведена задатка, а у условима евидентне немоћи Организације УН.

Најновија стратешка документа САД-а, ЕУ и НАТО-а, као и пројекције реорганизације Алијансе са огромним нарастањем снага и незапамћеним наоружавањем, указују да ни Трећи светски рат није немогућ. Уколико се деси Трећи светски рат, све анализе и предвиђања улоге и смисла НАТО-а су узалудне.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамов, С., *Постхеројски рат Запада против Југославије*, ИДИ, Ветерник, 1987.
2. Атељевић, В., *Међународно организовање и безбедносна институционализација Европске уније*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Београд, 2016.

3. *A Strategic Compass for Security and Defense*, https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en, 05.06.2023.
4. Bergner, J., *Нови светски поредак, нове супер силе*, Белетра, Београд, 1994.
5. Дугин, А., *Основи геополитике*, књига 1, Експрес, Зрењанин, 2004.
6. Кековић, З., Димитријевић, И., *Системи безбедности са системом националне безбедности Републике Србије*, Факултет безбедности, Београд, 2017.
7. Кисинџер, Х., *Светски поредак*, (превод Ведран Павлић), Школска књига, Загреб, 2015.
8. *Лисабонски уговор*, доступно на: <https://www.mei.gov.rs/srl/vesti/1914/detaljnije/w/0/konsolidovana-verzija-ugovora-o-eu-i-ugovora-o-funkcionisanju-eu-dostupna-i-na-srpskom-jeziku/>, 03.06.2023.
9. Нај, С. Ц., *Како разумети међународне сукобе*, Стубови културе, Београд, 2006.
10. *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, December, 2017, доступно на: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (04.06.2023).
11. *National Security Strategy of the USA (1991)*, The White House, August 1, 1991, Washington, Preface.
12. *National Security Strategy*, 2022, The White House, Washington.
13. *NATO Strategic Concept 2022*, <https://www.nato.int/strategic-concept/>, (05.06.2023).
14. Mahan, A. T., *The Problem of Asia and Its Effect upon International Policies*, Little Brown, Boston, 1900.
15. Mouhong, H., *The New World Order: Four Powers and One Superpower?* Beijing Review, Sept-25 Oct. 1995, p. 19-20.
16. Pathak R. S., *Guidelines for A New World Order*; ASIL-Proceedings, 1992, p. 430-431.
17. Петковић, Р., *Југославија и свет у постбиполарној ери*, Међународна политика, Београд, 1998.

18. *Повелја УН*, https://ius.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/10/povelja_un.pdf, 02.05.2023.
19. Пророковић, Д., *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018.
20. Роузкенс, Р., *Нова коалиција великих сила*, Foreign Affairs, САД, 1992.
21. *Стратегија националне безбедности Руске Федерације до 2020 године*, Президент Русије, 2009, <https://rg.ru/2009/05/19/strategia-dok.html> (03.05.2023).
22. *Северно-атлантски споразум*, <https://www.wikiwand.com/sr/>; 02.06.2023.
23. *The Alliance's Strategic Concept*, Washington, DC, April 24, 1999, <https://www.degruyter.com/document/doi/10.12987/9780300235579-015/html>, 02.06.2023.
24. Форца, Б., *Појас и пут као облик испољавања паметне моћи Кине*, Дипломатија и безбедност, бр. 2/2019, Година II, vol. 2, Београд.
25. Форца, Б., *Кластерско уређење света и Западни Балкан*, доступно на: <https://odbranaibebezbednost.rs/2022/12/16/klastersko-uredenje-sveta-i-zapadni-balkan/>, 03.06.2023.
26. Форца, Б., *Савремене теорије безбедности*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2022.
27. Форца, Б., „Смисао и циљеви ширења НАТО на исток”, *Безбедносни форум*, Београд, број 2/2022.
28. Форца, Б., *Системи безбедности*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2021.
29. Haralambos M., Heald, R., *Uvod u sociologiju*, Zagreb, 1989.
30. Huntington, S. P., *The Clash of Civilization and the remaking of the world order*, Simon and Schuster Rockefeller Center, 1230 Avenue of the Americas, New York, 1995.
31. Waltz, K. N., „The Stability of a Bipolar World“, *Population, Prediction, Conflict, Existentialism*, Daedalus, p. 881-909, Vol. 93, No. 3, Summer, 1964.
32. *2022 National Defense Strategy of the USA, Including the 2022 Nuclear Posture Review and 2022 Missile Defense Review*.
33. [Downloads/politicka_misao_1969_2_157_198%20\(2\).pdf](#) (02.06.2023).

34. <https://ba.voanews.com/a/evropa-najve%C4%87a-vojna-potro%C5%A1nja-od-hladnog-rata/7063322.html>, 03.06.2023.
35. <https://balkans.aljazeera.net/interactives/2022/7/10/infografika-koliko-je-americkih-vojnika-rasporedjeno-u-evropi>, 05.06.2023.
36. <https://www.politika.rs/scc/clanak/552063/nato-reorganizacija-najveca>, 05.06.2023.

ЕВРОПСКА БЕЗБЕДНОСТ – СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

Сажетак: Европска безбедност након нестанка биполарне поделе света постала је угрожена различитим изазовима, ризицима и претњама. Почетком украјинске кризе ЕУ је испољила неспособност да превентивно делује и да спречи настанак рата. Европска унија је под огромним утицајем САД-а и слепо следи стратешка опредељења, кроз глобалистичку стратегију колективног Запада. Таквим позиционирањем ЕУ наноси несагледиве последице европским народима и државама. Перспективе ЕУ су веома тешке и суморне, јер њена привреда све више иде у рецесију и угрожава се животни стандард најширих слојева становништва. Истовремено, ЕУ преузима све више обавеза у подршци Украјине да ратује против Руске Федерације и да развија војне способности кроз милитаризацију и додатно издвајање новца за војне потребе. САД настоје да од ЕУ и европског дела НАТО-а створе силу која ће моћи да парира војној моћи Руске Федерације. Такви трендови и стратешка опредељења САД-а оптерећују европску безбедност кроз пројектовање нових сукоба у будућности. Глобалистичка елита из Брисела не цени на прави начин опасности које долазе са једном таквом штеточинском политиком. На тај начин ЕУ ризикује да нестане и да је почну напуштати државе које не желе да учествују у пројекцији новог рата у Европи. Србији не треба таква ЕУ и време је да политичка елита, власти и опозиције, понуди народу нова решења кроз стратешки заокрет ка државама и народима који баштине другачији систем вредности заснован на једнакости и равноправној сарадњи.

Кључне речи: *Европа, европска безбедност, евроазијске интеграције, украјинска криза.*

УВОД

Међународним односима након Хладног рата успостављена је нова расподела моћи и утицаја у свету. Убрзо након распуштања Варшавског пакта и разбијања Совјетског Савеза, бивше поједине совјетске републике, мотивисане заједничким интересима, али и историјском блискошћу, започеле су нови модел интеграционих

¹ Проф.др Митар Ковач, директор Евроазијског безбедносног форума

процеса, како би умањиле последице распада и унапредиле међусобне односе. Поред њихове географске близине, томе су допринеле и бројне везе и међузависност која је успостављена у СССР-у.

У контексту процеса који се спроводе у функцији значајне реконструкције међународних односа са циљем промене дистрибуције моћи главних актера у међународној политици, на простору Евроазије успешно се развијају различити интеграциони процеси, који су резултовали стварањем неколико регионалних организација, почев од Заједнице независних држава, Царинске уније, Организације договора о колективној безбедности и Шангајске организације за сарадњу, које се међусобно допуњују и стварају широку платформу сарадње и партнерства. Осим што у територијалном погледу представља огромно пространство, Евроазија поседује и значајан демографски потенцијал и природна богатства. Са геополитичког аспекта, такође, читав овај простор је изузетно значајан јер знатно утиче на стање глобалне безбедности.

Имајући у виду вишевековно надметање најутицајнијих држава у међународној заједници за ширење сфера утицаја и остваривање сопствених националних интереса, и данас се одвијају противречни процеси дезинтеграције суверених држава и стварања наднационалних интеграција на које се преносе надлежности суверених држава. То се посебно односи на Европску унију која је, у својој основи начина управљања и заступљености држава, дискриминациона и неравноправна организација у којој се фаворизују национални интереси водећих и најразвијенијих држава.

Под утицајем САД-а, ЕУ настоји да се постепено шири, често усаглашено са ширењем НАТО-а на исток, кроз процес пријема нових држава бивших чланица Варшавског уговора. Такав циљно инструисан процес довео је до многих криза и локалних ратова, а посебно се рефлектовао на настајање и ток украјинске кризе, као и на евентуално отпочињање рата између појединих НАТО чланица и Русије, на простору Украјине. Русија није могла више да дозволи такав тренд ширења, првенствено НАТО-а, па и ЕУ, који директно угрожавају њене виталне националне интересе. Због терора украјинског режима над руским народом дошло је до грађанског рата. Руско становништво не жели да остане у таквој држави која је русофобна и која је забранила његова елементарна права.

Свет се налази на раскршћу безбедносних процеса, кроз које се изграђује нови мултиполарни светски поредак. Све се то прелама кроз

рат у Украјини и доводи Европу на раскршће безбедносних процеса, са обележјима тешког стања и са неизвесном будућношћу.

НАТО И ЕВРОПСКА БЕЗБЕДНОСТ

НАТО настоји да држи сталну војну тензију према Русији, да активира и потхрањује „замрзнуте конфликте”, првенствено у близини руских граница. Истовремено, свеобухватно учествује у опремању војски држава које види као НАТО ешалоне у пројектованим ратовима са Русијом. У том погледу највише су инструментализоване Украјина, Пољска, балтичке државе, Румунија, Јерменија и Грузија. Чине се напори да се и Молдавија придобије за НАТО, како би се интернационализовао проблем Придњестровља и боравак мировног контингента Руске Федерације. НАТО пројектује и моделује различите кризе и конфликте на границама Русије, почев од Арктика, Балтичког мора, Црног мора, па до Блиског истока и Сирије. У целу ту лезу криза уврштен је и тзв. Западни Балкан и сузбијање „руског утицаја”.

Све то потврђује предвиђање да ће се повећати тензије у Европи и да ће се односи између Русије и НАТО-а погоршавати у блиској будућности. Генерални секретар НАТО-а Јанс Столтенберг континуирано лажно оптужује Русију да јача своју војну моћ на Криму и у Црном мору. Често истиче да „..... Алијанса на то узвраћа својим већим присуством у тим кризним областима”. „Размотрили смо безбедносну ситуацију у Црном мору које има стратешки значај. Русија наставља да нарушава територијалну целовитост Грузије и Украјине, да јача своју војну моћ на Криму и да све активније размешта снаге у региону Црног мора. НАТО на то одговара јачањем свог присуства на копну, на мору и у ваздуху”, рекао је шеф Алијансе по завршетку дводневног састанка министара спољних послова држава чланица. Он је додао да су министри усаглашавали даље кораке са циљем јачања дијалога са Грузијом и Украјином. Раније данас из седишта НАТО-а саопштено је да Русија наставља „енергичну политику и агресивна дејства”, те да ће највероватније до 2030. године остати главна војна претња. Како се наводи у стратешком извештају НАТО-а, то омета конструктивни дијалог.² Тешко је замислити да и он сам верује у лажи које медијски шири у функцији сатанизовања Русије. За НАТО, конструктивни дијалог је добровољни пристанак на разбијање државе, као што су то урадили са бившом СФР Југославијом и што чине сада са

² <https://rs.sputniknews.com/evropa/202012021124001773-sef-nato-rusija-jaca-vojnu-moc-na-krimu-i-u-crnom-moru/>

Републиком Србијом.

У оквиру НАТО-а, САД желе и даље да доминирају и да преко тог савеза афирмишу и штите, пре свега, своје националне интересе и циљеве. Од тзв. одбрамбеног савеза, створен је агресиван војнополитички блок, који покушава да се наметне као „светски жандарм” и инструмент мултинационалних корпорација и водећих држава Запада. То постепено изазива забринутост цивилног друштва у моћнијим и „старим” чланицама Европске уније, јер је угрожен европски мир. Проблем је све више ескалирао доласком Бајденове администрације.

Јавност у Европи све више се пита: Зашто постоји НАТО, данас када нема противтежу другог блока? Добро је што део јавности и у САД-у не види оправданост постојања НАТО-а, поготово не оправдавају начин његовог функционисања и деловања у савременим међународним односима. НАТО се већ потврдио као организација која ствара конфликте, разара многе традиционалне државе и често подржава оружане побуне, „обојене револуције” и екстремне покрете који разбијају суверенитет појединих држава. Примера за такво деловање је превише, почев од разбијања бивше СФР Југославије, па до хаоса изазваног на северу Африке и на Блиском истоку.

Схватајући своју незавидну позицију, поједине чланице ЕУ желе да се ослободе зависности од САД-а и НАТО-а, како би ЕУ прерасла у самосталног играча у међународним односима, у војној и спољнополитичкој сфери. Међутим, поред добрих намера, очигледно је да ЕУ, у овом периоду, није постигла ни политички консензус да изграђује аутономан безбедносни и спољнополитички систем који није под доминацијом САД-а. Изласком Велике Британије из ЕУ, додатно су пољуљани било какви евентуални покушаји самосталности ЕУ у процесу доношења стратешких одлука.

Водеће државе ЕУ су данас више забринуте због своје будућности него због лажне претње од Русије, која је исконструисана од стране САД-а у процесу изградње конфликта и оружаног сукоба у Европи. Оваква ЕУ није више по мери већине слободних грађана и народа Европе. Лажним претњама на источним границама НАТО-а, за бивше совјетске републике се, по „препорукама” САД-а, изграђује представа да су чак војно угрожене, те да НАТО тамо треба да концентрише снаге и изграђује тзв. противракетни штит и да базира ракете, након једностраног повлачења САД из споразума о ракетама кратког и средњег домета.

Због непријатељства према Русији, многе европске државе све

чешће су у ситуацији да их САД стављају у улогу таоца, да их увлаче у сукоб преко економских санкција, а у блиској будућности намера им је да то чине и кроз оружане сукобе. Посебно је то очигледно за нове чланице НАТО-а и ЕУ на истоку. У том смислу, најистуреније су Пољска, Румунија и балтичке државе. У ред ових земаља, САД настоје да укључе Молдавију и Грузију. Те државе предвиђене су да буду први ешалон дуж линије сукобљености. Због свих наведених политичких дешавања, Европом се шири расправа о томе шта је заправо НАТО данас, али о овој значајној расправи унутар ЕУ медији из познатих разлога упорно ћуте.

Кроз управљање кризама на евроазијском простору, САД преко НАТО-а и ЕУ настоје умањити способности Руске Федерације и њен све већи значај у међународним односима. Истовремено, САД намеравају да, преко смањења прихода Руске Федерације од извоза нафте и гаса, изазивају социјалне тензије и незадовољство у већим градовима Русије, како би то унутрашње незадовољство расло и постало плодно тло за унутрашње противречности, сукобе, па и смену актуелне власти. Та претпоставка и циљ потпуно су оповргнути у Русији, осмишљеном и веома практичном стратегијом и мерама Владе. Под плаштом конфликта у Европи и украјинске кризе, НАТО, а пре свега САД и Велика Британија, настоје да повећају базирање својих војних снага у Пољској, Немачкој, балтичким државама, Румунији, Бугарској и на целом Балкану. То говори у прилог тези да је врло вероватно да такав развој ситуације јесте последица супротстављености интереса и различитог система вредности бивших и нових центара моћи у међународним односима.

Стање сукобљености у Европи и на Балкану тежишно изазива намера САД-а да глобално доминирају, али то реално више није могуће јер су настали и нови центри моћи који по сваку цену штите свој систем вредности и националне интересе. То је инерција деловања већ бивше империје, чија администрација није свесна да је прошло време униполарног света, у сваком погледу. Због логике силе и примене силе у свету, САД су у великом делу света постале омражена држава. Зато њене амбасаде, са системом обезбеђења и по визуелним обележјима, опасане бодљикавом жицом, више личе на логоре него на дипломатска представништва. Када се, чак и данас, пажљивије анализира присуство војних снага САД-а и Велике Британије у Европи, а пре свега у Немачкој, долази се до закључка да, у суштини, Европа није слободна ни данас, 79 година након Другог светског рата.

Европска унија је инструментализована у функцији интереса администрације САД-а. То потврђује и стално проширивање санкција

ЕУ према Руској Федерацији. Зато, а и због низа других разлога, као и због Косова и Метохије и војне неутралности, Србија треба да преиспита стратешко опредељење о чланству у ЕУ. Народ у Србији већински више није за те интеграције, јер је јасно прозрео намере и карактер ЕУ.

Сједињене Америчке Државе разбијају и уништавају државе и организације које не могу да контролишу или које, у потрази за ресурсима и тржиштем, делују у супротности са њиховим интересима и интересима мултинационалних корпорација. Вредности ЕУ постале су анационалне, подсећају на идеологију комунизма и пропаганду о бољем животу, по сваку цену. Сиромашни народи и државе су примане у чланство ЕУ, уз јаку медијску и психолошко-пропагандну матрицу о високим стандардима и бољем животу. Због социјалних прилика, многе државе Европе журиле су да што пре уђу у ЕУ, по цену губљења националног суверенитета и преношења значајних државних надлежности на администрацију у Бриселу.

У основи вредности ЕУ јесте економија, а не духовне и културне вредности народа и то се препознаје на сваком месту у институцијама бриселске администрације. Поново се у Европи спремају ратови, мимо воље њених грађана. У томе обилато учествују власти водећих држава ЕУ, заједно са САД-ом, пре свега Великом Британијом, док су Немачка и Француска и даље под доминацијом Америке и никако не успевају да се ослободе хладноратовске логике односа према Русији. Француска се бојажљиво враћа себи, опоменута и отрежњена таласом тероризма и све већим притиском јавности и цивилног друштва. Под притиском САД-а, ЕУ је донела одлуку о увођењу санкција Русији, у суштини због проблема које је произвео Запад у Украјини. У том процесу доношења одлуке о санкцијама био је препознатљив уцењивачки однос и притисци према чланицама ЕУ које се нису сагласиле с тим поступком нити је то био израз воље њихових народа. „Американизована ЕУ”, па и цела Европа, доводе се у позицију таоца који трпи последице интереса САД-а, у походу на Русију.

Солидарисати се са офанзивном стратегијом САД-а јесте, у суштини, злочин према грађанима Европе. Последице санкција трпе грађани свих држава Европе и са једне и са друге линије сукобљености. Најмање се те последице санкција и сукобљености у Европи осећају у САД-у и у томе јесте суштински проблем. Грађани ЕУ сnose последице њене инструментализације, у функцији америчких глобалиста. На безбедносним проблемима Блиског истока, украјинске кризе, Балкана и Далеког истока гради се нови мултиполарни свет, који у многоме чини бесмисленим НАТО и ЕУ, као инструмент агресивне и милитаристичке

политике САД-а и мултинационалних корпорација у походу на Исток, пре свега на Русију.

Сада су скоро сви режими у државама Балкана под значајним америчким утицајем и притиском. Тренд локалних интеграција на Балкану у ЕУ условљен је кризом и социјалним приликама због опустошене привреде у процесу пљачкашке приватизације, која је, углавном, диригована споља и под активним учешћем Међународног монетарног фонда и Светске банке. Данас се наставља исти тренд, тако да је све што је било домаће разорено, а сада се „великодушно” отварају компаније са страним капиталом и у јавности представљају као спас и „пут у бољи живот”, док се распродају стратешки ресурси, а будућност потомака доводи у незавидну ситуацију.

ОДНОС НАТО-а ПРЕМА УКРАЈИНСКОЈ КРИЗИ

Након нестанка Варшавског уговора, НАТО је имао скривене циљеве постепеног преображаја држава Источне Европе и њиховог пријема у чланство, мада се на почетку тврдило да до тога неће доћи и да се то неће десити са државама које су биле део СССР-а. Нестанком Хладног рата и уједињењем Немачке настао је немир у Европи са великим бројем унутрашњих сукоба који су прерасли у грађанске ратове. Многе од тих државе су се распале и под утицајем, пре свега, САД-а и Немачке признате су и промовисане нове државе као бивше комунистичке творевине. Сагласно процесу настанка нових држава и државних творевина, по политичком критеријуму промовисане су нове нације, које историјски нису постојале у двадесетом веку. Тај процес, након грађанског рата у бившој СФРЈ, наставио се даље на Истоку, са малом паузом након стратешког осмишљавања концепта и визије НАТО-а у новом геостратегијском контексту међународних односа.

Тако је и по истој логици сукобљености интереса настала украјинска криза, која, као никада после Хладног рата, утиче снажно на промену регионалне и глобалне безбедности. Криза у Украјини довела је до тога да су министри одбране чланица НАТО-а одлучили да отворе нове командне центре у источној Европи. План НАТО-а да отвори нове командне центре у источној Европи поједини експерти који су политички мотивисани, поздравили су то као знак да Балкан неће бити игнорисан. Министри одбрана Алијансе сагласили су се да успоставе команде и доведу јединице у Бугарску, Естонију, Летонију, Литванију, Пољску и Румунију. Отварање тих центара јесте прва фаза милитаризације Европе, дуж већ успостављене линије вредносне поделе и сукобљености интереса водећих сила НАТО-а према Русији.

Тај корак долази „у светлу промене безбедносне климе источно и јужно од граница Алијансе”, наводи се у саопштењу НАТО-а. Нови центри у шест источних, савезничких земаља осигураће да „имамо праве снаге, на правом месту, у право време”, рекао је генерални секретар НАТО-а Јенс Столтенберг. „Наше одлуке јасно говоре да је НАТО одлучан да брани све савезнике од свих претњи из свих смерова”, додао је он.

Командни центри у источној Европи правдају се ојачавањем регионалне безбедности, кажу инструисани поједини тзв. аналитичари стања безбедности у Европи и свету. Према речима Адријана Коројануа, румунског историчара, писца и бившег министра спољних послова, „одлука НАТО-а да успостави командне центре није проглашење рата, него указује на нестабилност источних граница Алијансе”. Експерти указују на то да су нови НАТО центри резултат кризе у Украјини, како би се показало да НАТО остаје „велика подршка и заштита својим савезницима” у овом делу Европе. Успостављање сталних војних објеката НАТО-а и САД-а, попут базе за противракетну одбрану у Девеселу и нових командних центара, јесте значајна политичка порука Русији да се Румунија неће вратити у њену сферу утицаја. Међутим, треба знати да је то само једна страна медаље, па се може рећи да нису сагледане последице које са собом доноси таква одлука, јер објекти НАТО-а постају легитимна мета у евентуалном сукобу са Русијом или безбедносним организацијама чији је она члан. Ово позиционирање НАТО-а наговештава не само гарантовање безбедности у конкретним регионима и институционално јачање и веће људске капацитете на спољним границама Алијансе него гомилање војних ефектива дуж замишљене линије сукобљености између интереса и система вредности водећих држава Запада и Истока.

Истовремено са јачањем војних ефектива НАТО-а врши се притисак и на државе тзв. Западног Балкана да се на сваки начин дистанцирају од Русије и придруже санкцијама које је увео Запад, пре свега САД и водеће државе ЕУ. У том контексту су и изјаве политичара западних земаља. Вашингтон континуирано изводи притисак на Србију по питањима која се тичу односа ЕУ, Русије и Србије. У том контексту је дата и изјава бившег амбасадора САД у Републици Србији Монтгомерија, „да је забринут за Србију, јер ЕУ прети да неће отворати поглавља у преговорима”, те да Србија треба да се дистанцира од Русије и придружи санкцијама Запада.

Украјинска ратна епизода је само индикација конфликтног стања у коме је експанзија евроамеричког чиниоца, макар и на час, заустављена и примирена. Запад се без већих траума неће одрећи свог ширења преко граница руске интересне сфере, јер је то логика силе која

се само силом може променити. Дефиле америчких војника у борбеним возилима и са наоружањем кроз земље Источне Европе, који у ствари више личи на марш „победничке војске”, пре свега је политичка порука Европи и упозорење да Америка нема намеру да одустане од контроле над старим континентом. Иако све по много чему личи на још једну у извесној мери детињасту пропагандну вежбу, у суштини то је веома јасна и озбиљна симболичка манифестација америчке силе и европске политике Вашингтона.

Под изговором опасности од Русије и украјинске кризе, на сцени је поновно америчко освајање Европе и „тешки загрљај” који ће сигурно болети. То је суштина ове фазе генерисања украјинске кризе и заоштравања односа са Русијом без обзира на то колико то из угла медијске пропаганде и изјава политичара звучало невероватно. Од Првог светског рата, када је Америка изашла на међународну и европску политичку сцену, константа америчке политике је да не само успостави контролу него и да спречи било какво повезивање Европе, пре свега Немачке, са Истоком, са Источном Европом и Русијом. И то је и дан данас амерички циљ. Деценијама је тај циљ ефикасно реализован генерисањем страха од комунизма и Совјетског Савеза. Одатле и америчка подршка бујању нацизма у Немачкој, што је историјска тема која се упорно потискује. Каснијом практично америчком окупацијом Европе и фабриковањем Хладног рата, Америка је успела да одвоји Западну и Централну Европу од њеног Истока. Са тим циљем је и кључна америчка подршка формирању европских интеграција, које су на крају довеле до Европске уније.

Времена се мењају, па су инструменти америчке контроле над Европом и њене изолације од Истока постајали све јачи. У таквим околностима испливала је поново историјска судбина Европе да се окреће ка колективном Западу, а да се део суверенистичких партија и опозиције окреће ка Русији и Кини. То су САД осетиле и желе да спрече тај тренд. То јесте природан процес. Без свог истока и Русије, Западна Европа, која је саму себе прогласила „једином Европом”, није континент, него само полуострво Азије, што је до пре неколико векова и била. Европа је цела и без тензија тек када се споје њен исток и запад и без било каквих линија поделе у њој.

Америка нема намеру да изгуби контролу над Европом. Први корак је било пожуривање Европске уније да се прошири на Источну Европу, како би те државе биле лојалне Америци за своју европску судбину и како би постале амерички, а не европски политички инструмент. У томе је Америка у највећој мери и успела у политичкој контроли над Европском унијом. Немачка је судбински, историјски и

економски окренута ка Истоку, пре свега према Русији. Америка не прихвата тај природни процес и сада се окреће јачању војног присуства и генерисању страха у Европи од избијања новог рата. После Другог светског рата Америка војном силом поново жели да, под плаштом украјинске кризе, базира нове снаге у Европи. Неизвесно је, међутим, како ће се тај процес даље развијати. Досадашњи најефикаснији инструмент америчке силе у Европи, НАТО показује извесне знакове слабости. Зато је сасвим оправдано питање: Да ли је НАТО поуздан инструмент који би преживео испит у регионалном рату у Европи?

Све сугерише на појачану милитаризацију Европе, што буди сумње да ће политика постепено прерасти у говор војне силе и ратове, који би је опустошили и бацили у запећак међународног утицаја. У том светлу, занимљива је изјава пољским новинама једног од америчких идеолога Збигњева Бжежинског у којој он саветује Пољацима да се припремају за рат. Временски се изјава подударила са дефилеом америчких војника. Иако је тај савет дат у контексту кризе у Украјини и „руске опасности”, искусни Бжежински није, међутим, био јасан против кога би тај рат могао да буде. Јасно је да Америка нема намеру да испусти контролу над Европом и јасно је да су Европа и Немачка кључни амерички проблем у овом делу света и желе по сваку цену да их искористе у новом походу на Русију.

Све као да се припрема на тај судар супротстављених интереса САД-а и Русије кроз креирање украјинске кризе и њен ток. Амерички Конгрес усвојио је „Акт о превенцији руске агресије”. Током следеће две године требало би да се у Европи креира тзв. Безбедносни фонд НАТО-а у који би биле укључене Украјина, Грузија, Молдавија, Азербејџан, Босна и Херцеговина, Македонија, Црна Гора, Косово и Србија. Дипломатским флоскулама о усаглашавању стандарда оружја, заједничкој обуци и сарадњи у мировним мисијама прикривена је намера даље милитаризације Европе кроз нову улогу НАТО-а у украјинској кризи. Кроз украјинску кризу, САД очигледно настоје да појачају своје војно присуство, али истовремено желе да натерају европске чланице НАТО-а да саме повећају издвајања за одбрану и да преузму одговорност.

То што разлике између америчке и европске политике по питању односа са Русијом постоје не забрињава Вашингтон, САД су рачунале на такву препреку својим плановима, јер имају велики број чланица ЕУ које следе њену политику и које гледају прво на Вашингтон, па тек онда на Брисел. Европска унија без воље САД-а не може да постоји, то је јасно и водећим чланицама ЕУ. Осим тога, САД, за разлику од Европе, не зависе од Русије ни у економском ни у

енергетском смислу. Негативне последице санкција не дотичу САД, сви трошкови украјинског конфликта падају на најбогатије земље ЕУ.

САД се надају да ће помоћу испорука оружја у Украјину изазвати додатне економске проблеме за Русију, услед којих ће грађани те земље изгубити поверење у Владимира Путина и на крају, власт бити пренета на некаквог „новог Јељцина”, како би Русија изгубила свој значај и престала да буде геополитички супарник САД и могући дугорочни партнер Кине. Докле год је Русија јака, јединствена и одлучна не постоје реалне шансе НАТО-а да решење у украјинској кризи наметне силом.

ЕВРОПСКА УНИЈА КАО ЧИНИЛАЦ БЕЗБЕДНОСТИ ЕВРОПЕ

Готово сви тзв. визионари Европе у Немачкој, од краја Првог светског рата до данас, заступали су идеју о Европи као о савезној држави, насупрот Де Головој идеји о Европи као заједници суверених држава, али се план федерализације спроводио полако, корак по корак, почев од јединственог тржишта за угљ и челик, економске заједнице и уније, па до потпуне федерализације Европе, успостављене Лисабонским уговором. Лисабонски уговор јесте у суштини Устав Европске уније. Данас ЕУ покушава да у пуном смислу буде савезна држава, са низом проблема, противречности и неравноправности у механизмима одлучивања. Закони ЕУ су изнад закона држава чланица.

Европска комисија је сасвим наднационална и свим европским комесарима изричито је забрањено да слушају било какве савете из земаља из којих потичу. Они морају да раде искључиво у интересу Уније, а не у интересу државе чланице. Само Комисија има право предлагања закона и надзире, усмерава и има власт над читавим законодавним процесом.

Различит обим заступљености држава чланица у Европском парламенту јесте један од показатеља суштинске неравноправности народа и држава у том највишем законодавном телу. Тако су представници малих народа и држава често прегласани у установама одлучивања ЕУ и не могу испољити свој утицај на креирање докумената и закона нити на креирање политике и кључних одлука. Мале и средње развијене државе у ЕУ су све више у уцењеном положају, изложене притисцима и представљају параван за интересе најразвијенијих и најмоћнијих држава Запада.

Због тако дискриминативног система одлучивања, уместо смиривања ситуације у Европи, у ЕУ се под притиском САД-а и Велике

Британије, Пољске, Румуније и прибалтичких држава развија даље заостравање кризе које може довести до несагледивих последица по регионалну и глобалну безбедност. Пољска планира да изгради граничне торњеве дуж копнене границе с руском области Калињинград. Снимци с торњева треба да забележе активности с руске стране границе, а добијене информације требало би да помогну Украјини, али и целој Европској унији у креирању политике према Русији. То је званично правдање финансирања и реализације тако сулудог пројекта који је у својој основи ратнохушкачки и подсећа на торњеве, жицу и рефлекторе који су симбол подељене Европе, симбол насиља и увод у даља сукобљавања и ратове. Само непросвећени људи нису свесни последица тих потеза, који су у својој суштини безбедносно и цивилизацијски проблематични. Ко то враћа Европу у предвечерје новог европског и светског рата? То је велико питање о коме се данас искрено и добронамерно не разговара на званичним местима у УН и у ЕУ. Такав потез Пољске није сигурно смишљен нити донет у њеним националним институцијама. Скептици би сигурно рекли како потез на који се Пољска одлучила представља и својеврсну потврду о припремању, како Русије, тако и целе Европе, на могућност избијања нових сукоба на Европском тлу.

По оваквим неразумним мерама и инвестицијама које се раде на штету грађана држава чланица, евидентно је да се Европска унија очито одлучила да непосредно учествује у изградњи линије поделе саме ЕУ према Русији и њеним савезницима. Све то водеће земље ЕУ раде под плаштом заштите суверенитета и територије држава чланица на источним границама. Такве мере изазивају додатно заостравање кризе и међусобно неповерење. Много је чланица ЕУ које под притиском прихватају овакве одлуке Брисела, али иза таквих одлука не стоји већински народ тих држава, јер у тим мерама препознаје даљу милитаризацију Европе и увод у страдање и патње у будућности.

Због похлепе мултинационалних компанија и све отворенијег похода на Исток најразвијенијих држава Запада, Русија је са правом осетила опасност и предузима мере којима ће стабилизovati и заштити националну безбедност и виталне националне интересе. Из Русије стиже и вест о руском ширењу војне присутности на Арктику. Према доступним информацијама, Русија је на том подручју поставила ракетне системе. Осим ракетних система, на подручју богатом рудама, распоредиће се и ловци пресретачи, као и нови радар на острву Нова Земља у Арктичком мору, потврдио је генерал-мајор Кирил Макаров. Руска војска последњих година је све присутнија на крајњем северу, у време када Москва полаже права на велике делове арктичког предела

како би се осигурала права на искоришћавање нафте и гаса. Арктик, због топљења леда, постаје и све важнији пловни пут, што је довело до територијалних спорова неколико земаља.

Сукоби великих сила око и у Украјини могу постати окидач за нове кризе и ратове широм света. Неке водеће државе Европске уније, под плаштом заштите грађана, одлучиле су да још једном јасно дају до знања, како је „украјински непријатељ и непријатељ Европе”. Таква теза је у суштини ратнохушкачка и неистинита порука за јавност која у Русији тражи непријатеља Европе. Покушај стварања таквог фронта и искључивост обиће се првенствено о главу протагонистима промашеног стратешког концепта насилног похода на Исток ка новим стратешким ресурсима и њиховој неконтролисаној експлоатацији. То је логика капитала која не може проћи увек и која доводи до криза и ратова. Сви походи у прошлости на Исток уз ангажовање европских ресурса или групе европских држава само су донели страдање, смрт и разарање. И овај стратешки концепт санкција према Русији, милитаризације зацртане линије граница ЕУ и држава које настоје да постану будуће чланице, довешће управо до разарања суштине, смисла и изворних вредности ЕУ. Таква инструментализована и милитаризована ЕУ неће моћи опстати.

Европска унија и сама још није сигурна у своју будућност нити се профилисала као самосталан субјект међународних односа. Више се може рећи да је ЕУ суштински и у стратегијском смислу инструмент политике САД-а, првенствено у Европи и Евроазијском простору. Многе кризе, као што су грађански рат у бившој СФРЈ, украјинска криза, грчка економска криза, Блиски исток са својим безбедносним рефлексима на Европу, сецесионистички покрети, те неравноправан однос великих и малих држава у самој ЕУ чине је нестабилном и нејединственом у креирању заједничке спољне, безбедносне и одбрамбене политике. Све те неравноправности народа и држава у ЕУ биће мултипликоване са даљом ескалацијом украјинске кризе и евентуалним регионалним ратом у будућности. Те противречности и последице сукобљавања могу обесмислити суштину ЕУ, јер је она организована тако да афирмише и остварује интересе њених водећих и најразвијенијих држава. Због тога се може рећи да након негативних искустава српског народа са југословенством, комунизмом, социјализмом не постоји рационалан разлог да се, под плаштом бољег живота, угрожавају витални национални интереси, укључивањем у наднационалне интеграције, као што су НАТО и ЕУ.

Данас, као и пред Други светски рат, све је почело са економском, финансијском кризом, а потом кризом морала и система

вредности. То је посебно изражено од финансијске кризе 2008. године. Према доступним подацима Светске банке, укупан глобални дуг и јавни и приватни у 2022. години достигао је 305 билиона (хиљада милијарди) америчких долара. Тако настали дугови се и не могу вратити, па је идеја Запада да се кроз кризе и ратове ти дугови обезвреде или пониште, као што су чиниле агресивне империје у прошлости. Тако се може разумети стратегија Запада у припреми и спровођењу хибридне агресије НАТО-а на Руску Федерацију, а потом и на НР Кину.

По мишљењу владајућих елита у САД-у и ЕУ, рат у Украјини је „вишеструко користан” и у складу је са њиховим националним интересима:

- исцрпљују Европу и Русију;
- праве и утврђују линију поделе Немачке и источноевропских држава према Русији;
- угрожавају енергетску безбедност Европе, а Русију лишавају огромних зарада од енергената;
- планирали су да инсталишу стратегијске борбене системе у Украјини, Шведској и Финској (систем противракетне одбране, радар, поморске луке, офанзивне ракете са нуклеарним бојевим главама, биолошке лабораторије) којима би директно угрожавали безбедност Руске Федерације;
- НАТО је пријемом Шведске и Финске наставио даље опкољавање Руске Федерације и
- опстанак Украјине као поморске државе.

Стратешки концепти и интереси САД-а и ЕУ директно су уграђени у поједине уставне одредбе и законе у Украјини, а у функцији офанзивног наступа према Русији. Процена САД-а и Велике Британије јесте да би на тај начин значајно исцрпили Русију, дискредитовали је политички и медијски у свету и умањиле њен утицај у међународним односима. Та фаза била би у функцији наставка низа операција против Русије из домена хибридног рата, како би се дестабилизovala унутрашња ситуација, изазвали немири и растакање и разбијање те моћне државе изнутра, која се испречила на путу даље глобализације на евроазијском простору. Дакле, украјинска криза није настала сама од себе због унутрашњих противречности него је чедо агресивне стратегије НАТО-а. Русија нема пуно избора у овом стратешком контексту намера Запада, него да опстане и победи у Украјини и оствари своје легитимне стратешке националне безбедносне интересе.

Званичници у седишту НАТО-а све више лажно „брину” о тешким сценаријима угрожавања безбедности у Европи од стране

Русије, кроз украјинску кризу. НАТО настоји да успостави војну супериорност над Руском Федерацијом, да је исцрпи сталним јачањем санкција и изазивањем оружаних сукоба на тзв. постсовјетском простору, дуж успостављене линије поделе.

Сви договори писани и усмени су изневерени и погажени од стране НАТО-а и то вероломство га је довело до непремостиве препреке нуклеарног рата. Анализом деловања НАТО-а након нестанка Хладног рата, посебно од 1997. године, може се уочити закономерност пораста агресивности те војнополитичке организације која није требало да преживи време након нестанка Варшавског уговора.

У том процесу анализе јасно се могу идентификовати елементи хибридне агресије НАТО-а на Руску Федерацију, а то су:

- ширење НАТО-а, као претња безбедности;
- престанак споразума око ракета средњег и кратког домета у Европи;
- изградња тзв. ракетног штита у Румунији и Пољској;
- злоупотреба међународног права и двоструки аршини;
- медијска сатанизација Руске Федерације;
- развијање русофобије у свим садржајима друштвеног живота (образовање, наука, култура, спорт, људска права и слобода и сл.);
- мешање у унутрашње послове Украјине и Руске Федерације (преврат и грађански рат у Украјини 2014.);
- изградња биолaborаторија у окружењу Руске Федерације;
- покушаји угрожавања Организације договора о колективној безбедности (ОДКБ) и безбедности чланица;
- улазак НАТО-а у Украјину и изградња професионалне Војске на пронацистичком и русофобном систему вредности;
- наоружавање, опремање и обука УОС;
- пријем Шведске и Финске у НАТО;
- обавештајна и логистичка подршка операција УОС;
- подстицање и толерисање нацистичких покрета и организација у УОС;
- припрема агресије на ДНР, ЛНР и Крим по моделу „Олује” и етничког чишћења руског народа на истоку Украјине;
- гомилање НАТО снага на истоку Европе;
- Санкције без одобрења СБ УН (свих врста);
- разарање енергетске инфраструктуре у Европи, посебно Северни ток 1 и 2;
- заплена имовине, новца и других вредности Русије на Западу;
- ограничавање цена енергената;

- успостављање посебног „суда за истраживање ратних злочина и суђење у Хагу”;
- покушај означавања Русије као државе спонзора тероризма – врхунац цинизма;
- разбијање и унијаћење Православне цркве у Украјини;
- прогон проруских медија, партија, организација и удружења у Украјини и на Западу; и
- масивна тајна убиства и злочини над Русима који су угледни у друштву и носиоци националне мисли, идеје и традиције.

Као носиоци глобализације, САД и ЕУ гурали су Украјину у рат и припремале офанзиву на Донбас. Поред огромних финансијских средстава из САД датих Украјини, донира се и даље наоружање, модерна војна опрема и допремају велике количине муниције. На исто поступање се мотивишу и присиљавају друге чланице НАТО-а, па чак и неутралне државе. Поред тзв. војне помоћи, чланице НАТО-а су обавезне да шаљу своје војнике, ваздухоплове и бродове у прибалтичке републике (Литванија, Летонија, Естонија), Пољску, Румунију и Бугарску. Велика Британија, Пољска, Холандија, Норвешка, Румунија, Летонија, Данска, Хрватска и многе друге земље су, мимо међународног права, подржале слање добровољаца да се боре на страни Украјине. Њихов пример ће следити сигурно и многе друге државе у Европи. Међу тим „псима рата”, упућују се обавештајци и специјалне снаге. Донирање борбених авиона и ракета великог домета Украјини и дозвољавање да користе инфраструктуру Пољске као НАТО чланице, може бити наставак компликовања ситуације и отпочињања регионалног рата, чије се последице не могу лако сагледати.

Гледајући праву суштину хибридне агресије НАТО-а и ЕУ на Руску Федерацију, као и садржаје рата, може се рећи да је он почео одавно кроз санкције, економске, финансијске и енергетске кампање и операције, интензивну обавештајну делатност, логистичку подршку, медијску кампању, лажи, обмане и перфидије Запада.

ГЕОПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ ИНТЕГРАЦИОНИХ ПРОЦЕСА У ЕВРОАЗИЈИ

На стање безбедности у Европи све значајније се рефлектују интеграциони процеси на простору Евроазије. Процес интеграција у Евроазији у двадесетом веку почео је првенствено на основу заједничке комунистичке идеологије, а потом социјализма, као друштвеног поретка у СССР-у. Тај поредак је прво наметнут насиљем кроз револуцију и нову лажну идеологију која је уништавала националне и верске слободе

народа и етничких заједница. Републике које су од 1922. до 1991. године чиниле Совјетски Савез Социјалистичких Република (СССР), у периоду постајања заједничке државе биле су изузетно блиско узајамно повезане, не само политички и географски, већ и заједничким располагањем природним ресурсима, резервама енергената, радном снагом, привредном и саобраћајном инфраструктуром, одбрамбеним и војним потенцијалима, тржиштем, технологијом, науком, образовањем, културом и бројним другим везама.

Разбијањем СССР-а дошло је до наглог погоршања регионалне безбедности. Распад ВУ и СССР-а није пратило распуштање НАТО-а, него су отпочели убрзани интеграциони процеси на Западу. У бившим чланицама ВУ појавили су се сепаратизам, терористичке организације и различите форме сукобљености и конфликта међу новоствореним државама. Имајући у виду све те неповољне трендове, и Русија је била принуђена да утиче на формирање нових интеграција. Одговор на те трендове почео је 15. јуна 2001. године када је формирана Шангајска организација за сарадњу (ШОС), Декларацијом³ коју су потписали председници пет самосталних држава са простора бившег Совјетског Савеза и председник Народне Републике Кине. Ова организација је за основну функцију имала постизање регионалне безбедности, а одмах се појавила потреба и за другим видовима сарадње у економији, култури, науци, образовању и другим областима. Данас ШОС представља један од најуспешнијих међународних пројеката. Чланице ШОС⁴ су државе које се простиру на око 60% територије Евроазије.

Главне области сарадње земаља чланица Шангајске организације за сарадњу су политика, безбедност и економија. У Декларацији о оснивању ШОС наводи се да су циљеви организације „јачање међусобног поверења, пријатељства и добросуседских односа, обезбеђивање и очување мира, безбедности и стабилности у региону, изградња новог, демократског, праведног и рационалног политичког и економског међународног поретка”.

Организација договора о колективној безбедности (ОДКБ) представља још један интеграциони савез на постсовјетском простору који се бави безбедношћу. Настао је октобра 2002. године, сагласно Договору о колективној безбедности од 15. маја 1992. године. Чланице

³ Declaration on establishment of the Shanghai Cooperation Organization, <http://www.ehu.es/ceinik/tratados/14TRATADOSDEALIANZASPOLITICOMILITARES/TAPM1410ING.pdf>.

⁴ Интернет сајт Шангајске организације за сарадњу. <http://www.infoshos.ru/ru/?id=51>

ОДКБ су Русија, Казахстан, Белорусија, Јерменија, Киргистан и Таџикистан.

Геополитички посматрано, простор Централне Азије одувек је имао велики значај за међународне односе, али је тек развој политичке географије омогућио формулисање првих геополитичких идеја почетком прошлог века, које са глобалног аспекта сагледавају утицај географских чинилаца на политичке одлуке. Да би истакао геополитички и геостратегијски значај овог региона у светској политици, британски теоретичар геополитике Халфорд Мекиндер је, у свом делу „Демократске идеје и стварност”, 1919. године „Хартлендом”, односно „Срцем света” означио део евроазијског простора „који се одводњава ка Арктику или унутар континента”, тј. простор са којег реке теку ка унутрашњим морима и Северном леденом мору. Тако дефинисан „Хартленд” обухвата огроман простор, чији значајан део представља Централна Азија. Сматрао је да онај ко може да контролише овај регион, може да контролише цео свет.⁵

Завршетком Хладног рата, Централна Азија се развија у важан геостратегијски и геоекономски регион, који значајно утиче на све економске, политичке и безбедносне трендове у међународној заједници. Распадом Совјетског Савеза, на глобалној сцени појавиле су се нове независне централноазијске државе: Казахстан, Киргистан, Таџикистан, Туркменистан и Узбекистан, простирући се од Каспијског језера све до западних граница Кине. Оне су, суочене са бројним изазовима политичке и економске транзиције, веома брзо укључене у геополитичке калкулације моћних држава света.

У то време, руски утицај у међународној заједници био је сувише слаб да би у довољној мери стабилизовао регион, а с друге стране, утицаји који су долазили споља били су недовољни да би га снажније дестабилизовали, јер је било извесно да би били суочени са реакцијом Русије, без обзира на њену тадашњу моћ. Ипак, у том делу

⁵ Н. Ј. Мекиндер, *Democratic Ideas and Reality*, London: Constable and Co., 1919. И пре тога, Мекиндер, у свом предавању које је одржао у Краљевском географском друштву у Лондону у јануару 1904. године, говори о „држави оси” и „региону оси” око којег се простира тзв. „унутрашњи полумесец” кога чине тадашња: Немачка, Аустрија, Турска, Индија и Кина, што значи да се појам „регион оса” („осовински регион”) односи на територију тадашње царске Русије. О томе види шире: *Тајна Балкана*, СКЦ, Београд, 1994, Мекиндер, Н. Ј. “The geographical Pivot of History”, *The Geographical Journal*, Vol. 23, No. 4 (Apr. 1904), 421-437), Venier, Pascal, “The geographical pivot of history and early twentieth century geopolitical culture”, *The Geographical Journal*, vol. 170, no. 4, December 2004, p. 330.

света, створен је безбедносни и геополитички вакуум који је отворио могућност за суштинску промену међународних односа, посебно њихових политичко-безбедносних аспеката и успостављање нових савезништава.

У постојећим околностима, за САД, Централна Азија представља стратегијски важну област због борбе против тероризма, али пре свега због огромних залиха нафте и природног гаса које се налазе на том простору. Једанаести септембар, а након и рата у Авганистану довели су Централну Азију у жижу међународне пажње због њеног стратегијског значаја за Запад, као битан геополитички простор. Ипак, треба поменути да су САД, у периоду од 1922. до 1991. године када су данас самосталне државе Централне Азије биле интегрални део СССР-а, имале врло мало контаката са њима и да је, стога, америчко виђење овог простора било прилично „замагљено”, те су се 1991. године суочиле са изазовом изградње односа са земљама са којима претходно нису много сарађивале.⁶

Идеја о јединственом економском простору предложена је почетком деведесетих година прошлог века⁷, након што су бивше совјетске републике објавиле своју независност и формирале Заједницу независних држава. Интеграциони пројекат имао је за циљ стварање јединствене економске политике и стварање јединствене комисије којима би се регулисале царинске тарифе и трговина. Фебруара 1999. године, Русија, Белорусија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан потписали су Споразум о царинској унији и заједничком економском простору, који је предвиђао три фазе интеграције:

- Евроазијска економска заједница и Зона слободне трговине,
- Царинска унија,
- Заједнички економски простор.

Евроазијска економска заједница (ЕЕЗ, руски: ЕврАзЭС) заснована је на принципима Уједињених нација и међународног права, а од 2003. године има статус посматрача при Генералној скупштини УН. Споразум о оснивању Евроазијске економске заједнице потписан је 10. октобра 2000. године у Астани, главном граду Казахстана, а ступио је на снагу 30. маја 2001. године, након што је ратификован у

⁶ Извор: <http://sr.wikipedia.org/>

⁷ Ову идеју је, у марту 1994. године изнео Нурсултан Назарбајев, председник Републике Казахстан, у свом излагању на државном универзитету „Ломоносов” у Москви, две године након оснивања Заједнице независних држава (ЗНД).

парламентима држава чланица.⁸ Чланице Евроазијске економске заједнице од њеног оснивања су Русија, Белорусија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан. Статус посматрача од маја 2002. године имају Украјина и Молдавија, а Јерменија од јануара 2003. године.

Сједињене Америчке Државе и њени савезници систематски критикују и покушавају да дисквалификују евроазијске интеграције, покушавајући да их прикажу као нови СССР, као да су логичне и једино оправдане интеграције на Западу. Како је у децембру 2012. године изјавила тадашња државна секретарка Хилари Клинтон: „САД неће дозволити обнову СССР-а у новој верзији под маском економских интеграција, која се ствара под принудом Москве”.⁹ Овакве неосноване тезе су у функцији настојања да САД одрже глобалну предност у савременим међународним односима, онемогућавајући коалицију великих сила и цивилизација Европе и Евроазије, пре свега Русије, Немачке, Кине и Јапана.¹⁰

Карактеристично је да се данас борба око утицаја на Централну Азију води управо између ЕУ, САД, са једне стране и Русије и Кине, са друге стране. Све наведене силе имају прилично јаке позиције због низа историјских, политичких, економских и културних фактора. Чињеница да су Русија и републике Централне Азије биле у саставу некадашње руске империје и касније СССР-а, даје могућност Москви да их привуче у сферу сопственог културног утицаја, у сваком погледу. Са друге стране, САД региону предлажу нови интеграциони пројекат „Транс-пацифичко партнерство” (*Trans-Pacific Partnership, TPP*). Централно место у остваривању овог плана дато је Авганистану, и он у основи предвиђа обнову онога што је порушено ратом у овој земљи. Суштина америчког плана је да се њиме изражава воља да кроз нови пројекат управљају Авганистаном, али не и спремност да улажу новац, већ се надају и очекују да ће то урадити земље у окружењу уместо њих.¹¹

⁸ Споразум о оснивању ЕЕЗ је измењен Протоколима о изменама и допунама од 25. јануара 2006. године и од 6. октобра 2007. године. Интегрални текст наведеног Споразума је доступан на Интернет адреси: <http://www.ipaeurasec.org>.

⁹ Интернет часопис *Global Affairs*, <http://www.globalaffairs.ru/number/Takie-gaznye-integracii-16252>,

¹⁰ Дугин, *Основи геополитике*, Глава 4.1, 4.2, 4.3, стр. 10 и 11, електронна библиотека [ModernLib.ru](http://modernlib.ru), http://modernlib.ru/books/dugin_aleksandr/osnovi_geopolitiki/read_10/

¹¹ Интернет портал Биржевој лидер, 16.10.2013. године, <http://www.profi-forex.org/novosti-mira/novosti-azii/china/entry1008183203.html>

У последњих неколико година, Кина се намеће да постане лидер у региону, посматрано у односу на Русију и САД. Њен будући потенцијал, уз садашње богатство, најбољи су аргумент у преговорима са суседима. Највише инвестира на простору Централне Азије и даје политичку подршку тим државама, те побољшава билатералне односе. Кина има за Централну Азију свој предлог пројекта интеграције „Економски појас пута свиле”, који снажно промовише. Пројекат подразумева изградњу новог транспортног коридора који би повезивао Кину преко Казахстана, Русије и Белорусије са Западном Европом.

Руска идеја о развоју Евроазијског савеза усмерена је на очување њене лидерске позиције у земљама постсовјетског простора, где већи део углавном чине земље бившег Совјетског Савеза, док Кина, држећи се идеје „Економски појас пута свиле”, настоји да креира евроазијску економску зону коју би формирале Кина, земље Централне Азије и Европе. То надметање великих сила јесте првенствено мотивисано борбом за ресурсе и надметањем у економској и привредној сфери.

Украјина представља кључну државу за Русију и за водеће државе ЕУ, САД и њихове геополитичке интересе у Европи и Евроазији. Кијевска спољна политика, након Хладног рата, стално се мењала, у зависности од резултата избора, притисака из САД-а и ЕУ, цене транспорта руског гаса и економске ситуације. У зависности од деловања тих чинилаца били су на страни Запада или су били окренути ка Русији.

Укључивањем Украјине у политичке, економске и безбедносне интеграције, под окриљем ЕУ и НАТО, САД су у сарадњи са водећим државама Европе покушале да остваре свој стратешки циљ избијања на границе европског дела Русије, како би испољавањем латентне и перманентне претње и континуиране кризе у државама на њеним границама, као и изазивањем криза у пограничним областима на западу и југу Русије, покушале да оспоре и умање њен статус глобалне светске силе. Многи геополитичари на Западу праве различите анализе о потреби деобе Русије на више држава и да заувек униште њен империјални карактер и потенцијал. Тако би Русија, по њиховим сценаријима, престала да постоји као велесила која је кроз историју била брана за све империје, а на крају и судија њиховом нестајању. Такође, Русија настоји очувати Украјину ван процеса њеног насилног превођења на страну Запада под плаштом демократизације, не само као колевку сопственог етничког и државотворног идентитета, већ и као земљу која цивилизацијски, економски и војно-стратешки барира

офанзивни простор Запада до руских граница.¹²

Русија, без утицаја на Украјину, има мањи значај за европска кретања и остала би више азијска држава у чијем би се предворју инсталирали офанзивни борбени ефективи НАТО-а. Тиме би директно била угрожена безбедност Русије и смањено време реаговања њеног одбрамбеног система. Због тога Русија нема алтернативу у погледу својих националних интереса на делу Украјине, поготову на истоку и југоистоку где већински живи руски народ.

„Европа је данас крхка и слаба и није слободна из разлога што је слобода повезана са истином, а у Европи је данас забрањено говорити истину... Ипак, народ Европе се буди и прегрупише, а стубови сузбијања истине се полако криве и почињу да пуцају. Народ Европе полако схвата да је његова будућност угрожена, да су угрожени послови, безбедност и миран живот...”¹³ Логика стратега Запада да САД треба да се мешају у све кризе у свету препознатљива је и у изјавама водећих политичара. Тако је и Хилари Клинтон рекла: „Америка не може сама да реши горуће проблеме, а свет не може да их реши без Америке.” Преко миграната и украјинске кризе, САД намеравају да контролишу ЕУ у економском, безбедносном, па и политичком смислу, како би пребазирале додатне војне снаге и ојачале непосредно војно присуство у Европи.

Будућност Европске уније и Европе у целини не може се градити на супротстављању и сукобљавању са Русијом и другим евроазијским државама. Напротив, избегавање конфронтација и брисање линија и тачака сукоба јесте излаз за европске и азијске државе да живе у миру. То јединствено копно, економски и безбедносно, треба да функционише складно, изграђујући узајамно поверење кроз конструктиван дијалог и развијајући и унапређујући међусобну сарадњу. Померање НАТО-а ка Истоку довешће, поред Украјине, до нових тачака конфронтације и за дуже време чинити нестабилним простор сукобљености интереса у Евроазији. Када је реч о ефектима увођења санкција и блокада, економских, па и политичких, оне представљају само сигуран пут у нове или продубљивање постојећих конфронтација и конфликта.

У Европи су, на бази подела и сукобљености интереса, почела два светска рата и нанела највеће последице у историји људског рода,

¹² Миломир Степић, *Геополитика неоевроазијства*, Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 58-59.

¹³ Делови из говора премијера Владе Мађарске, *Интермагазин*, 23. март 2016.

по размерама људских жртава и материјалних разарања. Примена двоструких стандарда у међународним односима и искључивост, блокаде и примена силе могу довести овај регион, а потом и свет, у зачану спиралу насиља из које нико не би изашао као победник.

Остаје све у нади да ће мудрост политичких елита у државама Европе и Азије наћи прави излаз у компромису, а не у сталном продубљивању постојећих и стварању нових безбедносних подела и проблема. Гомилање оружја и војних ефектива дуж линије сукобљености и изградња тзв. противракетног штита¹⁴, сигуран су пут у страдање, а не у безбедност и просперитет. Ако је нечија намера да се ЕУ и Русија сукобљавају на дуже време, онда то може постати светски проблем и угрозити европску и глобалну безбедност, у блиској будућности.

Стратешки приступ инструментализације других народа и држава у Европи од стране САД-а и Велике Британије неодољиво подсећа на Трећи рајх. Несхватљиво је како ти многи „учени људи” који утичу на израду нових концепата и стратегија НАТО-а не извуку поуке из минулих империјалних похода на Русију, почев од Монгола, Наполеона, Хитлера, па до НАТО-а. Нема те војне машинерије која може победити Руску Федерацију. Русија не би била сама, на њеној страни су многи слободарски народи и државе савременог света, чак и са евроатлантског простора. Јавност у Европи није монолитна у многим државама чланицама НАТО-а, нити подржава све офанзивније намере ове превазиђене агресивне војне алијансе, која се пред светом представља лажно као одбрамбени савез. Уморна је Европа од ратова и криза, као и од подела које успостављају Америка и Велика Британија.

¹⁴ На самиту у Лисабону 2010. године, лидери НАТО земаља донели су одлуку о изградњи ракетног штита у Европи, а као основа пројекта изградње је прихваћен *European Phased Adaptive Approach* (ЕРАА). Иако је у првој фази пројекта било предвиђено постављање радара у Чешкој, ова земља је одустала од тог плана 2011. године. Проблем који је настао повлачењем Чешке решен је преношењем оперативне контроле над америчким радаром типа AN/TPY-2 у Турској (са САД) на НАТО у зиму 2012. године. Као разлог за изградњу ракетног штита, и у САД-у, и у Европи, наводи се развој балистичких пројектила у „нестабилним деловима света” или, мање дипломатски речено, у „отпадничким државама” (eng. *rogue states*). Последњих година, као главни извор стрепње наводи се, експлицитно или имплицитно, Иран. Русија се противи изградњи ракетног штита у Европи сматрајући да је на тај начин угрожена њена безбедност.

ЗАКЉУЧАК

Европске интеграције, односно укључење нових држава у ЕУ и НАТО, формално се одвијају без политичке принуде, на добровољној основи, са пуним разумевањем узајамне користи и обавеза. У суштини, то су све усмерени дириговани процеси, уз креирање јавног мњења у тим државама, а по потреби и кроз спровођење различитих форми притисака и условљавања. Безбедносни проблеми у Европи постали су утолико већи тиме што су убрзано и без суштинске потребе примане бивше чланице Варшавског уговора, од којих многе нису ни приближно испуњавале услове за пријем у чланство у ЕУ и у НАТО. То је процес насилне тзв. глобализације у функцији мултинационалног капитала који угрожава глобалну и европску безбедност.

Током последњих неколико година Русија је направила значајан напор да поврати свој међународни кредибилитет и свеукупну моћ. У том погледу, настоји да ојача своју позицију у Централној Азији и да развија односе са земљама Заједнице независних држава (ЗНД), како би сачувала своју водећу улогу међу новонасталим државама, формираним после распада СССР-а. Јачањем тих држава и сарадњом са њима, Русија јача своју националну безбедност.

Будућност Европе, ЕУ, Русије, Кине, као и других европских и азијских држава није у сукобљености и „цртању неких нових линија поделе”, него у сарадњи и решавању свих проблема, па и безбедносних, мирним путем. Истрајавање тзв. колективног Запада на подели Европе директно угрожава евроазијску безбедност и доводи је у предвечерје рата.

Једном прекршено међународно право, применом војне силе и насиља према сувереној држави, као што је учињено Републици Србији, узрокује настанак тако снажних промена у међународним односима да се тешко могу контролисати. Зато често и у државама које су кршиле међународно право почињу бујати сецесионистички покрети и враћају се као бумеранг непромишљеним потезима и насиљу.

Опкољавање Русије и све снажније учртавање линије фронта од Балтика до Блиског истока јесте израз агресивног деловања САД-а, Велике Британије и НАТО-а. Мале државе у Европи, које су по хитној процедури примљене у НАТО, сада постају простор за распоређивање снага, сложених борбених система, радара и противракетног штита, што значајно мења њихову националну безбедност.

Упркос повременим „отопљавању” међусобних односа, не може се очекивати да ће САД у блиској будућности напустити глобалну

стратегију одржања доминантне позиције у свету, све док се не разувере, кроз последице, да је то немогуће даље спроводити у постојећим околностима. Свет је постао мултиполаран и Америка као бивши „светски полицајац” мора да прихвати нову реалност.

Мир и безбедност у Европи имаће веће шансе од оног момента када се САД и Велика Британија буду мање питале у процесу доношења европских одлука и када буду престале са „наметањем демократије и заштите права и слобода грађана”.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Младеновић, Мирослав, Килибарда, Зоран, „Шангајска организација за сарадњу”, *Војно дело*, пролеће 2011, 24-40.
2. Mackinder, H. J., *Democratic Ideas and Reality*, London, Constable and Co., 1919.
3. Parakhonsky, Borys, “Central Asia: Geostrategic Survey,” *Central Asia and the Caucasus Information and Analytical Center*, June 2000.
4. Scott, James Wesley, *EU Enlargement, Region Building and Shifting Borders of Inclusion and Exclusion*, Ashgate Publishing Limited, 2006.
5. Степић, Миломир, *Геополитика неоевроазијства*, Институт за политичке студије, Београд, 2013.

Интернет адресе:

6. Дугин, *Основи геополитике*, Глава 4.1, 4.2, 4.3, стр. 10 и 11, електронна библиотека, ModernLib.ru, http://modernlib.ru/books/dugin_aleksandr/osnovi_geopolitiki/read_10/
7. Организација Договора о Колективној Безопасности, www.odkb-csto.org/media/presentation.ppt
8. Повеља Шангајске организације за сарадњу, <http://www.soi.org.br/upload/34b4f65564132e7702726ee2521839c790b895453b6de5509cf1f997e9e50405.pdf>
9. <https://www.pravda.rs/2022/1/24/der-spiegel-insajderi-izvestavaju-o-mogucim-ruskim-udarima-i-van-ukrajine/>
10. <https://www.pravda.rs/2022/1/25/ultimativno-je-jasno-rat-je-poceo/>
11. <https://pravda.rs/2022/1/25/sprema-se-rat-oglasila-se-americka-ambasada-i-to-porukom-za-srbe-opasno-se-zakuvava-i-rusija-mora-biti-ocrnjena/>

12. <https://rs.sputniknews.com/20220125/velik-zaokret-predsednika-hrvatske-nemamo-nista-sa-krizom-u-ukrajini-povuci-cemo-sve-vojnike-1133634479.html>
13. <http://fakti.org/srpski-duh/kovac-britanija-vec-decenijama-ne-popusta-u-svom-neprijateljstvu-prema-srbiji-i-srbima>
14. <https://rs.sputniknews.com/evropa/202012021124001773-sef-nato-rusija-jaca-vojnu-moc-na-krimu-i-u-crnem-moru/>
15. <https://www.pravda.rs/2021/2/27/stiglo-veliko-naoruzanje-nato-demonstrira-silu-u-crnem-moru-brodovi-i-avijacija-spremni/>
16. <https://www.danas.rs/nedelja/rodjendan-strategije-obuzdavanja/>
17. <http://www.pravda.rs/2018/03/28/americki-senator-diktatorska-priroda-pomaze-americkom-i-britanskom-stavu-u-slucaju-skrpalj>
18. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/3477905/pompeo-nato-je-stabilizovao-balkan.html>
19. <https://www.telegraf.rs/vesti/politika/3034862-lavrov-zapad-gura-zemlje-balkana-u-nato>

ГЕОПОЛИТИЧКЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ НА ПРОСТОРУ БАЛКАНА И РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Сажетак: Тренутни односи унутар Босне и Херцеговине повезани су са глобалним геополитичким односима. Генеза тих односа има своју примену управо са геополитичким потресом и дебалансом снага у свету крајем XX века. Кључан је био тадашњи распад биполарног света 1990-их година. Простор југоисточне Европе и Балкана се стога посматра као значајно геополитичко подручје и након распада Варшавског пакта и СССР-а. Посматра се и са становишта нове константе у међународним односима, а то је примена класичних геополитичких концепата атлантизма и поморске стратегије у функцији светске доминације једине суперсиле сада САД. Сједињене Америчке Државе замењују и прихватају вишевековни (барем од кримских ратова у XIX веку и руско-турских ратова тог времена) приступ Велике Британије да Русија мора бити одсечена од било каквог значајнијег присуства или чак доминације на Медитерану, контроли Боспора и Дарданела, па и комплетног Црног мора. Рат у бившој СФРЈ завршен је са замрзнутим конфликтом у БиХ. У сам Дејтонски мировни споразум из 1995. године (посебно Устав БиХ, као Анекс IV) уграђени су механизми за унутрашњу деструкцију Дејтонског споразума по основу силе западних земаља. Концепт се сматра „недовршени посао на Балкану”. Кључни инструменти за ово квазиправно деловање су институт Високог представника у БиХ (Анекс X Дејтонског споразума) и клаузула о Уставном суду БиХ (Устав БиХ) где се утврђује „преварно и скоро неограничено” присуство страних судија у Уставном суду БиХ. Уз комбиноване методе уцена, притиске и „голе војне и безбедносне силе”, те ове механизме у последњих тридесет година, сама уставноправна структура БиХ је деградирана. Насилне и преварне промене су се десиле са тежњом за стварање тзв. „функционалне БиХ”. То у правилу значи смањивање и деградацију уставноправних надлежности Републике Српске као једног од два уставна ентитета у овако сложеној државној творевини конфедералног типа. Сама улога локалних актера власти унутар БиХ је специфична и има вишеструке релације. Уз супротстављене интересе два ентитета и три народа унутар БиХ које представљају (аутохтоно једино Република Српска и Срби као конститутивни народ у БиХ) значајно је и дејство спољњег фактора,

¹ Доц. др Дарко Матијашевић, Европски дефендологија центар, Бањалука

примарно западних земаља, у правцу искључивих геополитичких интереса. С обзиром на то да БиХ представља епицентар ратних сукоба у бившој СФРЈ, уз комплекс односа са становишта етноса, религије, наслеђа и закона спојених посуда, у регионалном смислу ова тематика треба бити значајна са становишта потенцијала за будуће конфликте или за посматрање у циљу трајне стабилизације ових простора.

***Кључне речи:** геополитика, међународни односи, дипломатија, безбедност, ратни конфликт, НАТО, Дејтонски мировни споразум, Европа, Балкан, Република Српска.*

УВОД

Суштински се може констатовати да је у сам Дејтонски мировни споразум, а чији саставни део је и Устав БиХ² уграђен (утврђен) механизам који обједињује елементе који су са нашег становишта доказани као инструментариј за деградацију управо тог самог Устава и Дејтонског мировног споразума. На дипломатски или више на преваран начин у ових око тридесет последњих година (углавном представници највећих западних сила) покушавали су истицати да Дејтон има еволутиван карактер. Стремљење је да се кроз његову модификацију БиХ приближи тзв. евро-атлантским и цивилизацијским стандардима. Епилог и пракса то сасвим потврђују уз опасне инструменте. Суштина тих инструмената, а потом и акција, углавном принуде, уцене и директног интервенционизма страних сила у БиХ јесте тзв. „стварање функционалне БиХ”. То у пракси значи деградацију и одузимање надлежности Републици Српској и централизација БиХ у унитарну државу. Крајњи циљ је нестанак конфедералног уређења БиХ и обликовање нове грађанске државе БиХ са класичним општим демократским начелом „један човек - један глас”. Другим речима, циљ је нестанак Републике Српске и, у крајњем, деградација српског народа као конститутивног народа у овако сложеној заједници држава, конфедералној БиХ сачињеној од два ентитета Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине.

² В. Поповић, В. Лукић, *Документи Дејтон-Париз*, Институт за међународно право и међународну пословну сарадњу, Бањалука, 1997, стр. 72-103.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА У ОКВИРУ МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА

Целокупан међународни поредак заснива се на балансу снага и то је константа у историји човечанства и може се сматрати постулатом и у геополитичком контексту. Савремени међународни односи препознају и формално коришћење ове формулације од Вестфалског мира³ још из 1648. године. На нашем примеру од почетка 90-их година XX века види се девастирајући сценарио у условима слома, непостојања баланса снага. Како је то хроничар и биограф Владимира Владимировича Путина, Рој Медведев парафразирао његове речи да је „распад СССР била највећа геополитичка трагедија XX века”. На подручју бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) ова геополитичка трагедија и распад постојећег светског баланса снага је добила крвави епилог. Према мишљењу Вељка Кадијевића, Југославија је била заштићена не припадношћу неком блоку него корелационо „геополитичким кишобраном” или, у суштини, тим балансом снага између тада доминантних војно-политичких блокова НАТО (САД) и Варшавског пакта (СССР)⁴. Враћајући се на трагичне геополитичке консеквенце на просторима бивше СФРЈ, неминовно се намеће питање разрешења тог конфликта. У суштини, ми смо на ширем простору југоисточне Европе, примарно на простору бивше СФРЈ, добили замрзнути конфликт. Сужавајући наш фокус на саму БиХ можемо констатовати да је са Дејтонским мировним споразумом учињено ово „конзервирање стања”. У наставку, у ових последњих тридесет година видимо управо ту фазну реализацију наступа западних сила на овладавању овим геостратешким простором. Геостратешким, у смислу трансконтиненталне раскрснице, где простор Балкана увезује коридоре исток-запад и север-југ, са становишта приступа несметаној комуникацији „старе и цивилизоване западне Европе” ка истоку или централне Европе, али и Русије ка Медитерану. Ово су такође константе у свим геополитичким концептима суженим на овај простор у оквиру тако општих концепата, укључујући и коришћење размрвљеног простора бивше СФРЈ као крунски доказ успешне употребе концепта новог светског поретка и опитних радњи на овом моделу, а ради опште и глобалне употребе широм света. Овај вишевекторски смисао се видио и доказао на свим примерима који су следили на глобалном нивоу. Босна и Херцеговина је тада у Дејтону (Охајо, САД), 21.11.1995. године парафирала мировни споразум (званично потписан у Паризу 14.11.1995.), пакет докумената чији

³ Н. Kissinger, *Diplomacy*, A Touchtone Book, New York, 1994, p. 65.

⁴ В. Кадијевић, *Противудар*, Филип Вишњић, Београд, 2010, стр. 5.

саставни део чини и Анекс IV, а то је Устав БиХ. У овом смислу је потребно уочити да се у Анексу X мировног споразума уграђује институт Високог представника у БиХ⁵. Ово је први спорни механизам управо из контекста његове злоупотребе у каснијим фазама „претварања БиХ у функционалну државу”. Даљом и дубљом елаборацијом може се сагледати ова димензија Високог представника, који у садашњој фази 2023/2024. године и са даљом тенденцијом има реинкарнирану и огољену функцију - управљање државом (БиХ, а као поуздани и успешни емпиријски доказ) са примесамa класичне колонијалне управе. Други сегмент, инструмент који је уграђен у Устав БиХ (Дејтонским споразумом) јесте Уставни суд БиХ. То је учињено на начин да се у нејасном и условном смислу утврђује да исти има девет судија, шест из три конститутивна народа у БиХ (Срби, Хрвати и Бошњаци по двојицу судија) и три стране судије, које по механизму предлога „БиХ” поставља Европски суд за људска права.⁶ Уз манипулацију и класичне преварне радње овај суд већином гласова, уз те три стране судије (опционо су након пет година могли бити замењени домаћим судијама), у оквиру широког плана разбијања Републике Српске и стварања унитарне, грађанске БиХ делује синхронизовано са Виским представником у БиХ. Ово су два кључна инструмента са циљем да се армира унитаризација и врши даље колонијално управљање у БиХ.⁷ Високи представник је у ових тридесетак година уз голу силу западних земаља, уценама, притисцима и санкцијама, као и разним злоупотребама (сурови интервенционизам, илегално хапшење/киднаповање, смењивање лица и поништавање институција, органа, али и наметање закона и промена Устава) довео до стања да се формирају нове институције за тзв. провођење закона, а које нису предвиђене базичним Уставом и Дејтонским споразумом. Установљено је Тужилаштво и Суд БиХ, уз пратеће „државне” институције, СИПА - државна агенција за истрагу и заштиту, у најкраћем, еквивалент америчке ФБИ, те ОБА - обавјештајно безбедносна служба, агенција као копије ЦИА и НСА или МИ6 и МИ5, као и бројни други, али значајни органи и институције. Са преварном снагом тзв. „бонских овлаштења”⁸ Високи представник сада користи Уставни суд БиХ за интервенције у широким или скоро у свим кључним унутрашњим питањима, а у наведеној функцији јачања БиХ.

⁵ В. Поповић, В. Лукић, *Документи Дејтон-Париз*, Институт за међународно право и међународну пословну сарадњу, Бањалука, 1997, стр. 122-126.

⁶ Исто, стр. 84-86.

⁷ P. Ashdown, *Swords and Ploughshares: Bringing Peace to the 21st Century*, Weidenfeld&Nicolson, London, 2007, pp. 98-113.

⁸ <https://www.ohr.int/pic-summary-of-bonn-conclusions>

За исто се користе механизми наметања „казнених мера у кривичном закону БиХ за непоштовање тих одлука и других одлука органа”. Тако Високи представник преко механизма Тужилаштва и Суда БиХ, уз асистенцију напред наведених антиуставно формираних органа безбедности и обавештајног апарата везаног за уски естаблишмент у институцијама БиХ и страних елемената, остварује те своје циљеве. Деловање је прикривено флоскулама о правним стандардима и евроатлантским интеграцијама, али у пракси са крајњим циљем унитаризације и установљавања грађанске државе БиХ по принципу „један човек - један глас”. То значи елиминацију, поништење Републике Српске у *de facto* смислу, обесмишљавањем и стварањем „празне љуштуре, без супстанце”, без надлежности и без могућности егзистирања као уставно-правног субјекта овако сложене државне заједнице, уније држава или лабаве конфедерације БиХ.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА И РЕПУБЛИКА СРПСКА У ШИРЕМ ГЕОПОЛИТИЧКОМ И МЕЂУНАРОДНОМ ОДНОСУ

У сагледавању општих међународних односа значајно је видети њихову еволуцију. Подразумевано, све ово иде у складу и са развојем друштвено-економских односа на тадашњем цивилизацијском и развојном нивоу човечанства. Генерално, у савременом смислу, углавном та посматрања имају своја упоришта у Европи у периоду настајања националних држава, а у еволутивном и временском одмаку од антике. Посебно значајна специфичност овог периода исказује се даље кроз суштинску трансформацију Европе, нестанком Западног римског царства и етаблирањем хришћанства. Шарлеманово наслеђе даје кључну одредницу „настајања новог заједничког и универзалног идентитета” тада на простору већинског дела централне Европе. Следи Велика шизма, као и период који је водио даљим турбулентним догађајима који обликују не само будућу Европу него и свет. Имамо низ конфликта, страховита трвења на религијској и интересној основи различитих фактора у овим промењеним социјалним, технолошким и условима реалне еволуције у развоју економских односа у раном средњем веку. У наредном периоду класичног средњег века, према мишљењу Кисинџера, велика царства своју универзалност добијају са специфичним односом ка универзалној католичкој цркви. У овој фази феудализма као одреднице друштвено-економских односа, појављује се идеја о значају, а потом и примату „националног идентитета или идентитета државе - *raison d'etate*”.⁹ У наведеним околностима главни

⁹ Н. Kissinger, *Diplomacy*, A Touchtone Book, New York, 1994, pp. 56-77.

протагонисти на европском простору су француски кардинал Ришеље и Вилхелм II, император Светог римског царства. С обзиром на хабсбуршко порекло Вилхелма, а то значи у том периоду и повезаност за шпанским огранком хабсбурговаца, долази до конфронтације. Ово има основу у снажној повезаности хабсбурговаца са католичком црквом и универзализму Светог римског царства. Ришеље даје предност концепту државе у односу на универзалност, а тако и реформације на уштрб католичанства. Ово је, у суштини, велики прагматизам, а никако идеолошки или религиозни предтекст. На овај начин се стичу услови и кључни елеменат за Тридесетогодишњи рат у Европи (1618-1648). Овај девастирајући сукоб, уз многе пропратне појаве, опустошио је и имао катастрофалне последице за простор данашње Немачке и централне Европе. Као наслеђе ове конфронтације имамо нову појаву - настанак и доминацију француског концепта државе и „разлога државе”, а такође и појам *equilibrium-a*, односно успостављање концепта „баланса снага”. Овај концепт, након великог Тридесетогодишњег рата постаје не само теоретска него практична, политичко-војна визија тадашњих, али и савремених међународних односа у свету.

На неки начин, сваки век има своју доминантну или референтну тачку. У том смислу, појављују се догађаји који у даљем врше утицај и обликују свет. Концепт и догађаји у XVII веку одредили су будуће међународне односе. Епицентар догађаја је у Европи, сада са „концептом националне државе” према већ споменутом Ришељеу. Потом, етаблира се Велика Британија као нова доминантна сила у XVII веку. Велика Британија одржава овај концепт базичног националног интереса, сада на глобалном нивоу. Већ у XIX веку Аустрија, по основу наслеђа Наполеона, установљава Концерт Европе (од Бечког конгреса 1815. године) заснован на тадашњем концепту баланса снага.¹⁰ Одређују се нови односи у Европи и делу Евроазије. Поморски концепт (после прерађен од Махана у геополитички концепт атлантизма крајем XIX века) који тада доминантно користи Велика Британија као „краљица мора” и даље остаје на снази путем прекоморске доминације. Но још увек се глобална, базично покретачка, економска, научно-технолошка и развојна снага налази у Европи. У суштини, концепт националног интереса (сада формиране и нације) остаје примаран у континуитету све до новог геополитичког размеђа и будућих догађаја који ће обликовати светске, али и европске односе. Доласком Бизмарка на европску политичку сцену 1870-их Немачка нарушава и, у крајњем, разграђује овакве постојеће односе. На овај начин Немачка се појављује

¹⁰ Исто, pp. 56-77.

као значајна сила, која на основи конфронтирајуће политике и тежњом остварења својих националних интереса, руши постојећи баланс снага. Исто се успоставља након тешког и разарајућег Великог рата, I светског рата почетком XX века. Тада се, уз кратки период мира до II светског рата, паралелно уздижу САД као нова доминантна сила, управо на поменутом геополитичком концепту поморске снаге и атлантизма Махана. Истовремено, тадашње европске силе, као основе империјалне снаге Немачког, Аустро-угарског, Османског и Руског царства рапидно губе своју доминацију. Појављује се овај нови утицај, утицај Новог света, доминација САД у западној цивилизацији (али и по Монроу и западној хемисфери), која се убрзо конфронтира са комунистичком идеологијом, примарно СССР-ом на основама новог баланса снага након II светског рата.

У овом периоду, САД кроз универзализам спроводе геополитику доминације у међународним односима. Изласком из политике изолационизма у међународним односима у овај интернационализам и глобализам, постављају основу за савремене и садашње међународне односе.¹¹ Овај искорак САД су учиниле на великој позорници током Великог рата, уласком у њега, те са дипломатском тежином у мировном завршетку рата, у периоду од 1917-18. године. Даље елаборирање може довести до спознаје да је ово период практиковања теорија националних интереса. На другој страни су теорије и концепти универзалног. Сада се долази и до кључне дилеме у концептуалном приступу САД. На једној страни, треба да помире концепт и своју базну поставку националне државе која се изборила за свој национални и патриотски интерес (америчка револуција крајем XVIII века), односно, слободу и сва своја демократска и ина права остварена револуцијом и рушењем империјалне власти Велике Британије. На другој страни, САД имају „нужност” да сада бране свој универзализам, „крсташтво” у име свих тих универзалних вредности. Супстанца америчке егзистенције и идеологије је у концептуалном смислу управо на томе заснована, на декларисаним општим вредностима, демократији, људским правима и слободама, које треба да шире, бране или намећу у целом свету (није нови изум, почетни период великих колонијалних освајања XV и XVI века Португала и Шпаније имао је ову политичку филозофију). Поставља се сада и компарација, да ли су први колонисти, Португал, Шпанија, били управо претходни универзалисти? Након њих и Холандија, Француска и Велика Британија, у пежоративном смислу

¹¹ Н. Kissinger, *Toward a diplomacy for the twenty-first century: Does America need a foreign policy*, Free Press, New York, 2002, pp. 71-82.

ширећи мачем и пушкама вредности напредне западне цивилизације, вредности цивилизованог, западног, европског друштва и вере, католичанства? Знамо да је у самој позадини, основи деловања била пљачка, страст, моћ, освајање и коришћење ресурса. Уз радну снагу, људско робље је у суштини била основа за просперитет тих „цивилизованих” творевина, европских средњовековних творевина, краљевстава и империја, а на тадашњим вредностима „универзализма”.

Овде је значајно уочити еволутивну нит у коришћењу и реинвентирању појма универзалног у смислу интерпретирања међународних односа. Универзалност има своју основу из антике, римског царства и папинства, односно у лидерству и владању по основи „јединства владања” у лику императора. Подразумевало се да је моћ концентрисана у једном човеку, те да је владање на земљи одраз „небеских тежњи”, те је владар у овом смислу био неприкосновени лидер. Распадом западног римског царства (V и VI век) долази до потребе „јачања ауторитета” владара на земљи. То се постиже прихватањем религијског ауторитета, папе и универзалне католичке цркве која је оснажена и значајна у друштвеним односима тадашње напредне европске цивилизације. Велика еволутивна промена добила се ерозијом овог односа и појавом реформације, Мале шизме у Европи у XVI веку. Ово је за последицу имало поделу како у западној католичкој цркви тако истовремено и у Светом римском царству.

У практичном смислу долази до огромне нестабилности у односима тада подељених и многобројних нових ентитета, грофовија, кнежевина, краљевстава како према централној власти тако и према папи, односно централном црквеном ауторитету. Овде се у пракси може уочити ова „рана средњовековна” дестабилизација баланса снага. Истовремено, у развоју протестантизма може се уочити рано кретање ка индивидуалном. Ово је основа за касније савремено тумачење „номинализма” у религијском смислу.¹² То је значило, између осталог, одбацивање централног ауторитета папе као посредника у релацији човек, појединац и Бог. Ова „религијско системска редукција” ка индивидуализму има значајну одредницу према целокупном новом и континуираном конгломерату у развоју савременог концепта индивидуализма, а на касније етаблираним „универзалним вредностима”. Но, кључно је да се те нове универзалне вредности, арбитарно одређене као демократија, индивидуална људска права и слободе, директно усмеравају ка индивидуи, поништавајући и деградирајући социјални колективитет, припадност религијској

¹² A. Dugin, *The Great awakening vs The Great reset*, Arctos, London, 2021, p.7.

групацији, јаком и централизованом систему колективних норми и идентитета.

Но, значајна је још једна димензија у еволуцији глобалних међународних односа. Наиме, у раном средњем веку, на крхотинама распаднутог Западног римског царства, Немачка представља епицентар гравитације моћи и дешавања, сада у конгломерату односа унутар Светог римског царства, укључујући и у димензији односа фрикција на религиозној основи унутар њега. То значи да је централна Европа замајак за будуће односе на континенту, а са импликацијама на цели свет. На другој страни, потребно је уочити да су тада Енглеска, Шпанија и Француска периферне земље. Овај однос се може упоредити са положајем ободних земаља око тадашње централне Кине. Кина је тада била империја у хиљадугодишњем континуитету, а све ове европске ободне земље могу се поредити са тадашњим Јапаном, као и Корејом или Вијетнамом.

Уводи се већ наведени принцип *raison d'etate*, односно даје се примат улози државе. Установљава се тада „државни основ” акције, као одговор на кршење и напуштање црквеног универзализма и империјалног примата у организацији друштва. Кроз ове крупне и структуралне потресе појављује се Француска, као прва национална држава у Европи. Јасно је да је у овој конфронтацији „универзалног и националног” Француска прва искористила „слабост Светог римског царства” за свој интерес и са основом „државног разлога за овакво деловање”. Све ово треба посматрати у контексту да су „ободне земље из комплекса разлога” свој фокус ставиле на новооткривени Нови свет. На тај начин су и избегли трвења и страховиту конкуренцију на европском копненом простору, замајцу савремене цивилизације и будућих историјских токова.¹³ Но, генерално, неспорно је да долази до еродирања „универзалне цркве као врховног ауторитета”, али и њене структуре, прво у Европи и са подразумеваним последицама на цели свет. У Европи, кардинал Ришеље је практичним деловањем установио *raison d'etate* као основу државне или националне политике. Установио је француску националну државу у Европи, а тиме темеље националних држава Европе у два наредна века.

¹³ J. N. Spykman, *America's strategy in World politics: The United States and the balance of power*, Transaction Publishers, New Brunswick and London, 2008, pp. 41-65.

ЕВОЛУЦИЈА КА САВРЕМЕНОМ И ПОСЛЕДИЧНИ ОДНОСИ

Познате су дилеме око савременог поимања универзалног и националног концепта у Европи. Сасвим се значајним може узети становиште Кисинџера у класификовању универзализма и државног приступа у периоду непосредног стања које је претходило великом Тридесетогодишњем рату у Европи. Са једне стране империјалног, царског, уз католичку цркву, а са друге стране француског, из времена кардинала Ришељеа, по узору на мото државе и националног интереса. У будућем времену, после распада универзалних царстава у Европи, а посебно након I светског рата, имамо нове друштвене односе. Наиме, концепт националних држава се поставља у систем конфронтације на једној страни са универзалним идеолошким концептом „капитализма и демократије”, сада, у новим условима, а предвођено од стране САД, као доминантном силом савремене глобалне западне цивилизације. На другој страни постоји идеологија „интернационале и комунизма”. Овај конгломерат предводи СССР, а ове две групације улазе у хладноратовску и блоковску конфронтацију. Може се видети да се установљава „савремени” баланс снага и *equilibrium* XX века. Овај европски изум је од Вестфалијског мира одржавао стабилност у Европи. Морамо приметити да је од тада, половине XVII века па до данас, свака дестабилизација овог „баланса снага” водила ка разорним сукобима - почетком XIX века национална француска држава под Наполеоном, па даље Немачка са Бизмарком, те са I и II светским ратом. Немачки фактор у својој основи има „национални концепт” доминације државе Немачке, у ширем контексту као основе конгломерата Рајха, на наслеђу Шарлемана, а са свим елементима германске супремације у широком смислу.¹⁴

Само обликовање континенталне Европе у ентитет у политичком смислу јесте дилема и континуитет од раног века и Шарлемана. Сада, савремено формирање Европе у ЕУ је директно наслеђе II светског рата. По мишљењу Лорда Измија (први генерални секретар НАТО-а и помоћник Черчила из II светског рата), парафразирано, Европа значи „САД у Европи, Русија ван Европе, а Немачка под окупацијом”. Другим речима, приступ Велике Британије (УК) Европи у континуитету јесте да се никад не дозволи снага једне континенталне силе, посебно Немачке, као основе за овакво груписање и потенцијалну опасну снагу. Ово има упориште у посебно значајном контексту посматрања Бизмарковог II и Хитлеровог III Рајха. Политичка филозофија оба наведена Рајха је у својој основи имала

¹⁴ Н. Kissinger, *Diplomacy*, A Touchtone Book, New York, 1994, pp. 103-136.

историјско постигнуће и природно право Германа засновано на узору Карла Великог и Светог римског царства. У крајњем, постоји мноштво доказа и симболике у оваквом настојању и деловању. Сада, ако сагледавамо тадашњу нову Европу, а која по концепту Черчила треба да буде конгломерат по узору на САД или Сједињене Европске Државе, види се намера да се Европа обликује као конфедерација, федерација националних држава. Оваква творевина имала би подељену и снажну пуританско/протестантско/католичко-хришћанско базу. Са друге стране, у смислу друштвених вредности, била би базирана на либералном капиталистичком друштвеном и производном концепту. Ово би била противтежа идеологији комунизма и интернационале.

Но, оваква геополитичка разделница, уз своје лице и наличје је завршила са сломом Варшавског пакта. Потпуним разбијањем идеологије комунизма и доминације општег капиталистичког и либералног односа у економском смислу, САД су као супердоминантна и једина сила на глобалном нивоу континуирано наставила са применом концепта атлантизма за хегемонију и дефинитивном светском империјом. Значи, идеологија комунизма је био само један од „изговора” за дубоко и суштинску деловање. Чак је и Фукујама тих година крајем XX века славодобитно говорио о „крају историје”. После је ту своју тезу модификовао, јер у је либерализму био општеприхваћени тржишни и вредносни концепт, и било је само питање времена када ће се на глобалном плану тај неминовни концепт супердоминације САД и дефинитивно учврстити. Наравно, да је нова конкуренција и отпор овако огољеној супердоминацији у наредном времену обликовао своје позиције. Примарно Русија и Кина, наравно са становишта својих националних интереса. САД у нове односе и у Европу уноси нову конкуренцију. На сцени немамо баланс снага и контролне механизме. Имамо супердоминацију САД и брутално управљање Европом по моделу Измија. Мрвљење европског, балканског простора и истока Европе је још из руина османског и аустроугарског и руског царства, са креирањем нових идентитета, држава и нација. Сада, обликовано распадом СФРЈ, и СССР је доведен до нивоа атомизације. Поставља се питање где је та реална мера у даљој ерозији и атомизацији на простору бивше СФРЈ, али и шире? Не можемо да не сагледамо и српски фактор, те однос ка руинарању и деградацији српског национа и српског елемента на Балкану. У садашњим условима имамо евидентно атомизирану Србију, без *de facto* контроле над Косовом и Метохијом и са Војводином у свом саставу. Стање се може компарирати са статусом из периода Кнежевине Србије ка Берлинском конгресу 1878. године и балканским ратовима почетком XX века.

Убрзо долазимо до правог односа и реалности већ крајем XIX века на српском националном простору. Срби у бившом делу Аустроугарске утапају своју аутономију и чак идентитет Војне крајине у нешто као ентитет Хрватске, односно Славонију и Далмацију. Ова подручја су тако „демитаризована и пацифицирана” унутар Аустроугарске, а остали у делу Далмације и Истре под Италијанима. То је била историјска разделница на којој је већ асимилација завршена, а елиминисан и специфични статус Војне крајине и концептуално нарушен српски национални интерес на овим стратешким подручјима. Сличан и нешто ранији и краћи епилог дешавао се са српском популацијом и на просторима Цетинске крајине и Далмације која је под влашћу Италије. Многобројни су примери и самог прелазна на католичанство у континуитету у средњем веку, па до ове разделнице. Берлинским конгресом 1878. године и након бурних дешавања у Османском царству (континуитет руско-турских ратова и Сан Стефански мир) и даље Анексијом БиХ из 1908. године, сада са границама на Дрини, додатно се спречава интегративни сегмент Срба. Србија се обуздава и своди на што мању територијалну јединицу, државу, а са разбијањем околних српских како земаља тако и српског идентитета и даље асимилације. Ово је страховити удар на народ и национални интерес и реалност Срба на Балкану и у Европи. Искуства из овог периода треба имати у виду сада везано за нови контекст идентитета који погађа човечанство и Европу, а тиме и Србе и српски национални простор. Колико ово може да иде далеко имајући у виду нови концепт универзализма, либерализма, атомизације, денационализације и дехуманизације у крајњем¹⁵, са комбинацијом вредности глобалног Воке и либералног, глобалног, а уз политичку (вазалну) центристичку организацију ЕУ у Бриселу, са поништавањем и ниподаштавањем националних интереса држава, сједињених европских, по мишљењу Черчила, а на начин довољно контролисано? Контролисано на такав начин да се, по британском концепту и националном интересу, на европском континенту не појави снажна и доминантна сила, германска пре свега, која би била капацитирана да установи нови Рајх, или било која снажна творевина у сложеном политичком смислу која би се „отргла” англо-саксонској контроли по мишљењу Лорда Измија. Исто се односи и на потенцијалну реинкарнацију Ришелеве модернистичке теорије савремене француске националне (грађанске) државе, која у модификованом смислу по Наполеоновом сценарију може привући остале државе-ентитете у

¹⁵ A. Dugin, *The Great awakening vs The Great reset*, Arctos, London, 2021, pp. 12-16.

Европи у снажни геополитички субјект. Генерално, више се може посматрати однос САД и УК ка Европи, а тиме и нашим просторима (бивша СФРЈ и српски национални простори), као класична контрола лучног простора Римланда по Спајкмановој теорији, који има своју сврху у односу ка кључном продору и контролом руског простора, простора Евроазије. Или, по Макиндреровој теорији, контроле Срца континента (централни део Русије), тиме последично контроле Великог светског острва (Евроазија и Африка), а тиме и целог света. Наравно, уз компилацију поморске стратегије Махана, где се контрола остварује уз снажно мирнодопско, али и војно присуство на свим кључним тачкама поморске комуникације у свету. Ово би била глобална светска империја, уз нови идентитет, сопство на новој политичкој филозофији постмодернизма, индивидуализма и дехуманизације.

РАСПАД СВЕТСКОГ БАЛАНСА СНАГА И СРБИ КАО МОДЕЛ САВРЕМЕНОГ ИНТЕРВЕНЦИОНИЗМА

У пракси, распадом комунизма 90-их година XX века долази до формирања значајне основе данашњице, тридесет година касније. Према тадашњим доминантним геополитичким концептима, Југославија се налазила под такозваним „кишобраном” глобалног баланса снага. Са једне САД и запад, а са друге СССР. Доминација над простором Југославије је значила, у ствари, тампон зону између овако постављеног баланса снага. Са једне стране, за САД је било кључно да СССР не добије слободан излаз на Средоземље (суштина од Кримског рата 1853-1856), те на такав начин угрози јужно крило НАТО-а и потпуно „ојача” позицију иза леђа Грчкој. Истовремено, фронтално се супротстави позицији САД и НАТО у Италији и централном Средоземљу. За СССР је било битно, а како се то данас види, да САД и запад не овладају овим простором, директно угрозе црноморски базен и уђу дубоко иза леђа, јужно од централне Европе, клином ка центру СССР-а на евро-азијској осовини, правцу и смеру ка централној Азији.

Према Кадијевићу, истиче се да је ЈНА од Устава СФРЈ, 1974. године постала „војска без државе”. Он је у периоду од 15.05.1988. до 06.01.1992. године био Савезни секретар за народну одбрану СФРЈ, односно Начелник Штаба Врховне команде. Ово је значајно уочити, јер се у овом периоду дешавао „слом Варшавског пакта, као и СССР-а”. Посебно, са становишта Југославије и рата и сукоба у овом делу Европе, значајно је да је био у овом времену кључна војно-политичка личност. Стога релевантним треба третирати његове наводе, уз наравно сигурно и снажни елемент субјективног. Даље, истиче се да је врховни

командант, по тадашњем Уставу, предсједништво СФРЈ. Већ тада се јасно учача улога Немачке која се окривљује „да је главни кривац за распад Југославије”, а потом администрација САД, председника Џорџа Буша старијег. Циљ је тако господарење Балканом после распада СФРЈ.¹⁶ У наредним фазама је потребно разбити и Савезну Републику Југославију на крају (2006), тада већ у форми државне заједнице Србије и Црне Горе. Односно, у коначном, „разбити сваки облик јаке српске државе” на Балкану. Са овим сценаријем западне силе остварују доминантни империјални положај на простору „међуконтиненталне разделнице, кључног копненог и акваторијалног простора на размеђу Европе, Азије, Блиског истока и Африке”. Овде се подударају различити интереси. Немачка има сигурно своје „историјске” интересе.¹⁷ Господарење овим просторима, али и геополитички курс на Хаусхоферовој, континенталној теорији, доминацијом Немачке (германа) на глобалној земљаној маси. То је наравно евро-азијски простор. Ту манифестацију „лебенсраум политике” демонстрирао је последњи пут Хитлер у II светском рату. Хиљадугодишња тежња за Рајхом, од I Рајха Шарлемана, до Бизмарка, Кајзеровог II и потом Хитлеровог III Рајха је тада (сада) реална „опција која се нуди Немачкој”. Са друге стране је и тада и сада атлантистичка стратегија. Тада и сада, поред Британије која је „софтвер”, САД је доминантна „хардвер” сила. Тај приступ подразумева да Немачка може бити само „инструмент” у овој „контролисаног операцији”. Наиме, већ је раније исказано да је јавна теза још од Лорда Исмаија, британског Лорда, наследника Ајзенхауера на позицији реалног првог шефа НАТО-а (50-их година XX века), да у „новој Европи” Американци морају да имају потпуну доминацију над Европом, Руси морају бити избачени из Европе, а Немци покорени и контролисани. Значи, јасно је видљива обмана у приступима тадашњих кључних англосаксонских играча према својим „новим” савезницима. Свако је покушавао да оствари своје националне интересе, а тада САД преузимају доминацију над западном цивилизацијом (иако само у смислу хардвера).¹⁸ У суштини, потребно је увек имати у виду да су савремени „национални интереси” само део мозаика глобалног, концептуалног приступа геополитике и геономије. Ово, у крајњем, подразумева да су национални интереси подобни за инструментализацију ових концепата у пракси, глобализма

¹⁶ R. Holbrooke, *To end a War*, The Modern Library, New York, 1998, pp. 95-141.

¹⁷ В. Кадијевић, *Противудар*, Филип Вишњић, Београд, 2010, стр. 8-46.

¹⁸ J. J. Mearsheimer, *The Israel lobby and US Foreign policy*, Penguin Books, London, 2008, pp. 23-77.

и либерализма и супердоминације „западне цивилизације и милијарде” под вођством САД у формалном смислу.

Тадашњи контекст међународних односа и створеног баланса (дебаланса) снага био је кључан за разбијање Југославије и деградацију српског националног простора и непријатељски однос ка Србима. Модел је био вишедимензионалан. Са једне стране, требало је „етаблирати” разбијање сложене вишенационалне „комунистичке” заједнице уз давање легитимитета за стварање не само нових народа, него и држава (нација). Ово је модел који је требало применити даље на светском нивоу, а примарно ка СССР-у. Други вектор је био потпиривање религиозних тврeња, а посебно подупирање исламског фактора на афирмацију и отпор, пре свега ка православљу. Очигледно је да је овакво деловање на примеру Југославије и Срба у ствари имало за крајњи циљ обрачун са руским фактором и даље контролисање светских међународних односа по овој матрици. На овом размеђу, са становишта односа снага у Европи поново је Немачка та снага, сада са понудом „државе у целовитом смислу”, која је повољна, одабрана и која се сама нуди за овакво будуће глобално деловање, а са Југославијом и Србима као матрицом. Доста се полемике водило о тзв. немачкој струји или германској струји унутар администрације Џорџа Буша старијег о овом периоду. Сигурно је да тај континуитет „англосаксонских веза” постоји и у општем смислу, имајући у виду да се у данашњем времену око 50 милиона Американаца изјашњава да има своје германско порекло.¹⁹ Са друге стране, битно је погледати и како се по питањима спољне политике САД у генералном смислу одређује и Мершајмер (Mearsheimer) који даје многобројне индикаторе на значајну улогу израелског лобија на спољну политику САД. Ове тезе иду у смислу снажног деловања у континуитету унутар самог система „дубоке државе у САД” са циљем одржавања супремације САД на глобалном нивоу. Посебно, наравно са становишта националног интереса Израела, јер су САД кључне за биолошки или уопште државни опстанак Израела.²⁰ Другим речима, интереси и лобији су у овом историјском размеђу подударни, у смислу да је како комунизам, али и доминација западног либералног, а под вођством САД у оквиру новог светског поретка, са истим заједничким циљем разбијања Југославије. Срби су у овом смислу били кључни фактор који је био супротстављен општој државној, а потом и ужој српској националној кохезији о отпору оваквим радикалним настојањима. Са друге стране,

¹⁹ В. Кадијевић, *Противудар*, Филип Вишњић, Београд, 2010, стр. 80.

²⁰ J. J. Mearsheimer, *The Israel lobby and US Foreign policy*, Penguin Books, London, 2008, pp. 111-126.

по сличној матрици, посебно у геополитичком, али и „филозофском контексту” фокус је ишао на Јапан на супротној страни земљине кугле.²¹ Ово је јасна геополитичка „матрица анкерисања” САД у кључним подручјима света примарно по концепту атлантизма, у суштини, Маханове поморске теорије у основи.

Наравно, овакав приступ је потребно посматрати у контексту настојања и других великих светских фактора да у новим околностима покушају успоставити нарушени баланс снага. Можемо овде наступати са теоретског кибернетског становишта, који тврди да је склад, баланс потребан у сваком „систему”. То је позната теорија која предвиђа постојање „ентропије”, тежње система ка нестабилности, распадању, због природног или продукваног деловања. На другој страни је природна или вештачка, интересна тежња да се успостави „поновна равнотежа”. Ово је управљивост, односно кључни продукт у приступу процесима, природним или вештачким. Путем механизма деловања, попут повратних веза, било унутрашњих или спољних корекција, делује се ради поновног успостављања те „неопходне, нужне равнотеже”.

У тим 90-им годинама XX века створено је „стање стратешке” светске нестабилности. Униполаризам, апсолутна доминација једне суперсиле, у концептуалном, али и стратешком војно-економском смислу доминације светом, а исто тако и у идеолошком смислу. Појављује се ретко виђено или можда чак „уникатно” стање у историјском посматрању „међународних односа или односа снага у свету” када настаје оваква супер, униполарна доминација једне глобалне империје. Зато је често спомињана кованица савременог филозофа и политиколога Фукујаме о „крају историје” из 1992. године.²² Но, на другој страни, базирано и на претходним законитостима о успостављању поновне равнотеже или остваривања интереса у међународним односима у крајњем, нужно се намеће питање других државних фактора. То је сада након 30 година постало очигледно. Видљиво је и у посматраном периоду распада Југославије да су тенденције јасне, али са реалним очекивањима појаве других значајних геополитичких фактора, другим речима, нових односа који ће у основи имати ову тежњу „поновног успостављања равнотеже”. У међународним односима, то се подразумева и изражава као поновни

²¹ Н. Kissinger, *Toward a diplomacy for the twenty-first century: Does America need a foreign policy*, Free Press, New York, 2002, pp. 110-164.

²² F. Fukuyama, *The End Of History and the Last Man*, The Free Press, New York, 1992, pp. 65-134.

„баланс снага”. Кина, Русија потом, у одређеном смислу и Индија, су већ тада били перципирани као „играчи” који би могли да се враћају у међународне односе у новим условима, примарно, тада супердоминације САД у тоталитету. Не треба изгубити из вида да су тадашње перцепције у овом смислу чак подразумевале и Јапан.

Поставља се овде и додатно питање у овом комплексном приступу и коришћењу инструмената ка укупној геополитичкој доминацији. Један од приступа у рушењу идеологије комунизма је супремација националног у односу на класно. Ово је био добар и употребљив модел за рушење комунизма, који је у конгломератима као што је СССР, посебно, а потом у мањој мери и СФРЈ, па и неким осталима, имао тај „потенцијал имплозије”. Такође, остали елементи идеологије или економских проблема, социјалног статуса су путем либералног економског и друштвеног приступа, људских права, слободе, универзалних вредности, као и демократија у целини, били стављени као „филозофско-практични инструмент” у рушењу комунизма. Такође, важан је био и религиозни аспект, а у случају ССРП-а и Југославије - исламски фактор. На другој страни, сада је очигледно сазнање да овакав приступ може имати „дубље последице” не само на комунистичке земље и овако сложене мултиетничке конгломерате.

ИСЛАМИЗАМ И ПАНИСЛАМИЗАМ КАО ОПАСАН ПРЕСЕДАН

Национални и религиозни приступ у „разарању” Југославије, али и обрачуну са СССР-ом, а потом са Русијом био је значајан фактор. На југословенским просторима концепт панисламизма био је базиран на Изетбеговићевој „исламској декларацији”, која даје основу теоретског, а потом и практичног деловања исламске заједнице на простору, пре свега, Босне и Херцеговине. Он у свом делу Исламска декларација, којег представља као програм исламизације Муслимана и муслиманских народа „даје основу новог панисламизма”. Примарно, представља и циљ стратешког деловања у БиХ, а то је „исламизација Муслимана”, са религиозном и радикалном основом представљеном у девизи деловања - „веровати и борити се”. Он у овом поступку прво види да муслимани, генерално у свету, на националној и религиозној, исламској основи треба да се, пре свега, „формирају у народе”.²³ То је видљиво и у његовом рукопису где он муслимане означава великим

²³ А. Изетбеговић, *Исламска декларација*, Мала муслиманска библиотека, Сарајево, 1990, стр. 2-14.

почетним словом. Познаваоце историографије савремене Југославије ово једноставно „асоцира” на комунистичку одлуку 70-их година XX века по којој религијска група муслимана у Југославији почиње да се пише великим почетним словом. Из „верско-народносне” групе у бившој СФРЈ, 1968. године постају „заједница муслимана”. Ово даје увертиру у установљавање „бошњачког народа” на овим премисама у току 1993. године. Исто је направљено у жеку разарања Југославије и разрешавања српског питања у том контексту у ратовима 1991-1996. године на овом простору. Уз контекст већ наведеног покрета „исламизације муслимана” од стране радикалних унутрашњих елемената у БиХ (Изетбеговић) и уз глобалну матрицу подршку даје запад предвођен САД-ом. Користе се погодне везе са исламским радикалним факторима у оквиру општег концепта коришћења муслимана на глобалном нивоу за интересе концепта атлантизма. Деловање је са становишта радикалног ислама врло јасно. Овим програмом у ствари се пропагира панисламистичка, исламска држава, калифат на целокупном подручју света где живе муслимани. Концепт је јасан, прво на верској основи, од муслиманске вере и верника установити нове народе или реафирмисати постојеће. У наведеној фази у савременом смислу поимања прогласити их „нацијама”, односно уз припадајућу територију државама. На крају, удружити овако „републикански” устројене државе са јаким верским елементом у обједињену панисламску државу - Исламску државу, Калифат. Овај пример је сигурно значајан за посматрање. Посебно треба имати у виду контекст да се он уклапа у западни приступ, геополитику наступа ка комунизму, генеришући национални и религијски аспект. На просторима бивше СФРЈ ови догађаји и процеси оставили су директне последице у разорном рату и поделама које су значајна одредница како регионалних тако и ширих међународних односа.

Потребно је имати у виду комплексност савремене нације, генерално, савремене државе и недовршеност у тумачењима односа народа и нације. У суштини, најзаштићенији конгломерат у овом смислу, отпоран на „подстицање националног”, па чак и религиозног јесте Нови свет, тзв. „мелтинг пот” миксаних народа, етничитета, али и индивидуалаца у „обједињену и нову” нацију. Пример за то су нације Новог света, посебно САД, Канада и Аустралија. Европа се зато у овом контексту може делимично посматрати као „угрожени конгломерат”, са становишта постојања многих националних идентитета. Ту у одређеном смислу лежи одговор на „суптилну” подршку масовним усељавањима у Европу, са младом радном снагом, избеглицама из Азије, највише са Блиског истока и северне Африке. Ово би, у смислу дугорочности, али можда и средњорочности, деградирало „елемент

националног” у самој Европи, ка више „мелтинг пот” ентитету, односно Европи на „поставкама” Новог света, Европе „грађана” који немају свој ужи идентитет, осим личног. Такво „поновно рођење Европе”, реинвенција Европе је сигурно процес који је у току и који неминовно има свој извор у „либералном, постмодернистичком концепту света” индивидуализације и дехуманизације.

Александар Дугин овај приступ либералном концепту светског поретка, односа у друштву, назива номинализмом. Овај процес који је, по његовом мишљењу, почео још у средњем веку добио је своју конкретизацију у модернистичком друштву капитализма. Даљи покушај наметања овог концепта континуирано иде ка данашњици и ту своју тежњу треба да оствари у парадигми постмодерне. Ово је одклон од вредности заједништва, припадности друштву, универзалним вредностима ка индивидуалним. Човек се у овом филозофском приступу посматра са искључивог становишта као појединац.²⁴ Остале вредности, припадност било каквој заједници, са заједничким идентитетом се „поништава”, а у најмању руку апстрахује. Овакав покрет се манифестовао и видљив је у протестантизму средњег века, са одредницама „директне комуникације појединца са Богом”, потом у науци, са атомизацијом и приступу „недељивим честицама”, те у свим осталим сферама живота последично. У економском смислу стварају се услови за „прве елементе буржоазије”, а исто даље постаје замајац за креирање и односа у етици, као „утилатеризам, прагматизам и сам индивидуализам”.

САВРЕМЕНИ ТРЕНДОВИ И ПРАКСА АТЛАНТИЗМА

Потребно је сагледати како се дешавала промена и развијала динамика атлантизма са најновијом америчком администрацијом, након победе Џозефа Бајдена у 2020. години и имплементације резултата избора у 2021. години. Следи низ дипломатских активности на стабилизацији и ревитализацији атлантског линка, прво са земљама НАТО. Потом, примарно, преко УК, Француске и Немачке даље у „моделирање” става ЕУ као политичког ентитета. Овде треба уочити путовање Бајдена, тада, у Европу и то је већ пролеће 2021. године. Паралелно се одвијао састанак Г7 у УК, где су се званично иницирале ове иницијативе. Најпознатија је глобална иницијатива око концепта В3W (*Build Back Better World*), по коме би „западне демократије”

²⁴ A. Dugin, *The Great awakening vs The Great reset*, Arctos, London, 2021, pp. 27-43.

требало да се одупру експанзионизму Кине. Представљен је асиметрични концепт деловања у областима инфраструктуре на глобалном нивоу. Истовремено је истиснута Француска из домена посебног уговора са Аустралијом по питању војног споразума и набавке подморница за Аустралију. Овај потез је произвео контроверзе и фрикције САД и Француске на дипломатском и јавном нивоу. Но, у суштини, концепт је много шири. Формиран је АУКУС, нови војно-политички пакт, на нивоу Аустралије, УК и САД. Прва конкретизација је набавка нуклеарних подморница од стране САД за Аустралију, по основу потискивања Француске. Нови пакт има за циљ стабилизацију атлантизма на глобалном нивоу. Уследила је динамика и са Русијом. Одржан је састанак Бајдена и Путина у Женеви, после наведених састанака Г7, те потом и са НАТО и ЕУ током европске турнеје Бајдена. Уследио је низ активности које су биле у предтексту руско-украјинског сукоба, што је посебна тематика. Истовремено, у контексту обуздавања Кине текла је активност око формирања QUAD групације, односно учвршћивања војно-политичких односа САД са Индијом, Јапаном и Аустралијом. Јасна је намера да се на простору Индо-пацифичког региона ојача доминација или значајно присуство у домену безбедности и економског присуства. Оснажена је и дипломатска активност са рубним земљама Јужног кинеског мора, укључујући Вијетнам, Филипине, Камбоџу, а са тежиштем на Тајвану. Јасно се истакла намера присуства и експлоатације тајванског потенцијала у конфронтацији, па чак и отвореном војном сукобу са Кином. Исто је пратила и континуирана тензија са Кином око изградње вештачких острва и милитаризације атола у Јужном кинеском мору. САД су наставиле са коришћењем низа економских и других бројних ограничења у даљој робној размени са Кином у домену полупроизвода и високих технологија. Овај економски инструмент обуздавања Кине и доминације на јужно-пацифичком, али и глобалном нивоу је подржан комплексом безбедносног и обавештајног деловања. У овом контексту окупљена је и оснажена групација земаља тзв. Пет очију (*Five eyes*), САД, Канада, УК, Аустралија и Нови Зеланд. Низ билатералних и других аранжмана је сачињен или редефинисан између САД и земаља у овој хемисфери и на глобалном нивоу, како билатерално тако и мултилатерално. Опште деловање на дипломатском, безбедносном и економском пољу се водило око Пакистана (премијер Кан је под притиском смењен и даље процесуиран), Мјанмара, па све до Арабијског полуотока (Јемен, Оман, и даље око стратешког појаса Црвеног мора). Генерално, на политичком нивоу се значајно етаблира концепт борбе против глобалног загревања (*Global Warming*) и форсирање енергетске транзиције, тзв. „зелене енергије” (*Green*

Energy). Ово је значајно ставити у контекст ојачавања и коришћења инструмената Г7 као основе светског окупљања и доминације у економским, али и генерално међународним односима. На овај начин се, у суштини, добија хомогенизација тзв. „демократског света”. Исто се може посматрати као део мозаика ребрендирања концепта атлантизма на глобалном нивоу у савременим и промењеним условима.

Кина је, са друге стране, направила стратешки искорак дипломатског „помирења” Саудијске Арабије и Ирана. Ово је значајно и са ширег, а не само економског аспекта. Покушава се утврдити подлога за алтернативно глобално финансијско пословање, сада у основи са земљама БРИКС-а, али у суштини Кине. Ово посебно из разлога што Русија има тренутне проблеме за учешће у пуном капацитету, иако је била један од оснивача и иницијатора овог глобалног финансијског пословања. Кина, али и Русија усмеравају економски и безбедносни фокус на отварање конкуренције на Афричком простору. У овом контексту треба гледати на настојање САД да ојача своје односе са Индијом. Првенствено као противтежу Кини са којом Индија има конкурентске и супротстављене економске, али и безбедносне интересе. Покушава се остварити „поновна” контрола над овим стратешким појасом који опасава Евроазију, почев од Индије, па преко Ирана и Блиског Истока, Арабијског полуострва и севера Африке. Посебно место у одмеравању геополитичких и геоекономских односа и даље има Турска. У Турској је у овом периоду по трећи пут победио Ердоган на снажном исламском концепту и блискости са идејама Муслиманске браће.

Наравно да овај свеобухватни контекст има директне последице на простор Балкана и на српско национално питање, посебно у условима у којима се одвија глобална војна конфронтација у Украјини. Простор Балкана и Црног мора остају и даље геостратешки простори од посебног националног интереса за САД и целокупан атлантистички концепт. Из наведеног разлога јасно је да је Република Српска по овим индикаторима у изазовним условима као и сама Република Србија. Конфликт глобалних размера, сукоб између Русије и Украјине са потенцијалом за ескалацију и отворени светски рат, усложњавају безбедносне услове на Балкану.

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Види се да су глобални међународни односи у својој константи имали Балкан као значајно место сукобљавања вишевековних интереса. Укупна еволуција Европе након разорних конфликта је оставила

директне последице и на овај простор Балкана. Срби имају централно место на овом простору. Јасно је да је на Балкану и даље стање замрзнутог конфликта. Западни атлантистички концепт је доминантан на овом простору. НАТО и САД уз сарадњу кључних европских држава имају потпуну војну и безбедносну доминацију на овом простору. Разлог је геополитички и он се није мењао кроз векове. У претходном су дати базични елементи и основа за овакав приступ. Република Српска уз Србију представља простор на коме је доминантан српски народ уз друге народе и националне мањине. Специфичност стања у Републици Српској је сложена уставноправна структура БиХ установљена Дејтонским мировним споразумом из 1995. године. Сукоб на простору бивше Југославије, а тиме и БиХ је био индукован, примарно, страним геополитичким интересима. Такво стање је и у данашњем времену. Приступ ка Републици Српској има екстерни и интерни карактер. Са спољњег аспекта, интервенционизам и управљање БиХ врши се путем економских и безбедносних полуга – САД, ЕУ и НАТО. Институт Високог представника установљен у Дејтону, а тиме и у Уставу БиХ, се на преваран начин и са применом уцена и голом силом злоупотребљава. Посебно, са становишта урушавања дејтонских надлежности Републике Српске, значи високог степена аутономије у овако сложеној државној заједници. На унутрашњем плану, користе се институције БиХ, а посебни улогу има Уставни суд. Уставни суд БиХ јесте дејтонска и уставна категорија, али се вешто злоупотребљава у интересу унитаризације БиХ и поништавања аутономних, уставних права Републике Српске. Ово се ради уз подршку унитаристичких политичких елемената у БиХ, али и извана. Стога, институције Републике Српске имају изазовне услове за деловање у оваквим околностима. Околности су комплексне од самог потписивања Дејтонском мировног споразума, значи од завршетка трагичног сукоба у БиХ 1995. године. Постојеће стање и услови ће потрајати и не виде се индикатори за краткорочно и средњорочно стабиловање прилика у БиХ. Србија је у условима „спојених посуда” са питањем Републике Српске и БиХ, а може се рећи и у односу са осталим бившим југословенским републикама. Реалност је да долази до геополитичке прекомпозиције на глобалном плану. Та прекомпозиција и сада има велики утицај на простор Балкана, а тиме и Републике Српске. Потенцијал за одмрзавање конфликта постоји. Изузетно је значајна рационална политика и дефинисање реалних циљева у односима са свим кључним актерима на простору Балкана, али и шире.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ashdown, P., *Swords and Ploughshares: Bringing Peace to the 21st Century*, Weidenfeld&Nicolson, London, 2007.
2. Dugin, A., *The Great awakening vs The Great reset*, Arctos, London, 2021.
3. Изетбеговић, А., *Исламска декларација*, Мала муслиманска библиотека, Сарајево, 1990.
4. Кадзијевић, В., *Противудар*, Филип Вишњић, Београд, 2010.
5. Kissinger, H., *Diplomacy*, A Touchtone Book, New York, 1994.
6. Kissinger, H., *Toward a diplomacy for the twenty-first century: Does America need a foreign policy*, Free Press, New York, 2002.
7. Mearsheimer, J. J., *The Israel lobby and US Foreign policy*, Penguin Books, London, 2008.
8. Поповић, В., Лукић, В., *Документи Дејтон-Париз*, Институт за међународно право и међународну пословну сарадњу, Бањалука, 1997.
9. Spykman, J. N., *America's strategy in World politics: The United States and the balance of power*, Transaction Publishers, New Brunswick and London, 2008.
10. Fukuyama, F., *The End Of History and the Last Man*, The Free Press, New York, 1992.
11. Holbrooke, R., *To end a War*, The Modern Library, New York, 1998.
12. <https://www.ohr.int/pic-summary-of-bonn-conclusions>

ГЕОПОЛИТИКА БОМБАРДОВАЊА СРБА

Сажетак: Вандалско, бестијално и терористичко бомбардовање Срба од стране англосаксонског Запада на челу са Сједињеним Америчким Државама и НАТО-ом, показује сву бруталност ратовања и бомбардовања орвелијански названог „хуманитарна интервенција”. Оправдање злочина су агресори тражили у сопственом разумијевању хуманости, етике и морала. Оно је требало да буде разлог оправдања извођења *bellum isutum*. Да би то остварили, ангажовали су плаћене „интелектуалце”, новинаре, медије, пропагандне агенције, дипломате, и у том унапријед уиграном „хору” једноумља, прогласили су Србе „кривцима рата” и тако „оправдали” вандалски чин „ваздушне кампање”. Иако су малобројни били они који су бомбардовање схватили као „страшну грешку”, наметнути рат и нелегалан чин, ипак је још увијек на Западу присутно оправдање бомбардовања Срба. Настојећи да, како су говорили челници англосаксонског Запада, „ријеше” проблем, они су својим агресивним, насилничким и нелегалним актима створили проблеме и даље их радикализовали. Од Србије су отели дио територије са значајним ресурсима, убијали становништво, разарали инфраструктуру, уништавали економске, стамбене, школске, образовне, медицинске и религијске објекте, довели до егзодуса српског, црногорског и неалбанског становништва и изградиле војну базу неопходну за милитантни и белицистички англосаксонски продор према Истоку.

Кључне речи: бомбардовање, геополитика, Запад, НАТО, Срби.

УВОД

Рат, који је бившој Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији, а нешто касније и Савезној Републици Југославији (Србији и Црној Гори) наметнула глобална империјална сила еуфемистички названа „међународна заједница”, односно заједница англосаксонског Запада са Сједињеним Америчким Државама и НАТО-ом на врху, показао је цјелокупно лицемјерје западњачке дипломатије „двоструких стандарда”. Тај рат је англосаксонска „међународна заједница” остварила захваљујући националистичким и сецесионистичким снагама

¹ Проф. др Брацо Ковачевић, редовни професор Универзитета у Бањој Луци

„изнутра”, а којег не би ни било да то истовремено није био интерес управо те „међународне заједнице”.

Англосаксонска „међународна заједница” је на бруталан начин зауставила рат који је, исто тако, могла и спријечити, али то није био њен истински геополитички циљ. Стварни циљ није била брига за, како се то говорило и оправдавало, „пучанство” у Босни и Херцеговини, или за косовске Албанце у Савезној Републици Југославији, него отклањање србијанског противљења испуњењу ултимативних неолибералних економских и социјалних реформи. Као што се то већ више пута показало, оно што није срушио Међународни монетарни фонд својим ригидним императивним неолибералним „шок” реформама, срушила је и уништила авијација бомбардовањем недужних држава и народа. У агресивној акцији бомбардовања бивших држава постојали су и други разлози политичке и геополитичке природе на које ћемо се укратко и осврнути. Кроз лажну семантику и испразну причу о „ширењу демократије” и „заштити људских права”, Запад је показивао своје неоимперијалне и неоколонијалне претензије. Па, и данас настоји то исто да уради, иако се глобална геополитичка слика свијета постепено мијења, нарочито када је у питању окупљање држава у оквире БРИКС-а.

ЕТИЧКО ОПРАВДАЊЕ АГРЕСИЈЕ И ЗЛОЧИНА

Употреба војне силе, предузимање „хуманитарних интервенција” и извођење ратова мора се пропагандно оправдати „етичким” и „хуманитарним” разлозима. У том смислу је бомбардовање Срба припремано и оправдавано инструментима пропагандног медијског рата који је започео знатно прије бомбардовања Републике Српске Крајине, Републике Српске и Савезне Републике Југославије (Србије и Црне Горе).

Није англосаксонски Запад, са својим НАТО савезом као „свјетским жандармом” и „продуженом руком Пентагона”, оригиналан у оправдању своје „хуманитарне интервенције”. Па, на исти начин су Мусолини (Benito Mussolini), Хитлер (Adolf Hitler), талијански фашисти, њемачки нацисти и јапански милитаристи оправдавали своје империјалне нападе.

Оправдање употребе војне силе, агресије, бомбардовања и извођења ратова обично се оправдава „хуманитарним” и „етичким” разлозима, што никако не представља некакав семантички ексклузивитет нашег доба. Концепција *bellum iustum*, односно

„праведног рата”, води своје поријекло из библијских времена, донекле из античког и средњовјековног доба, а посебно из империјалне и колонијалне традиције. Међутим, након Заливског рата она поново задобија средишње мјесто у политичким расправама, а темељи се на ставу да, уколико је држава суочена са неком агресијом која би угрозила њен територијални интегритет или политичку независност, она *ius ad bellum* има право да зарати, односно право да се брани.

Иако многе државе одбацују традиционални концепт „праведног рата”, ипак моћне англосаксонске силе своје ратно ангажовање оправдавају „етичким разлозима”. Тако је било и у случају бомбардовања Срба од стране држава Запада и НАТО-а као милитантне белисцистичке војне организације.

Агресивни дио неоимперијално оријентисане „међународне заједнице” прихвата концепт *bellum iustum*, односно вођења „праведних ратова” из „етичких” и „хуманитарних” разлога.

У том погледу је својевремено и амерички предсједник Теодор Рузвелт (Theodore Roosevelt), говорећи о хуманитарним етичким мотивима рата, истакао да „од свих ратова, најправичнији је рат са дивљацима”, јер се тиме утемељује власт „доминантних светских раса”. Када су остварили тај „најправичнији” рат над Индијанцима, из тих „хуманитарних мотива” САД су отишле даље. Извеле су, „у интересу цивилизације, човечанства и слободе”, интервенцију на Куби 1898. године. Када је у хаванској луци експлодирао амерички брод *Мејн*, Шпанци су одбацивали оптужбу и предлагали независну комисију која би истражила праве узроке експлозије, међутим „Американцима није било ни на крај памети да пропусте шансу” и – рат је отпочео.² Предсједник МекКинли (William McKinley) је амерички империјализам оправдао етичким разлозима: „Латили смо се оружја само слушајући налоге човечности и ради испуњавања високих општих и моралних обавеза”. Ово оправдање насиља у име „општих и моралних обавеза”, „у име човјечанства”, „у име цивилизације”, и слично, прихватиће и предсједници Теодор Рузвелт и Вудро Вилсон (Thomas Woodrow Wilson), а с тим ће бити сагласни и „водећи интелектуалци и научници”. Затим је слиједило освајање Филипина, што ће амерички предсједник, опет у истом „моралном” наративу, оправдати из

² Тако се нешто слично десило и у монтираним случајевима у улици Васе Мискина 27. маја 1992. године, те на пијаци Маркале 5. фебруара 1994. и 27. августа 1995. године у Сарајеву, те у селу Рачак у Савезној Републици Југославији 15. јануара 1999. године. По истом манипулативном сценарију су Руси оптужени за масакр у Бучи у Украјини у марту 2022. године.

„етичких”, „божанских” и „цивилизацијских” разлога: „Ми испуњавамо више моралне обавезе које су нам припале и за које није потребан било чији пристанак. Ми испуњавамо своју дужност према њима, пошто нас је Бог просветлио да видимо своју дужност, уз пристанак наше сопствене савести, уз одобрење цивилизације”.³

У име „више моралне обавезе” бира се циљ и онда се та акција оправдава макијавелистичким разлогом *finis sancificat media*. А у рату у бившој Југославији циљ је био већ изабран. Били су то – Срби. Англосаксонски Запад је управо Србе демонизовао као одабраног „жртвеног јарца”.

Бирање Срба као „жртвеног јарца” уклапало се са унапријед пројектованом матрицом извођења „хуманитарне интервенције”. Као што је то добро примијетио Ноам Чомски (Noam Chomsky) изабрана мета мора да испуњава неколико услова. Први услов се односи на то да мета буде практична, односно да је беспомоћна и да се не може одбранити. Друга имплицира важност како би се оправдао уложени труд. И, трећа, да се мета може приказати као извор зла и пријетње „нашем опстанку”.⁴

Вандалски чин бомбардовања Срба, односно извођења тзв. „хуманитарне интервенције” над Србима, сасвим је испуњавао први циљ који се односио на – беспомоћност. Србима није имао ко да помогне. „Јељциновска” пријатељска Русија је и сама била беспомоћна, а и друге пријатељске државе нису биле у могућности да Србима војно помогну. На другој страни, Хрвати су имали заштиту англосаксонског Запада и, посебно, Ватикана. Такође, Бошњаци су имали снажну подршку муслиманског свијета. Беспомоћни и немоћни Срби били су принуђени да се боре у овој изразито неравноправној борби.

Други разлог је подразумијевао оправдање уложеног напора, што се односило на пљачкање ресурса Србије. Отет је дио њене територије, изграђена војна база, а њене ресурсе почеле су да експлоатишу фирме са Запада. Поред геополитичких и геостратешких интереса државе, и њихови политички и државни представници имају своје личне интересе и користи. И они настоје да уновче агресију. У том смислу су тадашњи врховни командант НАТО снага Весли Кларк (Wesley Clark) и државна секретарка Сједињених Америчких Држава

³ S. Reljić, *Odumiranje slobodnih medija*, Beograd, Službeni glasnik, 2011, str. 64; N. Čomski, *Novi militaristički humanizam: Lekcije sa Kosova*, Beograd, Plato, 2000, str. 100, 101.

⁴ N. Čomski, *Hegemonija ili opstanak*, Novi Sad, Rubikon, 2008, str. 24.

Медлин Олбрајт (Medeleine Albright), настојали да развију своје послове и зараде милионе долара послујући у јужној српској покрајини. Кларк је имао интересе у области рударства, а његова корпорација *Enviditi*, са сједиштем у Канади, инвестирала је у сектор енергетике: била је заинтересована за експлоатацију угља на западу Косова настојећи да угаљ претвори у синтетичко гориво. Компанија *Olbrajt kapital menadžment (Albright Capital Menagement)*, која је била у власништву Медлин Олбрајт, аплицирала је за куповину 75% предузећа Поште и Телекомуникације Косова.

Трећи разлог се односио на мизантропску демонизацију и стигматизацију Срба као „оличења зла”. Срби су у агресивној међународној манихеистичкој и дихотомној пропаганди англосаксонског Запада приказивани као „пргав, својеглав, непослушан народ”, народ који „припада другој цивилизацији изван европске матице”, као „хајдуци”, „касапи са Истока”, „византинци”, „балканци”, „нацисти”, „реметилачки фактор” и „кривци за рат”, „некооперативни”, „непријатељи демократије”, „народ који гази људска права”, народ који је „геноцидан”. У свом изразитом говору мржње медији су писали о „бруталним монструмима ниже врсте”, српским вођама као „Хитлерима”, „српским конц-логорима”, „српском систему силовања”, итд. У истим тим медијима Србија се приказивала као „геноцидна”, „угњетачка нација”, „окупатор” и „агресор” који у себи има „варварски дух”. Писали су о „Великој Србији”, „великосрпској идеји”, „хегемонистичком” и „комунистичком Београду”, о „србочетницима” и „србокомунистима”, итд. На другој страни, Хрвати и Бошњаци су у пропаганди приказивани као „цивилизовани Еуропејци” и „недужне жртве” српске „агресије”.

Тако су Срби постали „жртвени јарац” западњачког „етичког наратива”, а затим и милитантне англосаксонске агресије и насиља.

У овој медијској пропаганди истакли су се неки интелектуалци који су присталице извођења „хуманитарних интервенција” из „етичких” разлога.

Тако је, на примјер, Вацлав Хавел истицао да рат против СР Југославије „ставља људска права изнад права државе. Савезна Република Југославија је била нападнута од стране алијансе без мандата УН. То се није догодило неодговорно, као акт агресије или из непоштовања међународног права. То се догодило, напротив, из поштовања права, у име права које долази изнад оног права којим се

штити суверенитет државе. Алијанса је деловала на основу поштовања људских права”.⁵

Истој „етичкој” матрици стварног непоштовања међународног права и његовом волунтаристичком замјеном *ad hoc* правила, припада и Мајкл Волцер (Michael Walzer) који је истицао да су „хуманитарне интервенције” у ствари „оправдане” и „обавезне”, оне су „етички неопходне”.

У тексту под називом *Политика и морал на Косову*, Волцер егзалтирано каже: „Док ово пишем, НАТО бомбардовање Југославије се наставља, а наставља се и српско уништавање косоварског друштва. Да, српски поход морао је бити планиран пре него што је бомбардовање почело, логистички покрети четрдесет хиљада војника су неизмерно сложени. У неким доловима Косова сурова реалност етничког чишћења већ је била видљива пре него што је донета одлука да се Срби гађају ракетама и паметним бомбама. Ако се узме у обзир српски досије из Босне, мобилизација војника на граници са Косовом, избеглице које су већ на путу, војна интервенција ми изгледа као потпуно оправдана, чак обавезна”.⁶

Такође, и некадашњи генерални секретар Уједињених нација Кофи Анан (Kofi Annan) подржао је НАТО интервенцију на Савезну Републику Југославију 1999. године, а која је била изведена без сагласности Савјета безбједности Уједињених нација, „крвне” међународне организације чији је управо он био генерални секретар. Какве ли ироније, која само показује да се Уједињене нације већ одавно налазе у дубокој моралној кризи. Анан је сматрао да су ваздушни удари неопходни како би се свијету показало да се неће толерисати земље које крше људска права, а које се скривају иза Повеље Уједињених нација која истиче значај државног суверенитета. У свом волунтаристичком маниру истицао је да је заштита људских права ипак преча од државног суверенитета, те употреба војне силе од стране НАТО-а може, у одређеним случајевима, бити оправдана и без одобрења Савјета безбједности. На тај начин је војна интервенција

⁵ V. Havel, “Kosovo and the End of Nation-State,” *New York Review of Books*, 10 June 1999, str. 6

⁶ M. Volzer, „Politika izbavljenja”, u: *Humanitarne vojne intervencije*, Beograd, Službeni Glasnik, 2008, str. 42, 50; Љ. Богдановић, „Мајкл Волцер, Плес са вуковима”, *Печат*, 23.06.2010; Доступно на: <http://www.pecat.co.rs/2010/06/majkl-volcer-ples-sa-vukovima/> Оčitано: 10.05.2017.

проведена уз његову сагласност, а не уз сагласност Савјета безбједности Уједињених нација.

Извођење тзв. „хуманитарне интервенције” оправдавано је тако што се истичало да се проводи с циљем спречавања и заустављања етничког чишћења. Међутим, управо се догодило супротно. Етничко чишћење је реализовано захваљујући извођењу те интервенције, јер се десио масовни егзодус Срба са Косова и Метохије - од доласка КФОР-а на Косово и Метохију, иселило се око 250.000 Срба, Црногораца и неалбанског живља. Ето, хуманитарна катастрофа је права посљедица англосаксонске „хуманитарне интервенције” подржане од генералног секретара Уједињених нација Кофи Анана.

За разлику од „етичких” настојања оправдавања „хуманитарне интервенције”, односно бомбардовања, постојала су и гледишта која су се, по принципу „накнадне памети”, супротстављала том фашистичком, геноцидном вандалском чину.

Мада се својевремено залагао за бомбардовање Срба, бивши француски предсједник Митеран (François Mitterrand) је 1991. године предлагао да се „признавање република насталих из бивше Југославије одложи док се на међународном нивоу не утврде права мањина”. Сматрао је „да је највећа грешка учињена неколико мјесеци касније под притиском догађаја - признати независност и сувереност нових држава без добијања гаранција које сам ја захтијевао, значило је изложити се трагедијама које су касније услиједиле. Том питању су Заједница и Уједињене нације пришле на погрешан начин”. Лорд Овен (David Anthony Llewellyn Owen) је 1993. године захтијевао „интервенцију из ваздуха” у Босни, касније и у Србији, да би послје рекао: „Запад сноси дио кривице због глупог признавања ривалских држава зачетих у расколу”. Амерички дипломата Сајрус Венс (Cyrus Vance) био је специјални изасланик УН за Југославију, и након свега је изјавио: „Преурањено признање независности Словеније, Хрватске и Босне и Херцеговине од стране ЕЗ и САД довели су до рата који се води на просторима Југославије”. Предсједник Чешке Милош Земан (Miloš Zeman) је за бомбардовање Југославије 1999. године рекао да је грешка и признао да се нерадо сјећа одлучивања чешке владе да одобри бомбардовање. Земан, који је зелено свјетло за бомбардовање СР Југославије дао као премијер тадашње чешке владе, подсјетио је да је Чешка покушавала да тражи савезнике у НАТО-у за дипломатско рјешење, али без успјеха, и да је тек касније Чешку подржала Грчка и предложиле су дипломатску иницијативу. Милош Земан је 1999. године као премијер чешке мањинске социјалдемократске владе, упркос гласним протестима у својој партији, одобрио бомбардовање

Југославије и дао сагласност за прелијетање авиона НАТО снага преко Чешке, али је још тада упозоравао да се бомбардује због „хуманитарне катастрофе” косовских Албанаца, те да би био апсурд када би бомбардовање водило ка отијепљењу Косова од Србије. Земан је истицао да су га у вријеме бомбардовања савезници убјеђивали да ће бити бомбардовани искључиво војни циљеви у СРЈ. Тед Гален Карпентер (Ted Galen Carpenter), амерички стручњак за одбрану и спољну политику, у колумни за амерички *National Interest* рекао је да је интервенција НАТО-а на Косову била страшна грешка. Сматрао је да је интервенција трансформисала НАТО из одбрамбеног војног савеза у механизам за агресивне нападе на државе и нације. Насилно отимање територије једне суверене државе створио је шаблон који забрињава у међународном систему након периода Хладног рата. Вашингтон и даље угрожава међународно право упркос Савјету безбједности УН. На крају су акције САД и њихових савезника на Косову додатно закомпликовале односе са Русијом. У сваком погледу, мисија САД на Косову била је контрапродуктивна. Први међународни судија на Косову и Метохији Кристер Карпхамар (Christer Karphammar) изјавио је да су Американци утицали на то да се злочини Албанаца на Косову и Метохији сакрију. Карпхамар, шведски судија који је био именован као први страни судија у јужној српској покрајини крајем 1999. године, објавио је у Шведској књигу *Судија у земљи безакоња*, у којој је писао о својој каријери на Косову и Метохији од 1999. до 2011. године. Његова служба на Косову и Метохији у правосудном смислу је, како каже, била саздана из низа мањих и већих катастрофа. Код најкрупнијих случајева покушаја процесуирања Албанаца за злочине, по правилу су се појављивали главни актери на Косову и Метохији - Американци, који су утицали на то да се злочини сакрију, а убице пусте. За неке је „хуманитарна интервенција” на Савезну Републику Југославију била нелегалан и нелегитиман чин, док је за друге била легалан и легитиман циљ. Ноам Чомски је сматрао да су напади НАТО авијације и ратови које је изазвао Вашингтон били највећи терористички напади у људској историји. Аустријски писац Петер Хандке (Peter Handke) је још 1996. својим дјелом *Правда за Србију* покушао да убједи Запад да ствари на Балкану нису црно-бијеле, али му то није успјело. Француски писац Патрик Бесон (Patrick Besson) је такође био противник бомбардовања Србије. Контровезни француски филозоф Данијел Шифер (Daniel Schiffer) био је у Србији од почетка до краја бомбардовања. Руски режисер Никита Михалков (Nikita Sergejevič Mihalkov) био је против бомбардовања, као и грчки композитор Микис Теодоракис (Mikis Theodorakis), који је 29. марта 1999. године српском народу послао поруку: „Желим да издржите и да побиједите, и да тако дате, као и у

прошлости, још једну историјску лекцију кукавицама и убицама”. Британски писац и нобеловац Харолд Пинтер (Harold Pinter) супротстављао се снажно спољној политици САД-а. Истицао је да је коришћење „хуманитарних обзира” као оправдања бомбардовања лош виц, јер та акција демонстрира изузетно лицемерје САД и Британије... то је чист геноцид.⁷

Не баш многи интелектуалци, дипломате и политичари су сматрали да је „хуманитарна” војна интервенција у суштини нелегална и насилан чин.

И, с обзиром на то да је војна интервенција била нелегална, а такође и с обзиром на то да су САД подржавале и пружале подршку тзв. Ослободилачкој војсци Косова (ОВК) и намјерно подржавале и оснаживале међуетничке напетости на Косову, „можемо извести закључак да би амерички председник Бил Клинтон због противзаконитог напада НАТО-а на Србију 1999. године, који је вођен без мандата Савета безбедности, заправо морао да одговара пред међународним кривичним судом УН у Хагу. И Герхард Шредер, Јошка Фишер и Рудолф Шарпинг би због злочина агресије требало да одговарају пред Међународним кривичним судом у Хагу. Међутим, није много вероватно да ће се то догодити. Јер и даље важи оно што је Смедли Батлер... објаснио још 1935. године: „Рат је превара. То је одувек било тако. Вероватно спада међу најстарије преваре, а уз то је свакако најуноснија и сасвим извесно најзлокобнија. Једина чије су размере међународне. И једина је чији се добитак мери у доларима, а губитак у људским животима”. За рат у бившој Југославији може се рећи да је био посебан зато што се одигравао изван подручја територије НАТО-а (*out of area*), а на територији државе која није напала ниједну НАТО чланицу. Управо полазећи од те чињенице, професор Вернер Руф (Werner Ruf) је рекао да „такав развој НАТО-а нема баш никакве, али ни најмање везе са „одбраном”. Пре бисмо могли да кажемо да је на овај начин недвосмислено исказано ко кроји светски поредак”. Бивши њемачки канцелар Герхард Шредер (Gerhard Fritz Kurt Schröder) признао је да је својим одлукама Њемачка прекршила међународно право: „Када се поставило питање догађаја у Републици Југославији, рату на Косову, ми смо послали наше авионе, наша торнада ка Србији и

⁷ В. Ковачевић, *Etika bombardovanja ili bombardovanje etike*, Banja Luka, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, Доступно на: <https://defendologija-banjaluka.com/files/Etika.Bombardovanja.Braco.Kovacevic.Banjaluka.2020.pdf>, str. 120-122.

заједно са НАТО-ом бомбардовали смо суверену државу, иако за тако нешто нисмо имали дозволу Савета безбедности”.⁸

У агресивно проведеној акцији нарушен је суверенитет једне земље и међународно право. Са стајалишта међународног права, бомбардовање Републике Српске и СР Југославије било је нелегално. Такозвана „хуманитарна интервенција”, односно употреба терористичког насиља, онемогућавала је Србима међународно право на самоопредјељење, право на национално и државно јединство, а православљу задала религијски и војно-политички ударац како би оно остало духовно маргиналним и минимизираним на овим просторима, што и геополитички притисак на Србе и православље на Косову и Метохији такође потврђују.

Да би оствариле своје економске, политичке и војно-стратешке интересе, моћне геополитичке силе развијају различите образце манипулативне пропаганде о „ширењу демократије”, „заштити људских права” и „одбрани слободе” и „цивилизаних вриједности”. У том смислу користе и моћне медије како би оправдале извођење својих „хуманитарних интервенција”.

Изузетно драматична ситуација на овом подручју Балкана је показала да је Запад дјеловао „брутално, неодговорно и цинично. Запад је обећао „хуманитарну интервенцију” да би зауставио снажне „сукобе на Балкану, а донио још више патње, смрти и разарања”.⁹

Државе НАТО-а су милитантно, милитаристички и белицистички оријентисане државе. Оне ратују тамо гдје имају своје стратешке геополитичке интересе па, према томе, и на Балкану. У тој својој стратегији најприје користе пропагандне медијске ратове, а затим изводе бомбардовања, односно тзв. „хуманитарне интервенције” као стварне ратове.

ОД ПРОПАГАНДЕ ДО БОМБАРДОВАЊА

Сасвим у складу са „стратегијом” манипулативне реторике и семантичког терора, рат је назван „хуманитарном интервенцијом” којом се „штите људска права”, а бомбардовање, разарање и убијање

⁸ D. Ganzer, *Protivzakoniti ratovi: kako zemlje NATO-a podrivaju Ujedinjene nacije: hronika koja počinje od Kube i završava sa Sirijom*, Beograd, Laguna, 2018, str. 260-261.

⁹ B. Kagarlitsky, *Novi realizam, novi barbarizam: Socijalistička teorija u eri globalizacije*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2009, str. 31.

„популарно” названо „кампањом Милосрдног Анђела”. У складу са орвелијанским „новоговором”, Запад је „објавио рат ратовима помоћу новопронађене реторичке формуле хуманитарних интервенција или ратова за мир”. НАТО је започео „необјављени рат без рата, мимо одобрења Савета безбедности, Повеље УН и свих оних бројних декларација, конвенција, резолуција, протокола и других међународних аката који инкриминишу агресију, интервенцију и окупацију. Агресорском и ратничком акцијом НАТО је норме међународног права претворио у гомилу неупотребљивог папира. Тиме је... раскрили врата раздобља правног и моралног ниҳилизма. Завладао је НАТО белицизам”.¹⁰

Тај белицизам, ту експанзију неоимперијалистичких и неколонијалистичких претензија англосаксонског Запада, осјетили су Република Српска и Република Српска Крајина 1995. године, а Савезна Република Југославија (Србија и Црна Гора) 1999. године, као и читав низ других држава и њихових народа, прије и после тога.

Република Српска Крајина и Република Српска бомбардовани су у љето 1995. године, у периоду од 30.8. до 13.9.1995. године.

У бомбардовању је учествовало 400 борбених авиона, два америчка носача авиона и један британски носач авиона. Изведено је 3.200 борбених летова, и изведени су удари на 150 војних и цивилних циљева. Бачено је 10.000 тона експлозива путем авио бомби, ракета, касетних бомби, бомби са ласерским и ТВ навођењем, топовским ударима. Употребљено је и 13 крстарећих ракета *Томахаawk*. Кориштена је муниција са осиромашеним уранијумом - на војне положаје и цивилне циљеве Срба у Босни и Херцеговини испалено је више од 10.000 зрна са осиромашеним уранијумом, а од тога више од 5.800 тих пројектила само на двије локације – Хациће и Хан Пијесак.

Савезна Република Југославија бомбардована је од 24. марта до 10 јуна 1999. године како би се наводно „ријешило” проблем „људских права” Албанаца на Косову, које је потом стављено (отето) под протекторат тзв. „међународне заједнице”. Главни разлог ратовања против Југославије и њеног бомбардовања није било „страдање косовских Албанаца”, већ „отпор Југославије ширим трендовима политичких и економских реформи”, што су доктринарне шифре

¹⁰ М. Кнежевић, *Krstareća demokratija: agresija NATO na Jugoslaviju 24. mart – 11. jun 1999*, Београд, ДР „Ђуро Салај”, стр. 139, 137-138.

неолибералног програма Вашингтона. Рат против Југославије представљао је „директну објаву рата међународном праву”.¹¹

Оно што је посебно индикативно јесте то што су се, историјски посматрано, бомбардовања Срба догађала на хришћанске празнике.

Тако је по трећи пут у XX вијеку Србија бомбардована баш на Васкрс (Ускрс) – први пут на католички Ускрс 6. априла 1941. од стране Нијемаца, други пут на православни Васкрс 16. априла 1944. од стране „савезничких авиона који су намеравали да задају одлучујући ударац окупационом режиму”, и трећи пут 1999. године на ускршње празнике. „Шта значе бомбе на Србију за Ускрс по трећи пут у овом (XX-ом – *op.* Б.К.) столећу? Шта хоће нови господари света да постигну бомбардовањем српског народа на дан Христовог ускрснућа? Није ли то покушај да се један мали народ сатре, да му се одузме последња вера и нада? Није ли то убијање вере, заправо, почетак сумрака западне цивилизације и хришћанске баштине? Значи ли то да ће зло, насиље и превара, ипак овладати светом? Присуствујемо ли ми то коначној пропасти слободарског и демократског духа Европе и света.”¹²

Главни наредбодавци бомбардовања били су амерички генерали. У агресији су учествовале САД, Велика Британија и њихови сателити: Њемачка, Француска, Италија, Шпанија, Португал, Луксембург, Белгија, Холандија, Данска, Норвешка, Исланд, Пољска, Чешка, Мађарска, Турска, Грчка, Канада. Помогле су им и државе придружене НАТО-у: Хрватска, Словенија, Македонија, Босна и Херцеговина, Албанија, Румунија, Бугарска, Словачка.

Агресија је започета са 464 летјелице (371 авион, од којих 210 из САД), а завршила са 1.200 авиона (850 борбених); изведено је 26.289 летова (према неким изворима и 36.219). Кориштени су пројектили ваздух-земља, ракете *Томаhawk*, стелт бомбардери, касетне, „паметне” и конвенционалне бомбе. Лансирано је више од 700.000 пројектила и 1.000 крастарећих ракета, а избачено 37.000 касетних бомби.

Посљедице овог варварског чина биле су заиста страшне. Погинула су 599 војника, 172 полицајца, 2.000 цивила, а 10.000 особа је рањено. Од посљедица бомбардовања СР Југославије умрла су 34

¹¹ N. Čomski, *Intervencije*, Novi Sad, Rubikon, 2008, str. 178; W. Pirker, „Rat bogatih protiv siromašnih“, u: *Senka Rima nad Vašingtonom (Pro et contra)*, Beograd, Filip Višnjić, 2002, str. 223.

¹² J. Trkulja, *Na rubu propasti: zapisi iz ratne 1999*, Beograd, Centar za unapređivanje pravnih studija, 1999, str. 71, 72.

талијанска војника, а 277 су тешко обољели од малигнух обољења. Од малигнух обољења су оболјевали и умирали становници контаминираних подручја са осиромашеним уранијумом Републике Српске и СР Југославије. Разорено је и уништено седам индустријских и привредних објеката, 11 енергетских постројења, 38 мостова, 28 радио и ТВ репетитора, 470 километара путева, 595 километара пруга. Оштећено је 19 болница, 20 домова здравља, 18 дјечијих вртића, 69 основних и средњих школа, 29 манастира и 35 цркава. У бомбардовању је извршен и екстериторијални напад на амбасаду државе Кине у Београду. Бомбардовани су и гађани војни и цивилни циљеви, као и заштићене зоне: национални паркови Копаоник, Тара, Шар планина, резерват природе Газиместан, парк природе Палић, Мируше, Вршачке планине, подручја Овчарско-кабларске клисуре, Дивчибара, планина Рудник и Јастребац, манастири Грачаница, Пећка патријаршија, Жича, црква св. Николе и св. Богородице код Куршумлије, Етно село у Сирогојну, азотара Панчево, рафинерија Панчево. Разарањем и уништавањем индустријских и производних капацитета више од 600.000 особа је остало без посла, а 2,5 милиона без извора материјалне егзистенције. Ратна штета се процјењује на 100 милијарди долара, што је огроман износ за једну малу земљу у развоју. Био је то и економски злочин.

У тим економским, политичким и правним злочинима, у ратовима против Срба 1995. и 1999. године, САД и НАТО су пружили подршку хрватском нападу на Србе у Крајини (која је била под заштићеном зоном УН) и омогућили злочине етничког чишћења и геноцида над Србима. Хрватима и Бошњацима у бившој Босни и Херцеговини су САД и НАТО давали не само логистичку подршку, него и комплетну помоћ, а затим су и бомбардовали српске положаје и стратешке инфраструктурне циљеве. Такође, САД и НАТО су прекршили ембарго о испоруци оружја којег су донијеле Уједињене нације, а пружили су и подршку нападима косовских Албанаца на СР Југославију. Као што су, прије свега, медијске манипулације на Маркалама послужиле као „аргумент” оправдања бомбардовања Републике Српске 1995. године, тако су и медијске манипулације у селу Рачак послужиле као „аргумент” оправдања бомбардовања СР Југославије 1999. године.

У поводу бомбардовања Срба око Сарајева, Мајкл Роуз (Michal Rose) истакао је да је НАТО спреман „да Србе врати у камено доба”. Под притиском пропагандног говора мржње, војне и политичке помоћи, у Сарајеву су у улици Васе Мискина 27. маја 1992. године, те на пијаци Маркале 5. фебруара 1994. и 27. августа 1995. године, од

стране муслиманске владе инсценирана масовна убиства, како би се Србима наметнуле економске, културне, научне, спортске и политичке санкције од стране тзв. „међународне заједнице”. Генерал Роуз је знао да је граната на пијаци Маркале дошла са муслиманске стране, али се није уклапала у његову раније донесену одлуку о бомбардовању.¹³

Мада је тадашњи генерални секретар УН Бутрос Гали имао тачан извјештај експерата УН који говори о подвали бошњачке стране (а којег није изнио на сједници Савјета безбједности), свјетско јавно мњење је обмануто, а санкције уведене. Армија БиХ је бомбардовала сопствене цивиле, што је знао и Бутрос Гали, који је располагао информацијама и имао аутентични документ „збивања на терену”, али га је сакрио. Срби су оптужени, и то је био монтирани повод бомбардовања. Никако се не би могло рећи да то није било режирано од стране САД, јер САД су надгледале, контролисале и стимулисале рат у БиХ, наоружавале Муслимане и Хрвате („хуманитарна помоћ”, „операција падобран”), како би успоставиле „баланс” између зарађених страна. Сједињене Државе су подржавале босанске муслимане како би пред муслиманским свјетским јавним мњењем компензовале свој гријех у агресији на Ирак. Неколико година након тога, слична подвала била је позната под називом – Рачак. И после те подвале – бомбардовање Србије (СР Југославије). Намећући своје геополитичке интересе као „универзалне вриједности” Запад ће монтирани случај Рачак 15. јануара 1999. године искористити као разлог за бомбардовање СР Југославије од стране НАТО-а.

Косовски Албанци су увидјели да се распадом бивше Југославије и стварањем нових граница рађа шанса за отцјепљење од Србије, што она нипошто није допуштала. Да би уз помоћ „међународне заједнице” настојали да остваре свој циљ, косовски Албанци су формирали герилску војску Косова (ОВК – УЧК) чији је циљ био „да спроведе етничко чишћење и издејствује отцјепљење од Србије”. У том смислу је „међународна заједница” подржала ОВК и њихове злочине није осуђивала. „Тако је настала веома искривљена слика – Србима је, као што је то већ био случај, приписана сва кривица, иако су обе стране подстицале спиралу насиља”. Мали број људи је био свјестан „да су САД и намерно суделовале у оснивању ОВК и тиме закулисно покренуле спиралу насиља”. Годину дана прије бомбардовања СР Југославије су „Јединице за специјалне операције”

¹³ М. Milutinović, *Politički diskurs izbliza*, Banja Luka, NUBL, 2016, str. 94.

(*Special Operation Forces*) обучавале ОВК војним тактикама и ратовању против Срба, помажући им опремом са савременим оружјем.¹⁴

Суманута ирационална мржња англосаксонског Запада представљала је један од услова бомбардовања Срба, али није била и једина. Мржња је имала и своје рационалне разлоге.

У том смислу је Кисинџер (Henry Kissinger) истицао да је рат против Србије представљао повод да се редефинише концепт америчког „националног интереса”, због којег су САД изводиле бројне војне интервенције, тако да се и напад на Србију није могао одвојити из ланца таквих догађаја. Бил Клинтон (Bill Clinton) и Тони Блер (Tony Blair) су истицали да се сврха бомбардовања односи на то да се не изгуби кредибилитет, јер морало се знати „ко је газда”. А, с обзиром на то да се Србија „супротстављала наредбама газде”, то се није смјело никоме допустити и, како је она, као и Ирак, „била без одбране, па није било ризика”, слободно се могло рећи „да интервенишете само из хуманитарних разлога”.¹⁵

Наравно, никако не треба заборавити да се разлог бомбардовања односио и на америчке претензије за територијом и остварење економских интереса.

Бивши агент СИА Роберт Бер (Robert Booker Bear) истакао је да су САД намјерно дестабилизовале Југославију и разбиле је на неколико мањих држава, што је одговарало економским и империјалистичким интересима америчке спољне политике. Кад год желе да остваре своје интересе, Американци подстичу конфликте између етничких група. Тако је било и са Југославијом и Косовом „зато што тамо постоје драгоцене руде и друге сировине”. Због тога је било неопходно поставити војну базу. Наравно, да би остварили своје интересе, била је неопходна ефикасна пропаганда, а њен циљ је био разбијање Југославије, отцјепљење и осамостаљивање њених република и аутономних покрајина. Пропаганда је тражила „жртвеног јарца” одговорног за постојеће стање рата и насиља и он је нађен у Србији, јер

¹⁴ D. Ganzer, *Protivzakoniti ratovi: kako zemlje NATO-a podrivaju Ujedinjene nacije: hronika koja počinje od Kube i završava sa Sirijom*, Beograd, Laguna, 2018, str. 241-242.

¹⁵ N. Čomski, *Imperijalne ambicije (Razgovori sa Noamom Čomskim)*, Novi Sad, Rubikon, Beograd, Beoknjiga, 2009, str, 47.

је, како каже Бер, она „на одређени начин била стожерна република тадашње Југославије”.¹⁶

Наравно, Србија није била само „стожерна република тадашње Југославије” него је била и јесте словенска држава са већинским православним народом, а посматрано религијски, за Запад је православље главни непријатељ, чак и већи од ислама, којег је он успио разјединити и конфронтирати.

А што се тиче Србије, можемо рећи да се НАТО, заједно са Сједињеним Државама, мијешао у унутрашње сукобе и бомбардовање СР Југославије и, за сада, отео Косово и Метохију.

Рат против Југославије имао је још неке разлоге који су били у сукобу са економским и политичким интересима клептоманске олигархије неолибералног капитализма. Југославија се супротстављала неолибералним мјерама, имала је велики економски развој, као и економски, политички и геополитички углед у несврстаном свијету, представљала је значајну конкурентну државу у извозу наоружања и војне опреме и зато је морала бити заустављена.

Наравно, поред вањских разлога распада Југославије, треба поменути и оне унутрашње.

Један од њих односи се на интересе политичких елита. Распаду Југославије допринијеле су екстремне националистичке политичке олигархије република и покрајина. Такође, неријешено национално питање Срба, Хрвата и Словенаца, као и других етничких група, нужно је водило ескалацији националистичких претензија. Треба поменути и улогу вјерског и црквеног утицаја на догађаје који су довели до распада СФРЈ, а који се, још увијек, односе и на проблеме с којима се суочавају бивше југословенске државице.

Геополитички посматрано, један од горе поменутих рационалних разлога односио се на то што је Србија задржала англосаксонски Запад у свом империјалном походу на Исток.

Иако није тачно, ипак је званично образложење за покретање ваздушних напада на СР Југославију од стране САД и њених савезника у НАТО-у, било спречавање повреда људских права и хуманитарне катастрофе на Косову и Метохији. Истицало се да су сви претходни напори да се сукоб ријеша мирним путем били узалудни. Послије

¹⁶ D. Ganzer, *Protivzakoniti ratovi: kako zemlje NATO-a podrivaju Ujedinjene nacije: hronika koja počinje od Kube i završava sa Sirijom*, Beograd, Laguna, 2018, str. 221, 222.

неуспјеха преговора у Рамбујеу 1999. године, а заправо постављања ултиматума српској страни и његовог одбијања, започела је војна интервенција. Као повод искориштен је монтирани случај у селу Рачак. Американци су тврдили да је у питању масакр над цивилима који је починила српска страна, али се касније испоставило да то није истина, односно да је ријеч о убијеним терористима паравојне јединице ОВК које су Албанци пресвукли у цивилну одјећу, након чега је Вилијам Вокер (William Walker), као предсједник верификационе комисије ОЕБС-а, оптужио Србе за масакр. Такођер, Вокер је касније, говорећи на свечаности поводом оснивања Алијансе за будућност Косова Рамуша Харадинаја, најавио стварање Велике Албаније.

Наметнути рат у бившој Југославији и бившој Босни и Херцеговини је заправо био рат против Југославије и Срба, рат који је остварен захваљујући националистичким и сецесионистичким снагама „изнутра”, али рат који је пројектован и подржан „извана”. Срби су бомбардовани како би се наводно „ријешио” проблем „људских права” у бившој Босни и Херцеговини и СР Југославији. Али, и у једном и у другом случају Срби су изиграни тако што је њихова територија или постала протекторатом (у Босни и Херцеговини), или је отета (у Србији). Након бомбардовања, НАТО и САД су од Србије отели 10.887 квадратних километара (12,3%) територије.

Истраживања показују да на том подручју Србија има 60% ресурса, да то подручје располаже огромним количинама угља, као и минералима, посебно бокситом, оловом, цинком, никлом, кобалтом, кадмијумом, ванадијумом, златом. На том подручју се налазе и ресурси квалитетне воде. Тако се показује да Запад пљачка „најбитније природне ресурсе”.¹⁷

Био је то економски рат, прије свега, Савјета безбједности УН против СР Југославије три и више година у виду санкција, а затим и НАТО бомбардовањем Републике Српске и СР Југославије, односно уништавањем њихових привредних потенцијала и довођењем становништва до граница сиромаштва. Бомбардовано је и уништано све оно што је значајно и што представља основу економског, социјалног и еколошког развоја једне земље.

Одвајање Косова и Метохије од територије Србије нема само територијални, већ има и геополитички значај, јер се тиме Србији

¹⁷ З. Петровић-Пироћанац, *Геополитика енергије (Битна развојна компонента друштва у XXI столећу)*, Београд, Институт за политичке студије, Центар „Југоисток”, 2010, стр. 244-245.

отимају територија, ресурси, енергетски потенцијали и на тај начин разара демографска супстанца, као и простор личног и колективног националног идентитета.

Показало се да је на крају другог миленија, рат против Републике Српске (1995) и СР Југославије (1999) био „рат са дистанце” у којем су испробаване нове војне технологије којима се води рат са веће безбједне удаљености, а са смањеним ризиком по властито људство. Цијелом свијету је 1999. године показивано испробавање ваздухопловног рата против Србије. Био је то рат који је показао да, на мјесто директног сукоба армија на бојном пољу, војске данас улазе у сукоб који је посредован рачунарима и телевизијом. Поред економских, геополитичких и војних циљева НАТО агресије на СРЈ, треба поменути и оне који се односе на стварање нуклеарних депонија бацањем пројектила којима је истекао рок, те вршење експеримената који би указали на то како дјелује најновије НАТО оружје. Тако се и показује да у ратовима које води НАТО највише страдају народи на чијим територијама се одвија рат, а највише профитирају произвођачи оружја и транснационалне корпорације којима се отварају простори нових тржишта. У свом „експерименталном рату” НАТО није само увјежбавао сложени систем мултинационалног војног командовања, него је у „рату са дистанце” испробавао и оружје крстарећих ракета, „паметних” и графитних бомби, осиромашеног уранијума, а ратни териториј је послужио са „одлагање” радиоактивног отпада, као и за експериментално праћење „здравственог картона” и медицинског стања становништва након тога.

И у бомбардовању у бившој Босни и Херцеговини (1995), као и у бомбардовању СР Југославије (1999) кориштена је муниција са осиромашеним уранијумом. Први пут је ова врста муниције употребљена у Заливском рату (Пустињска олуја), а потом у Републици Српској, на Хаитију, у Сомалији, СР Југославији. Претпоставља се да НАТО посједује више од 50.000.000 пројектила са осиромашеним уранијумом. У Заливском рату испалењено је више од 940.000 метака од осиромашеног уранијума, док је у Републици Српској испалењено на десетине хиљада пројектила. У бомбардовању СР Југославију бачено је 15.000 тона осиромашеног уранијума (од којих су САД признале 11.000 тона), непозната количина плутонијума и 25.000 тона барута.

Медицински и здравствено посматрано, бомбардовања су погоршала здравствено стање становништва на овим просторима. Биолошки ефекти зрачења испољавају се у соматском и генетском погледу, а и у једном и у другом случају су малигни. Стопа малигнитета је након бомбардовања била у великом порасту, што се

посебно односи на карциноме плућа и туморе јајника и материце, чији се број драстично повећао, као и број пријевремено рођене и обољеле дјеце. Посљедице бомбардовања ће се, по биљни и животињски свијет, екосистеме и здравље људи, осјећати дуго.

Са етичке тачке гледишта, војна интервенција је представљала злочин. Повећање стопа морбидитета, малигнитета и морталитета показује да је бомбардовање СР Југославије, као и раније Републике Српске и Републике Српске Крајине управо био ратни злочин. У рату у Босни и Херцеговини су велике силе из „хуманитарних разлога” увеле санкције СР Југославији (да не би помагала Србе у БиХ и да би натјерале СР Југославију да наметне санкције према Републици Српској), што је за посљедицу, поред осталог, имало познату трагедију „бањалучких беба”. Истовремено, те су силе кроз програм „хуманитарне помоћи” Бошњацима и Хрватима достављале оружје. У политичком смислу, бомбардовање Срба и рат против њих, представљали су снажну подршку бошњачком хрватском народу, као и албанском сепаратистичком покрету на Косову и Метохији, усмјереног ка рушењу територијалног интегритета једне суверене државе. Са правног аспекта, НАТО интервенција против СР Југославије била је нелегална; била је то агресија. Савјет безбједности није донио одлуку о бомбардовању, већ су ту одлуку донијеле агресивне и милитантне државе чланице НАТО-а, иако та одлука није имала никакво упориште у међународном праву. НАТО агресија представљала је манифестацију америчког хегемонизма. Иако је, наводно, НАТО замишљен да буде одбрамбени савез, он је постао агресивна организација, бомбардујући државе које су суверене и независне чланице Организације Уједињених нација, а од којих му не пријете никакве опасности. Са стајалишта међународног права, бомбардовање Републике Српске и СР Југославије било је „илегално” и као такво је „промијенило природу права” (Чомски). НАТО се показао као „војна мафија”, а бомбардовање СР Југославије је „криминални акт” (Чусодовски). Зато будући развој човјечанства заиста зависи од стварне правне контроле поступака моћних војних сила. Јер, са ишчезавањем класичних интервенција државе, а са интензивирањем војних акција водећих земаља, очигледним се види не само непостојање политичког консензуса него и недостатак и непостојање глобалне правне контроле и санкција. Тако се „нови интервенционизам” Сједињених Америчких Држава и НАТО-а оглушује о међународно право које је, заправо, за њих потпуно ирелевантно. Бомбардовање СР Југославије представљало је терористички акт кршења Повеље УН и међународног права.

Тако је међународно право, како метафорички напомиње Чомски (Noam Chomsky), постало „празна слама”, јер представља „узвишено настојање да се владавина силе подвргне владавини закона”. Међутим, Вашингтон је сасвим „јасно назначио да ће учинити све што може како би одржао надмоћ”, те да се, у том погледу, „неће освртати на мишљење Савета безбедности” и „да се више неће сматрати везаним одредбама Повеље УН о употреби силе”.¹⁸

Неосвртање на међународно право и одлуке Савјета безбједности и УН у цјелини управо је било евидентно на трагичним примјерима бомбардовања Републике Српске и СР Југославије, али и касније, на другим примјерима.

Бомбардовање Републике Српске, Републике Српске Крајине, СР Југославије, као и догађаји око Ирака, Либије, Сирије, дерогирали су међународно право, али и довели у питање геополитички систем међународних односа. У монополарном свијету се показало да се НАТО и моћне земље Запада понашају као макијавелистички насилник који разара и десуверенизује државе и народе, бомбардује, пљачка и отима ресурсе. НАТО се показао као „свјетски полицајац” држава корпоративног неолибералног капитализма који отима, руши, експлоатише и себи приватизује и профитабилизује све, од „људских мозгова”, па до дијелова државних територија. Својим „хуманитарним интервенцијама” моћне неолибералне државе Запада угрожавају постојање, сувереност и територијални интегритет држава које, као прави предатори, агресивно нападају и на тај начин заправо руше међународно право.

ЗАКЉУЧАК

У својој неоимперијалној и неоколонијалној геополитици, англосаксонски Запад, односно тзв. „међународна заједница”, користи различита средства „меке” и „тврде моћи”, од лажиране пропаганде и медијског „извјештавања” до „хуманитарних интервенција” и ратова.

Ратови у бившој Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији, бившој Босни и Херцеговини и Савезној Републици Југославији (Србији и Црној Гори) били су не само *a priori* пројектовани ратови против Југославије, него и против Срба. Ратове су подржале сецесионистичке националистичке снаге „изнутра”, али њих не би било без хтијења, воље и геополитичких интереса агресивне

¹⁸ N. Čomski, *Hegemonija ili opstanak*, Novi Sad, Rubikon, 2008, str. 19.

англосаксонске „међународне заједнице”. Она је управо била тај геополитички креатор манипулативног медијског рата, бомбардовања и убијања Срба, као и угрожавања његових виталних националних интереса.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Богдановић, Љ., „Мајкл Волцер, Плес са вуковима”, *Печат*, 23.06.2010; Dostupno na: <http://www.pecat.co.rs/2010/06/majkl-volcer-ples-sa-vukovima/> Očitano: 10.05.2017.
2. Volzer, M., „Politika izbavljenja”, u: *Humanitarne vojne intervencije*, Beograd, Službeni Glasnik, 2008.
3. Ganzer, D., *Protivzakoniti ratovi: kako zemlje NATO-a podrivaju Ujedinjene nacije: hronika koja počinje od Kube i završava sa Sirijom*, Beograd, Laguna, 2018.
4. Kagarlitsky, B., *Novi realizam, novi barbarizam: Socijalistička teorija u eri globalizacije*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2009.
5. Knežević, M., *Krstareća demokratija: agresija NATO na Jugoslaviju 24. mart – 11. jun 1999*, Beograd, DP „Đuro Salaj”.
6. Kovačević, B., *Etika bombardovanja ili bombardovanje etike*, Banja Luka, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, Dostupno na: <https://defendologija-banjaluka.com/files/Etika.Bombardovanja.Braco.Kovacevic.Banjaluka.2020.pdf>
7. Milutinović, M., *Politički diskurs izbliza*, Banja Luka, NUBL, 2016.
8. Петровић-Пироћанац, З., *Геополитика енергије (Битна развојна компонента друштва у XXI столећу)*, Београд, Институт за политичке студије, Центар „Југоисток”, 2010.
9. Pirker, W., „Rat bogatih protiv siromašnih“, u: *Senka Rima nad Vašingtonom (Pro et contra)*, Beograd, Filip Višnjić, 2002.
10. Reljić, S., *Odumiranje slobodnih medija*, Beograd, Službeni glasnik, 2011.
11. Trkulja, J., *Na rubu propasti: zapisi iz ratne 1999*, Beograd, Centar za unapređivanje pravnih studija, 1999.

12. Havel, V., "Kosovo and the End of Nation-State," *New York Review of Books*, 10 June 1999.
13. Čomski, N., *Imperijalne ambicije (Razgovori sa Noamom Čomskim)*, Novi Sad, Rubikon, Beograd, Beoknjiga, 2009.
14. Čomski, N., *Intervencije*, Novi Sad, Rubikon, 2008.
15. Čomski, N., *Novi militaristički humanizam: Lekcije sa Kosova*, Beograd, Plato, 2000.
16. Čomski, N., *Hegemonija ili opstanak*, Novi Sad, Rubikon, 2008.

Драган Петровић¹

ДЕЛОВАЊЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ ПРЕМА БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ, РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ, ФЕДЕРАЦИЈИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ И ПРАВИМА КОНСТИТУТИВНИХ НАРОДА

Сажетак: У раду се анализира однос Европске уније протеклих година према Босни и Херцеговини. Та политика има своје основе у начелном поштовању Дејтонског споразума и тежњи да се Босна и Херцеговина држи у орбити преговора ка „европском путу”. Реално, Босна и Херцеговина има мале шансе да у догледном периоду постане чланица Европске уније. Са друге стране, у питању је геополитичка заинтересованост западних и европских структура да се простор Балкана у целини налази под њиховим кључним утицајем. Међутим, у сенци украјинског сукоба и појачавања противречности у свету, јачање мултиполаризма доводи у питање неприкосновену доминацију Запада. У раду се посебно третира позиција Републике Српске и српског народа у целини.

Кључне речи: Европска унија, Босна и Херцеговина, Срби, Република Српска, Федерација БиХ, мултиполаризам, Украјинска криза.

УВОД

Босна и Херцеговина је сложена држава састављена од две целине и три народа. Површином од 51.209,2 km² и географским положајем у западном делу Балканског полуострва, те симболичним изласком на Јадранско море (Неум 21 km обале), она представља значајно континентално залеђе Јадранског приобаља. Република Српска обухвата близу половине територије Босне и Херцеговине и негативно је одређена према НАТО-у и настојањима САД и Алијансе да увуку Босну и Херцеговину у њено чланство. Иако су и НАТО и Европска унија наднационалне организације, највећи утицај на политику Северноатлантске алијансе имају САД, а потом Велика Британија, док на формулисање политике Уније у највећој мери утиче Немачка, а затим Француска. У геополитичком смислу, политика тзв. Старе Европе (земље оснивачи ЕУ, пре свега немачко-француска осовина) повољнија

¹ Проф. др Драган Петровић, Институт за међународну политику и привреду, Београд

је за српске интересе од атлантистичке политике (англо-америчка). Сличан је геополитички однос Русије са земљама Старе Европе у односу на атлантистичку концепцију, а српско-руски односи веома су важни у опредељивању јавног мњења и политичке елите Србије и Републике Српске (и Црне Горе). Унија има развијену сарадњу са земљама нечланицама, па тако и са Босном и Херцеговином, и у оквиру ње са Републиком Српском, посебно кроз програме WB EDIF, COSME, HORIZON 2020, IPA, ERASMUS и друге. Јавно мњење Републике Српске противи се уласку Босне и Херцеговине и Републике Српске у НАТО, док је далеко повољнији однос према ЕУ. У пракси, и политички представници и институције ЕУ често фаворизују правац ка унитаризацији Босне и Херцеговине, али се то чини далеко суптилније и са мање притисака на Републику Српску него што је то случај са англоамеричком и НАТО политиком. Отуда је у јавном мњењу Републике Српске веома важна позиција Србије, са пажњом се прати позиција Руске Федерације, са благом уздржаношћу посматра ЕУ (у привредној сарадњи углавном благонаклоно), док је однос према НАТО-у пун неповерења и уздржан. У Федерацији Босне и Херцеговине, однос према ЕУ и НАТО је далеко повољнији, а извесно уздржанији према Русији. Различито геополитичко опредељење јавног мњења Републике Српске и, са друге стране, Федерације Босне и Херцеговине, додатна је препрека за постојање Босне и Херцеговине као државе и она би, у демократском смислу, могла опстати потенцијално само као лабава конфедерација.

ОДНОС ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ)

Однос Босне и Херцеговине и Европске уније можемо посматрати још у периоду након Дејтона. Када је у питању процес институционалне сарадње и посебно процеса придруживања, свакако да је битан састанак Европског већа у Солуну 2003. године. Преговори о потписивању Споразума о стабилизацији и придруживању почели су 2005. године. Европска унија је тражила да се формирају одређени централни органи полиције који су по Дејтону и до тада вођени највећим делом одвојено у два ентитета. Након усвајања реформе полиције априла 2008. године, два месеца потом дошло је до потписивања Споразума о стабилизацији и придруживању са Босном и Херцеговином у Луксембургу.² У пракси, прошло је неколико година док је и последња чланица ЕУ ратификовала потписани Споразум о

² <https://euobserver.com/enlargement/26335>

стабилизацији и придруживању са Босном и Херцеговином. Године 2010. грађани БиХ добили су право путовања у Шенгенски простор.³ Крајем јуна 2012. године ЕУ је организовала први састанак са БиХ за припрему службене апликације за чланство. Након ступања на снагу Споразума о стабилизацији и придруживању јуна 2015. године, Босна и Херцеговина је почетком 2016. године поднела формални захтев за чланство. Након тога, ЕУ је децембра 2016. године предала Босни и Херцеговини такозвани Упитник за чланство, односно низ мера које се морају испунити у различитим областима управе и уређења друштва. Босни и Херцеговини је у пракси требало 14 месеци да одговори на прва 3242 питања. Крајем фебруара 2018. године БиХ је предала одговоре на упитник. Средином 2018. године ЕУ је предала додатних 655 питања из упитника, па је тадашњи председавајући Председништва БиХ Милорад Додик предао одговоре на та питања 5. марта 2019. године. Европска комисија је у мају 2019. године објавила своје позитивно мишљење на одговоре на додатна питања. Остала су још 22 питања на које је требало одговорити, и то: једно из политичких критерија, четири из регионалне политике и 17 питања из домена образовања. Иако је након маја 2019. године проистекло да је Босна и Херцеговина потенцијални кандидат, назначено јој је 14 приоритета које мора решити да би постала кандидат за чланство у Унији. Тих 14 приоритета распоређено је у следеће четири области: 1. демократија и функционисање институција; 2. владавина права; 3. основна права; 4. реформа јавне управе. Крајем септембра 2020. године чланови Председништва БиХ су у Бриселу имали састанак на ову тему са представницима Уније. Ако се анализира 14 приоритета које БиХ мора решити на даљем путу ка чланству у ЕУ, нека од њих делују врло проблематично, односно задиру у саме темеље Дејтона и интереса два ентитета.⁴

Откако је почео сукоб у Украјини, појачано је међународно деловање на Босну и Херцеговину. Стиче се утисак да се појачава политика „штапа и шаргарепе”, а ово прво посебно према Републици Српској. Тако је 15. децембра 2022. године Европско веће донело одлуку да се Босни и Херцеговини додели статус кандидата за чланство у Европској унији.⁵ У децембру 2023. године, Европско веће доноси

³https://www.eeas.europa.eu/bosnia-and-herzegovina/evropska-unija-i-bosna-i-hercegovina_bs?s=219

⁴<https://www.slobodnaevropa.org/a/za%C5%A1to-bih-te%C5%A1komo%C5%BEe-ispuniti-14-uvjeta-eu-a/30868523.html>

⁵<https://www.parlament.ba/Content/Read/126?title=Klju%C4%8Dniodoga%C4%91aji-u-odnosima-EU-i-Bosne-i-Hercegovine>

одлуку о условном отпочињању приступних преговора чим се постигне договор о критеријумима, да би 21. марта 2024. године званично донело одлуку да са њом отвори приступне преговоре.⁶ На тај начин, као да се у јеку украјинског сукоба и једне шире политичке кризе у свету, подупре процес евроинтеграција Босне и Херцеговине. Са друге стране, тешко је претпоставити да би у укупној кризи која постоји у самој Унији и недостатку консензуса за даље ширење било реално да се приме нове чланице, укључујући Босну и Херцеговину.

Европска унија према Републици Српској заузима свакако далеко блажи однос него што је то случај са НАТО и САД. Са друге стране, и званични Брисел подвлачи потребу за постизањем компромиса и консензуса у оквиру БиХ, али у крајњој линији углавном стаје на страну званичног Сарајева и подвлачи међународно признато јединство и непромењивост граница БиХ. Тако је и средином априла 2024. године Европска унија позвала Републику Српску и њено руководство да не усваја законе који би нарушили целовитост БиХ.⁷

Милорад Додик као председник Републике Српске истакао је у интервјуу за Срну, почетком октобра 2024. године, да само стабилна дејтонска БиХ има отворен пут ка ЕУ, а све друго је замајавање јавности како домаће тако и стране.

Ниједна надлежност Републике Српске неће бити пренесена на ниво БиХ, и ако је то цијена коју треба да платимо да би ушли у ЕУ, онда је тачно - блокирамо европски пут - поручио је Додик.

Он је истакао да Република Српска јесте отворена за европски пут због трговинских веза, инвестиција, близине, сарадње, те низа безбедносних разлога, али то не значи да ћемо због тога дозволити да изгубимо Републику Српску и своју видљивост.

На путу ка ЕУ за нас је на првом месту видљивост Српске, уставна, дејтонска, самостална БиХ, без међународног интервенционизма и, наравно, испуњавање 14 приоритета. А нека мали Дино прво пред европским званичницима одговори ко то блокира и шта, ко се залаже да странци доносе одлуке уместо домаћих политичара, ко и даље држи нелегалног Кристијана Шмита, ко је

⁶https://www.eeas.europa.eu/bosnia-and-herzegovina/evropska-unija-i-bosna-i-hercegovina_bs?s=219

⁷<https://n1info.rs/vesti/eu-poziva-srpsko-rukovodstvo-obustavi-donosenje-zakona-ustavni-poredak/>

блокирао Дом народа, како ради крњи Уставни суд... И да не набрајам више.⁸

НАТО је имао посебан значај за Босну и Херцеговину као најважнија сила за имплементацију мира након Дејтонског споразума, односно преко СФОР-а. Од краја 2004. године Европска унија преузима формално од СФОР-а и НАТО-а ту улогу, преко снага названих ЕУФОР, односно АЛТЕА. Међутим, чак и у таквим формалним односима НАТО остаје партнер који би се додатно ангажовао уколико би то специјалне ситуације тражиле. Тај договор између ЕУ и НАТО у вези са одржавањем мира у Босни и Херцеговини назива се „Берлин плус”. Дакле, НАТО се у пракси може ангажовати у Босни и Херцеговини преко позива ЕУФОР (ЕУ), или чак у случају да цивилне структуре БиХ попут Министарства одбране или Министарства безбедности затраже помоћ услед ванредних ситуација.⁹

Европска унија, за разлику од НАТО-а, у сарадњи са Босном и Херцеговином више сарађује у области привреде и условних донација. Истина, то је знатно више повезано са Муслиманско-хрватском федерацијом и званичним Сарајевом, него са Републиком Српском. Привредна сарадња Уније као целине представља за оба ентитета најважнијег спољноекономског партнера. Тако је у 2022. календарској години, Босна и Херцеговина као целина, економски посматрано (оба ентитета), са ЕУ имала 57% увоза свог укупног, и чак 74% свог целокупног извоза. Близу 60% директних страних инвестиција долази из земаља ЕУ.¹⁰

Европска унија је формирала низ подстицајних програма сарадње са БиХ, који се односе на економске бенефите и проширивање постојеће привредне сарадње. Посебно се делује протеклих година у области културе, спорта, забаве.

Тако је, између осталог, 2023. године у Сарајеву отворена Еуропа хаус у самом центру града. То је здање за одржавање културне сарадње, пре свега са младима, па је за само годину дана одржано преко

⁸<http://fakti.org/dodik/dodik-muslimanima-evropski-put-bih-sluzi-samo-za-obracun-sa-srpskom>

⁹ Драгиша Јуришић, „Дејтонски споразум, резолуције Уједињених нација, Босна и Херцеговина”, *Безбедносни форум*, Евроазијска безбедност, Београд, 2018, бр. 2, стр. 177 (157-181)

¹⁰https://www.eeas.europa.eu/bosnia-and-herzegovina/evropska-unija-i-bosna-i-hercegovina_bs?s=219

200 догађаја са преко 20.000 посетилаца.¹¹ У 11 градова Босне и Херцеговине (рачунајући и Републику Српску) одржана је септембра 2024. године тзв. Европска ноћ, са културним програмом.

Превирања у савременом свету, укључујући Европску унију и у мањој мери и НАТО, су евидентна. Монополарни светски поредак је окончан и свет закорачује у мултиполаризам. То конкретно значи извесно слабљење досадашње и посебно раније преминације САД и НАТО, и извесно јачање утицаја других сила, пре свега ШОС и БРИКС. Европска унија има своју засебну позицију у међународним односима, која је и даље склона модификацијама. Излазак Велике Британије из Уније има вишеструке последице на њено даље деловање и позиционирање. Британија је, пре свега, геополитички везана и чак чини део тзв. атлантистичке геополитичке осе, заједно са водећим САД. САД и Британија, пре свега, имају водећи утицај у НАТО-у.

Однос Босне и Херцеговине са Европском унијом прожет је различитим елементима сарадње. Нарочито активна сарадња Уније са Босном и Херцеговином, укључујући исту такву сарадњу и са Републиком Српском, што је предвиђено за нечланице, је у домену: WB EDIF Програма за развој предузећа, COSME за мала и средња предузећа, HORIZON 2020, Оквирни програм за истраживања и иновације, IPA широк спектар претприступне сарадње, ERASMUS у области образовања и науке и др.¹² По истраживању јавног мњења, привлачност Европске уније је висока, посебно у Федерацији БиХ. У Републици Српској је мања, али ипак далеко већа него када је у питању однос према НАТО-у. Са друге стране, у пракси, БиХ је далеко од реалне могућности да постане чланица ЕУ.

ПРИТИСАК НАТО-а И ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ НА БОСНУ И ХЕРЦЕГОВИНУ (ПРЕ СВЕГА РЕПУБЛИКУ СРПСКУ) У КОНТЕКСТУ УКРАЈИНСКЕ КРИЗЕ

Украјински сукоб који је почео у фебруару 2022. године представља озбиљан изазов и за НАТО, као и за европску и међународну безбедност у целини. Ово је сукоб који има шири значај одмеравања снага у оквиру процеса прерастања светског поретка ка мултиполаризму. Русија представља важну силу носиоца процеса

¹¹https://www.eeas.europa.eu/bosnia-and-herzegovina/evropska-unija-i-bosna-i-hercegovina_bs?s=219

¹²https://europa.ba/?page_id=562https://www.eufondovikonkursi.com/fondovikonkursi-bosna-i-hercegovina.c27.html

мултиполаризма у свету, заједно са Кином, пре свега. Отуда су САД и НАТО озбиљно ангажовани индиректно по питању украјинског сукоба, помажући Украјину, практично усмеравајући политику и надзирући војне операције Кијева и вођење земље у овом сукобу.

Утицај САД на политику на Балкану, укључујући и Босну и Херцеговину, и данас је највећи, ако посматрамо велике силе појединачно.¹³ Он је још већи ако имамо у виду доминантну улогу САД у оквиру НАТО-а. Томе треба додати велику, заправо највећу улогу САД и у односу на ММФ, Светску банку, па и Светску трговинску организацију. Иако нису део европског континента и нису чланица ЕУ, САД имају индиректни и изванредан утицај и на саму Унију. У периоду председника Трампа званични Вашингтон је нешто мање него у претходном периоду био фокусиран и на питање Балкана. Политиколог и правник Влада Станковић указује да би политика америчког председника Бајдена могла више бити заинтересована за прилике у Босни и Херцеговини и Републици Српској. Станковић наводи да: „...Основни приоритет САД, посебно након одласка изолационистичке администрације Трампа и након повратка интервенционистичке опције Бајдена, јесу евроатлантске интеграције читавог југоисточног крила Европе у НАТО и ЕУ.... Бошњачка страна ће настојати да за застој у напретку у атлантске интеграције оптужи Србе и да нападне темељне тековине Дејтона које: „државу БиХ држе парализану”.¹⁴ Иако хрватски политичари у БиХ имају значајне разлике у виђењу низа стратешких питања у односу на муслиманске, по питању НАТО и ЕУ су такође опредељени ка чланству.¹⁵

Република Српска је стално изложена притисцима ка очувању свог интегритета. Утицај Европске уније и западних структура у целини додатно се искомпликовао током 2021. године, када је одлазећи високи представник за БиХ Инцко, донео контрадикторно законско решење у последњим данима свог мандата о санкционисању непризнавања злочина у Сребреници 1995. године као геноцида. Још већу компликацију је донело именовање на неубичајени начин и ван

¹³ Митар Ковач, „Геостратегијски значај Балкана за НАТО”, *Безбедносни форум*, Евроазијска безбедност, Београд, 2019, бр. 1, стр. 7-33

¹⁴ Владан Станковић, „Три народа и два ентитета - тренутни односи снага”, *Политичка ревија*, Vol. 67, No 1: 31-48, Институт за политичке студије, Београд, 2021, стр. 42

¹⁵ Исто. У вези са хрватском политичком елитом у БиХ Станковић наводи: „Са друге стране, хрватска политичка елита у БиХ поздравила је промену у Стејт департменту, престројавајући се у ходу ка новој власти демократа. Хрвати у БиХ су опредељени за ЕУ и НАТО.”

процедуре новог високог представника Немца Шмита. Не само Русија, већ и Кина изразиле су незадовољство и неслагање тим начином избора. Република Српска је са своје стране преузела низ законских мера да се не санкционишу они њени грађани који би дошли на удар оваквог наметнутог законског решења о „негирању геноцида у Сребреници”. Милорад Додик у вези са тим наводи да је БиХ у расулу и да би 70-80% грађана Републике Српске доспело на удар овог наметнутог законског решења и он сам међу њима, ако би се тако нешто покушало испоштовати.¹⁶

Република Српска има изражен консензус становништва, елите, политичара и власти око својих основних егзистенцијалних интереса. Врло мали део политичара је ван овог консензуса, а и то само делимично, због јавног мњења и општег прихватања принципа на којима почивају темељи Републике Српске. Отуда притисци који долазе са различитих страна, а пре свега муслиманских политичара из Сарајева. Постепени прелазак светског поретка ка мултиполаризму погодује интересима Републике Српске и Срба као народа у целини. Ранијих година и деценија било је тешко замисливо да се и Русија и Кина супротставе наметању одређених решења од стране САД и ЕУ по питању Босне и Херцеговине, односно Републике Српске. Промене политичке власти у Црној Гори, те масовно покретање народа у прилог подршке Српској православној цркви, такође погодује интересима Републике Српске. Српска православна црква посматрано у целини такође представља изузетно важан кохезиони фактор српског народа. То се у извесној мери може рећи и за српску дијаспору, која је нарочито бројна и добро организована у низу западноевропских земаља (Аустрија, Немачка, Швајцарска, Шведска, Француска и др.), као и у неким прекоморским земљама (САД, Канада, Аустралија и др.).

¹⁶ <http://fakti.org/dodik/dodik-ako-sad-podvijemo-rep-ovde-ce-zbog-genocida-70-80-odsto-ljudi-otici-u-zatvor>, Српски члан Председништва БиХ поручио је у вези са законом о негирању геноцида, који је наметнуо бивши високи представник Валентин Инцко, да ће сваки грађанин који евентуално буде позван на кривичну одговорност у вези са тим, добити заштиту органа Републике Српске. „Свако на том плану треба да се обрати најближој полицијској станици, а Министарство унутрашњих послова Републике Српске у том смислу има налог да спречи било какво насиље или привођење. Свако ко буде пријављен добиће заштиту”, рекао је Додик за АТВ. Он је рекао да би такви поступци могли довести у ситуацију да Српска забрани на својој територији деловање Агенцији за истраге и заштиту (Сипа) БиХ. „У то не мора нико сумњати. То су наши кораци, па ако то желе, нека их само изазову”, поручио је Додик.

Посебан притисак на Републику Српску долази током јуна и јула 2023. године. Наиме, покушава се од стране тзв. високог представника да се изврши фундаментална промена у начину одлучивања у вези са Председништвом БиХ, односно да се покуша прегласати представник Републике Српске. Паралелно са покушајем Уставног суда о одузимању имовине Републике Српске, те претходним спорним питањима (питање војне имовине на територији Српске, посебно Хан пијесак, потом одредба о кажњавању „негирања геноцида у Сребреници” донесена на крају мандата Инцка, потом да ли је БиХ у МАП-у или не, најзад да ли је Шмит високи представник или не), долази до повлачења представника Српске из заједничких тела и до подизања оптужнице против Шмита (у Бањалуци). Дакле, паралелно са невиђеним притисцима Куртија (подржаним од САД, НАТО и западних сила) на српско становништво на северу Косова и Метохије развија се и криза у Босни и Херцеговини у вези са притисцима на Републику Српску. Република Српска, пре свега њено руководство и институције, показују спремност да бране свој Дејтоном загарантован положај. Трусна ситуација у Европи и свету у вези са украјинским сукобом додатан је амбијент одвијања политичке кризе у Босни и Херцеговини. НАТО свакако недобронамерно посматра руководство Републике Српске, посебно Милорада Додика.

Народна скупштина Републике Српске прогласила је да одлуке Шмита, кога не признаје као високог представника, нису надлежне на њеној територији, као и да се то такође односи на одлуке у случају прегласавања у Председништву БиХ (супротне Дејтону). Из кабинета председника Додика указано је и на нелогичност да се покушавају подривати демократски изабрани представници Републике Српске у односу на „самовољу Шмита” који није прошао процедуру избора у оквиру ОУН.¹⁷ Шмит у својим контактима са међународним фактором тражи подршку за потенцијалне мере против Милорада Додика и носиоца власти у Републици Српској.¹⁸ Међутим, проблем за Шмита је јединство и постигнути консензус међу носиоцима власти, али и, у највећем, опозиције у Републици Српској када је у питању највиши национални интерес.

Међународни заплет у Европи, развијен украјинским сукобом, али у мањој мери и кризом на Блиском истоку, те са више других политичких и друштвених противречности, остаје актуелан и сада,

¹⁷<https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=519046>

¹⁸<https://www.danas.rs/svet/region/smit-potreban-snazan-i-zajednicki-odgovor-medjunarodne-zajednice-u-bih/>

током јесени 2024. године. Стиче се утисак да је Русија пред војном победом у украјинском сукобу за који се тешко тачно може предвидети када ће бити окончан. Такође, скуп БРИКС-а у Казању сведочи о узлазној моћи мултиполарног света. Противречности у америчкој унутрашњој политици и заоштрениости указују и на могуће слабости које ће се делом прелити и на слабљење позиције САД у свету, у сваком случају, већој заузетости на унутрашњем плану. То све даје могућност и перспективу одређеног смањења притисака америчке политике и НАТО-а према Балкану и српским просторима.

* * *

Током сукоба у Босни и Херцеговини, а потом и до краја деведесетих година прошлог века, НАТО се показао ненаклоњеним српском фактору у целини, па је у неколико наврата и ратовао против Срба (агресија на СРЈ 1999. године, и у неколико наврата, посебно 1995. године, бомбардовао војску Републике Српске). Са друге стране, самим Дејтоном је НАТО добио извесну улогу у безбедносном смислу. То се односи и на улогу САД, као и ЕУ.

Њихова улога је током протекле две и по деценије била преобладајућа у односу на друге велике силе. Одузимање ингеренција Републици Српској, које је добила по Дејтону током протеклих четврт века, резултат је пре свега геополитичке ненаклоњености САД и НАТО, а у нешто мањој мери и ЕУ према српском питању. Са друге стране, постепено прерастање светског поретка ка мултиполаризму, паралелно са отпором који су поводом тих притисака пружали народ и елита Републике Српске, дају светлије перспективе. Однос ЕУ према Републици Српској није био протеклих година толико директан и ненаклоњен као што је то случај са НАТО-ом и САД-ом. Унија је у први план стављала економску сарадњу, потом низ стандарда у области људских права и уређења државне управе и друштва, као параметре за наставак процеса сарадње са њом. Развијен је и низ облика сарадње у том правцу, од којих су многи корисни за већину грађана Босне и Херцеговине, односно Републике Српске. Са друге стране, у питању је и низ претприступних фондова којима је Унија награђивала испуњавање различитих параметара у сарадњи са њом и испуњењу постављених стандарда. Мора се такође констатовати да је у политичкој равни Унија пратила углавном политику НАТО-а, САД-а и Британије по низу политичких питања и покушаја наметања различитих решења, укључујући и нека која су мењала изворни Дејтон и била тешко прихватљива за Републику Српску. Приступ Уније тим питањима углавном није био тако радикалан и често је дозвољавао и

нека друга, алтернативна и „мекша” решења ако већ Бањалука и српски народ нису били спремни да их прихвате.

Република Српска је спремна на сарадњу са НАТО-ом, али не и на пуно чланство. Реалне могућности да Босна и Херцеговина уђе у Европску унију су мале из више разлога. Са једне стране, постоје ограничења и неспремност ЕУ да се прошири у том правцу, а са друге стране, постоје противречности на релацијама у самој Босни и Херцеговини, нарочито када је у питању Република Српска. Када је у питању НАТО, ту су поделе толико изражене на релацији Сарајево - Бањалука, да Република Српска уопште не признаје да је БиХ ушла у МАП. Украјински сукоб појачава конфликт на релацији сила носилаца процеса мултиполаризма (силе ШОС и БРИКС, пре свега Русија и Кина) и оних који се томе супротстављају (НАТО, САД, па и ЕУ). У том правцу САД и НАТО теже појачати своју доминацију на Балкану и притиснути додатно српски фактор, који сматрају геополитички непоћудним, нарочито по питању Косова и Метохије и Републике Српске.

За српски народ је важна Москва као историјски проверен пријатељ који и даље подржава Србију и Србе на међународном плану, где је и непосредни гарант појединих споразума.

Запад убрзано покушава да „реши” питања „Косова” и Републике Српске како би дугорочно одвратио утицај Руске Федерације и Кине и приморавањем Србије на антируску политику дефинитивно раскине све српско-руске везе. Такође, и у Црној Гори коинцидентно је одуговлачење обелодањивања идентитетских елемената пописа. Сходно томе, озбиљнији потези српске стране не би смели да се повлаче на штету Руске Федерације, да не говоримо о било каквој врсти војне помоћи кијевском режиму, користећи генерисану русофобију на Западу и заузетост Русије интервенцијом у Украјини.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ковач, Митар, „Геостратегијски значај Балкана за НАТО”, *Безбедносни форум*, Евроазијска безбедност, Београд, 2019, бр. 1, стр. 7-33.
2. Јуришић, Драгиша, „Дејтонски споразум, резолуције Уједињених нација, Босна и Херцеговина”, *Безбедносни форум*, Евроазијска безбедност, Београд, 2018, бр. 2, стр. 157-181.

3. Радаковић, Милован, *Настанак државе, мисија на Балкану*, Академија Еду, Београд, 2002.
4. Станковић, Владан, „Три народа и два ентитета - тренутни односи снага”, *Политичка ревија*, Vol. 67. No 1, Институт за политичке студије, Београд, 2021, стр. 31-48.
5. <https://euobserver.com/enlargement/26335>
6. <https://www.slobodnaevropa.org/a/za%C5%A1to-bih-te%C5%A1komo%C5%BEe-ispuniti-14-uvjeta-eu-a/30868523.html> 11
7. https://europa.ba/?page_id=562
8. <https://www.eufondovikonkursi.com/fondovi-konkursi-bosna-i-hercegovina.c27.html> https://www.eeas.europa.eu/bosnia-and-herzegovina/evropska-unija-i-bosna-i-hercegovina_bs?s=219
<https://www.parlament.ba/Content/Read/126?title=Klju%C4%8Dni-doga%C4%91aji-u-odnosima-EU-i-Bosne-i-Hercegovine>
9. <https://n1info.rs/vesti/eu-poziva-srpsko-rukovodstvo-obustavi-donosenje-zakona-ustavni-poredak/>
10. <http://fakti.org/dodik/dodik-muslimanima-evropski-put-bih-sluzi-samo-za-obracun-sa-srpskom>
11. https://europa.ba/?page_id=562<https://www.eufondovikonkursi.com/fondovikonkursi-bosna-i-hercegovina.c27.html>
12. <http://fakti.org/dodik/dodik-ako-sad-podvijemo-rep-ovde-ce-zbog-genocida-70-80-odsto-ljudi-otici-u-zatvor>
13. <https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=519046>
14. <https://www.danas.rs/svet/region/smit-potreban-snazan-i-zajednicki-odgovor-medjunarodne-zajednice-u-bih/>

УДРУЖЕНИ НЕПРИЈАТЕЉСКИ ПОДУХВАТ ПРОТИВ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Сажетак: Босна и Херцеговина је земља која је састављена од два ентитета, Брчко Дистрикта и три конститутивна народа и као таква је изузетно компликоване уставноправне структуре, замршених политичких односа и великог степена нетрпељивости и нетолеранције међу три конститутивна народа. Бременита је бројним проблемима у свим областима живота и рада. И поред јасно дефинисаних надлежности у Дејтонском мировном споразуму и Уставу БиХ, са нивоа БиХ, из непосредног окружења и дијела тзв. међународне заједнице присутни су стални насртаји на надлежности Републике Српске, а најрадикалнији захтјеви иду у правцу потпуног девастирања и нестанка Републике Српске. Ради се, сасвим сигурно, о удруженом непријатељском подухвату ретроградних снага из Федерације Босне и Херцеговине (ФБиХ), неких земаља из окружења, прије свега тзв. „Велике Хрватске”, земаља Квинте (САД, Велика Британија, Њемачка, Француска и Италија) и већине НАТО чланица, којима је заједнички циљ стигматизација, а затим укидање, односно нестанак Републике Српске и српског народа. Олако занемаривање историјских и тренутних околности у БиХ често наведе поједине стране факторе да помисле да би централизованација, унитарна БиХ могла бити успјешна уколико би се само поједини бучнији српски лидери могли обуздати. Међутим, све је очигледније, чак и многим најоданијим поборницима СДА из међународне заједнице, да су те илузије не само погрешне него и деструктивне. Стране које настављају да за нефункционалност БиХ окривљују поједине политичаре или дејтонски Устав тиме стварност изврћу наглавачке. Главни узрок нефункционалности БиХ није заострена реторика или структура дејтонске формуле, већ упорно одбијање СДА да прихвати и придржава се дејтонских одредаба које конститутивним народима налажу равноправност у вршењу власти. Овај рад има за циљ да идентификује узроке и мотиве таквог дјеловања, испољене начине и методе дјеловања, те реалне могућности одбране Републике Српске и српског народа у условима и процесима настајања новог свјетског поретка, заснованог на мултиполаризму,

¹ Проф. др Слободан С. Жупљанин, редовни професор Независног универзитета Бања Лука, декан Факултета за безбједност и заштиту, Бања Лука и предсједник Организације старјешина Војске Републике Српске.

равноправности и међусобном уважавању и сарадњи, те поштовању свих народа и земаља, неовисно од њихове величине, економске моћи, расне и вјерске припадности и слично.

Кључне речи: удружени непријатељски подухват, Република Српска, БиХ.

УВОД

Крвави рат у Босни и Херцеговини окончан је потписивањем међународног уговора, који је у домаћој и међународној јавности познат као Дејтонски мировни споразум. Република Српска, као уговорна страна и један од два аутономна ентитета који чине Босну и Херцеговину (БиХ), увијек је јасно исказивала своју приврженост Дејтонском споразуму, који, и поред свих покушаја његовог урушавања, више од 28 година успјешно чува мир између три раније зарађене стране у БиХ - Бошњака, Срба и Хрвата. Та приврженост укључује и определијеленост за уставни поредак, суверенитет и територијални интегритет БиХ, али и непоколебљиву посвећеност даљем миру у БиХ. Република Српска је посвећена томе да се Дејтонски споразум, укључујући федералну структуру земље предвиђену Уставом БиХ и њен демократски систем за доношење закона, досљедно и принципијелно спроводи.²

Република Српска је поздравила одлуку Европског савјета да призна реформски напредак одобравањем почетка преговора БиХ о чланству у ЕУ и истиче своју снажну подршку интеграцији БиХ у ЕУ и поред чињенице да актуелна глобална и регионална геополитичка ситуација не иде томе у прилог. Садашње политике у Европској унији не пружају довољно гаранција за развој и напредак чланица у условима мира и стабилизације. Напротив, веома је изражена ратнохушкачка реторика и снажна подршка даљој ескалацији ратних жаришта. Зато се основано поставља питање: Да ли БиХ и Република Српска треба да буду дио ратне коалиције која значајно доприноси страдању и патњи великог броја недужних цивила, посебно дјеце, као што је случај у Гази и у Либану? Ово није вријеме за сврставање на страну која заговара ратну опцију и рјешавање проблема између земаља ратом. Неутралан став у сукобу великих је, у најмању руку, могуће оптимално политичко рјешење.

У процесима очигледне разградње европске безбједносне архитектуре, БиХ и Република Српска треба да буду дио оних снага

² 31. Извјештај Владе Републике Српске Савјету безбједности УН, www.vladars.net/Dokumenti/31.izvjestaj

које се залажу за мирно рјешавање свих нагомиланих проблема између земаља и региона, јер су кроз властито искуство дошли до сазнања да рат никоме не доноси ништа добро и да увијек последице рата долазе мировни преговори којима се рјешавају проблеми које рат није успио да ријеша.

За имплементацију оваквог приступа БиХ и Републике Српске постоје бројна ограничења, посебно у погледу Републике Српске. Та ограничења долазе од различитих субјеката у БиХ, непосредном окружењу и дијелу тзв. међународног фактора, а толико су снажна и динамична да се могу окарактерисати као удружени непријатељски подухват против Републике Српске.

ПОСВЕЋЕНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ДЕЈТОНСКОМ СПОРАЗУМУ

Скоро 29 година Дејтонски мировни споразум обезбјеђује мир у БиХ, а томе у значајној мјери доприносе политике и практично дјеловање Републике Српске на очувању мира. Све ове године примјене Дејтонског мировног споразума из Републике Српске долазе поруке мира, заједничког суживота и креирање будућности кроз конструктиван демократски дијалог три конститутивна народа и два ентитета, који чине БиХ. Насиље из било ког разлога није прихватљиво за Републику Српску, јер су сви у БиХ платили високу цијену рата који је снажно генерисан са простора изван БиХ. Нажалост, са друге стране, прије свега са бошњачке стране, долазе ратноушкачке изјаве и наративи, а најеклатантнији примјер је изјава министра одбране у БиХ Зукана Хелеза, који јавно промовише увођење војне обуке у средње школе, јер, како он каже, дјеца не знају да рукују ватреним оружјем.³ Овоме се могу додати бројни примјери злоупотребе дјече у ФБиХ у радикализацији општих прилика, посебно у случајевима обиљежавања одређених догађаја из протеклог рата, када дјецу облаче у војничке униформе и стављају им оружје у руке. Само у „лудим главама“ бошњачких јастребова дјеца могу бити инструментализована и доведена у контекст страдања палестинске и израелске дјече и друге дјече широм свијета, која ни крива ни дужна страдају због погрешних политика вођа њиховог народа.

Политички противници у БиХ морају међусобне разлике и егзистирајуће проблеме рјешавати искључиво кроз дијалог и уз

³ BiH's Defence Minister on anniversary of Ahmici massacre: „Fascism has not been eradicated“, N1, 16.04.2024.

поштовање уставног поретка, који је установљен Дејтонским мировним споразумом и Уставом БиХ. Устав БиХ је суштина и срж Дејтонског мировног споразума, у чијој основи је гаранција сваком народу у БиХ да се неће наћи под доминацијом друга два народа, и то је *focus point* мира који влада на овим просторима од 1995. године.

Међутим, уставни поредак, односно уставна подјела надлежности између БиХ и њених ентитета, тешко је и грубо нарушавана све ове године синергијским дјеловањем дијела снага из ФБиХ и тзв. међународног фактора, оличеног у високим представницима, Кристијану Шмиту из канцеларије Високог представника и бројним страним амбасадама, прије свега амбасаде САД и земаља чланица Квинте. Њихово заједничко дјеловање представља удружени непријатељски подухват против Републике Српске.

У досадашњим фазама свога развоја Републике Српска је одолијевала свим тим нападима, а кроз континуирано инсистирање на поштовању „слова Дејтона” и Устава БиХ, чиниће то и у будућности, легалним и легитимним средствима, у условима мира.

Република Српска сматра да не постоје никакве контрадикције и формално-правне препреке које се тичу чланства БиХ у Европској унији и сложене ентитетске уставно-правне структуре БиХ, установљене Дејтонским мировним споразумом и Уставом БиХ. Неколико чланица Европске уније (Њемачка, Белгија, Шпанија) имају сложену уставно-правну структуру и истовремено ефикасно испуњавају обавезе које су везане за чланство у Европској унији. Зашто таква искуства не би могла слиједити и БиХ и зашто се стално инсистира на унитаризацији БиХ која никада неће заживјети, умјесто да се сва енергија усмјери на стварање једино могуће, одрживе Дејтонске БиХ?

У Европској унији или изван ње, БиХ се мора изнутра уређивати, мора усклађивати своје стандарде са стандардима кључних глобалних и регионалних асоцијација, а не везивати се само и искључиво за једну страну. Садашњи, условно речено, благонаклон однос према БиХ, више је резултат покушаја да се БиХ укључи у „антируску коалицију”, него да се нешто стварно учини за бољи живот грађана БиХ.

Одговори на ова и друга бројна питања морају и могу бити искључиво резултат разумијевања и договарања „домаћег фактора”⁴, а не притисака и наметања са стране.

Посвећеност Републике Српске Дејтонском мировном споразуму не треба истовремено да значи и сврставање Републике Српске у било какву непринципијелну коалицију против било кога. Република Српска је Република српског народа и у креирању својих политика и стратегија мора се руководити првенствено интересима српског народа и других који живе у Републици Српској. Република Српска мора јачати своје унутрашње јединство и мора стално јачати народноослободилачке капацитете за одбрану од свих оних који желе нестанак Републике Српске и српског народа са ових простора. Та борба мора подразумевати све видове и облике изузев рата и оружане борбе и мора обезбиједити дуговјечан опстанак на овим просторима. Историјска искуства говоре да државе могу нестати, али не и народи. Српски народ је преживио историјске голготе, преживјеће и садашње притиске и насртаје, али овога пута мора преживјети и Република Српска, као трајни гарант слободе и опстанка српског народа на овим просторима, упркос супротним тежњама чланова удруженог непријатељског подухвата против српског народа и Републике Српске.

КЉУЧНЕ ПРИЈЕТЊЕ МИРУ И ОПСТАНКУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Суочена са континуираним насртајима и покушајима даљег развлашћивања до укидања Републике Српске на антидејтонски и антиуставан начин, Република Српска је провела поступак израде и усвајања одређеног броја прописа којима би се очувала и заштитила њена уставна права и надлежности. Ти прописи нису усмјерени на разградњу нити успоравање даљег реформског развоја БиХ и Републике Српске, о којима би била постигнута сагласност три конститутивна народа у БиХ. Потребно је истаћи да се ниједан од ранијих аката било ког високог представника или било ког органа власти у БиХ, а којим су прекршена уставна права ентитета или конститутивних народа, не може сматрати реформским актом. Република Српска, у настојању да БиХ учини стабилнијом и

⁴ Једино могућа и одржива БиХ треба и мора бити резултат демократског дијалога легитимних и легалних представника конститутивних народа у БиХ. Свако друго рјешење неће бити одрживо и претвориће БиХ у полигон сталних неспоразума и неразумијевања.

успјешнијом, заправо исправља раније злоупотребе, јер не постоје реални изгледи да ће оне бити исправљене у Парламентарној скупштини БиХ у Сарајеву. Они који оптужују Републику Српску за дестабилизацију или агресивне потезе (чланови удруженог непријатељског подухвата) само траже начин да изазову кризу у свом интересу, при чему обично позивају на додатно развлашћивање ентитета и даље слабљење механизма заштите конститутивних народа прописаних Дејтонским споразумом. Само они који „стабилност” дефинишу као потпуну контролу и доминацију Бошњака над свим изборним и другим функцијама власти могу сматрати дестабилизацијом захтјеве српских и хрватских представника или институција да се у „Сарајеву” поштују њихова уставна права. Многим члановима међународне заједнице, регионалним лидерима и добро упућеним аналитичарима из БиХ и иностранства све је јасније да су управо стални притисци и напади на уставна права Срба и Хрвата и одбијање Бошњака да прихвате принципе равноправног управљања који су уграђени у Дејтонски споразум произвели нестабилност у БиХ – нестабилност која ће постојати све док Бошњаци напokon не прихвате дејтонске принципе у доброј вјери.⁵

Напади на Републику Српску оличени у различитим реторичким наративима и посебно практичном противуставном дјеловању одређених структура са нивоа БиХ, посебно Уставног суда БиХ, канцеларије високог представника и самозваног високог представника Кристијана Шмита, те страних амбасада у БиХ, прије свих амбасада САД, Велике Британије и других чланица Квинте, представљају кључне пријетње миру и опстанку Републике Српске и у стварном смислу представљају удружено непријатељско дјеловање против Републике Српске. Сав бесмисао и цинизам представља најбруталнији напад на институције Републике Српске, прије свих председника Републике Српске, који се на сваки могући начин, од судског процеса до физичке ликвидације, жели елиминисати из политичког живота у БиХ. Ово је за Републику Српску „најцрвенија црвена линија” која се не смије пријећи.

У првом цјелокупном постдејтонском периоду очигледна је посвећеност Републике Српске Дејтонском споразуму, али и увјерење да је дејтонски модел децентрализованог равноправног управљања једини легитиман и одржив темељ на ком се може изградити и развијати одржива БиХ. Такође, Република Српска сматра да ништа

⁵ Видјети 26. Извјештај Владе Републике Српске Савјету безбједности УН, www.vladars.net, приступ остварен 03.11.2021. године.

није важније за стабилност и напредак БиХ и Републике Српске од поштовања и очувања владавине права у земљи. Озбиљно се поставља питање, да ли данас у 21. вијеку политичке проблеме треба рјешавати цивилизованим демократским средствима у условима мира или путем силе уз примјену ратно-хушкачке реторике из 90-година прошлог вијека, што долази као понуда из Федерације БиХ на позиве из Републике Српске да се кроз разговоре и преговоре у условима мире траже могућа заједничка рјешења стварања ефикасније и функционалније БиХ.

Ранији споразуми којима су ентитети дали сагласност да одређене ентитетске надлежности повјере институцијама БиХ нису дали очекиване резултате, али нису ни измијенили нити би могли измијенити основну уставну структуру БиХ, јер немају ниједно обилежје уставних амандмана. Пошто се ради о чисто политичким договорима, закључени међуентитетски споразуми нису ни трајни ни обавезујући. Незаконита страна принуда којом је изнуђено прихватање потписивања међуентитетских споразума додатно оправдава преиспитивање начина на који данас треба рјешавати та питања. Коначно, будући да Дејтонски споразум већ скоро 29 година омогућава мирно и стабилно окружење у БиХ, од изузетног је значаја да га све стране потписнице и сви остали чланови међународне заједнице поштују и придржавају се његових темељних принципа. Унутрашњи политички проблеми у БиХ могу се ријешити само путем унутрашњег дијалога, уз пуно уважавање дејтонске структуре и принципа. Пошто не постоји стварна пријетња по мир у БиХ, Савјет безбједности треба да покрене поступак обустављања примјене Поглавља VII Повеље УН.⁶

И данас, као и приликом потписивања Дејтонског мировног споразума, Република Српска подржава БиХ каква је предвиђена Дејтонским мировним споразумом. Република Српска привржена је Уставу БиХ и Дејтонском споразуму и инсистира на њиховом пуном спровођењу, али такође инсистира да и други, у БиХ и изван ње, поштују и спроводе слово Дејтонског мировног споразума. Република Српска уважава суверенитет, територијални интегритет и уставни поредак БиХ, али и суверенитет, територијални интегритет и Устав Републике Српске као међународно признате уставно-правне категорије. С друге стране, политички субјекти са сједиштем у федералном Сарајеву и њихови међународни савезници подривају суверенитет и уставни поредак БиХ подршком колонијалистичкој владавини странаца у БиХ и урушавањем уставне подјеле надлежности

⁶ Исто.

између БиХ и ентитета. Република Српска у континуитету досљедно поштује правни оквир, права и обавезе прописане Дејтонским споразумом - укључујући и оне које утврђује Устав БиХ (Анекс 4. Споразума) - и досљедно инсистира на томе да и остале стране и свједоци Споразума чине исто, уз поштовање не само територијалног интегритета БиХ већ и аутономије два ентитета која чине БиХ, као и права конститутивних народа која су гарантована Уставом БиХ. За Републику Српску је прихватљива БиХ каква је дефинисана Уставом БиХ и наставиће да се залаже за пуно и досљедно спровођење Устава, као једине одрживе опције за дугорочну стабилност и напредак БиХ. Република Српска ни на који начин не доводи у питање територијални интегритет БиХ нити јој одузима надлежности које су Уставом додијелене институцијама на нивоу БиХ. Све мимо тога мора бити у зони прописаних ентитетских надлежности. Република Српска наставиће да политичким и правним средствима ради на спровођењу и заштити својих права у складу са Уставом БиХ. Све планиране одлуке и активности Владе и Народне скупштине Републике Српске у потпуности су у складу са условима Дејтонског споразума и предузимају се управо са циљем њиховог досљедног спровођења, односно враћања одузетих, отетих и под пријетњом силе пренесених надлежности.⁷

УДРУЖЕНО НЕПРИЈАТЕЉСКО ДЈЕЛОВАЊЕ ПРОТИВ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Дјеловања која игноришу осјетљиву историју и комплексан национални састав БиХ у корист нереалне и утопистичке визије унитарне и централизоване државе представљају потпуно нереалан покушај обезбјеђења надмоћи бошњачкој већини, што потврђује и изјава Ричарда Холбрука, главног архитекте Дејтонског споразума, који је још 2007. године рекао „Босна је федерална држава. Мора бити структурисана као федерална држава. Не можете имати унитарну владу зато што би се земља вратила сукобима”.⁸ И то је разлог зашто је Дејтонски споразум вјероватно најуспјешнији мировни уговор на свијету.

⁷ Слободан С. Жупљанин, „Потреба националног консензуса у очувању кључних вриједности и интереса Републике Српске”, *Евроазијски безбедносни форум*, Зборник радова 2/21, Београд, 2021, стр. 184-187.

⁸ R. Holbrooke, *Kosovo Indenpedence Declaration Could Spark Crisis*, Council on Foreign Relations, 2007, доступно на: cfr.org/kosovo-indenpedence-declaration-could-spark-crisis/p114968, приступ остварен 03.10.2021.

Током година, високи представници су, путем правно недозвољених, али и бесмислених одлука и присиле, реструктурисали Дејтонски споразум, вођени интересима само једног народа у БиХ - бошњачког народа. У прилог томе говори и платформа најјугославије бошњачке политичке странке, СДА, која захтијева потпуно укидање Дејтонске структуре БиХ, укључујући ентитете и механизме заштите конститутивних народа, у циљу стварања унитарне државе која би била под искључивом контролом само једног конститутивног народа, Бошњака. Све активности и политике званичника СДА, у свим институцијама БиХ, агресивно теже постизању наведеног циља кроз систематично развлашћивање ентитета и редуковање учешћа Хрвата и Срба у политичком и грађанском животу БиХ. Многим упућеним званичницима и аналитичарима, у БиХ и изван ње, све је јасније да централизована БиХ какву СДА, ОХР и њихови поједини савезници у међународној заједници желе да изграде, никада није функционисала, не функционише ни сада, нити ће функционисати у будућности. Са друге стране, Република Српска политичким и правним дјеловањем настоји да допринесе одржању БиХ кроз досљедну примјену Дејтонског споразума, укључујући Устав БиХ. Актуелна криза у БиХ проузрокована је или погоршана одступањима од Дејтонског мировног споразума. Дугогодишње занемаривање историјских и тренутних околности у БиХ често наведе поједине стране факторе да помисле да би централизованија, унитарна БиХ могла бити успјешна уколико би се само поједини бучнији хрватски или српски лидери могли обуздати. Међутим, све је очигледније, чак и многим најсрчанијим поборницима СДА из међународне заједнице, да су те илузије не само погрешне, него и деструктивне. Стране које настављају да за нефункционалност БиХ окривљују поједине политичаре или дејтонски устав тиме врше замјену теза. Главни узрок нефункционалности БиХ није заоштрена реторика или структура дејтонске формуле, већ упорно одбијање Бошњака предвођених СДА да прихвате и придржавају се дејтонских одредаба које конститутивним народима налажу равноправност у вршењу власти. Потешкоће у постизању консензуса на државном нивоу својствене су мултинационалним демократијама попут БиХ, као што је то случај у бројним другим земљама са специфичним групама или регијама. Дејтонски мировни споразум - Устав БиХ ублажава тај проблем стриктним ограничавањем надлежности државног нивоа власти, чиме на минимум своди број одлука око којих постоји неслагање, а које би се усвајале на нивоу БиХ. Нажалост, неуставна централизација надлежности, коју су произвеле незаконите одлуке и присила високих представника, урушила је дејтонски концепт. Узрок нефункционалности БиХ није Устав БиХ, него неуставна

централизација власти која је највећи извор честих спорења и застоја који су обиљежили институције на нивоу БиХ. Они који се залажу за централизовану „грађанску државу” желе једнонационалну доминацију у БиХ. Заговорници укидања уставног поретка БиХ који позивају на „грађанску” БиХ без заштите конститутивних народа, ријечју „грађанска” сугеришу надилажење националних подјела. У стварности је, пак, та ријеч само параван за бошњачки национализам. Будући да су Бошњаци најбројнији конститутивни народ који, према подацима посљедњег пописа, чине већину становништва БиХ, позивати на „грађанску” БиХ значи призивати државу за Бошњаке којом управљају Бошњаци. Оваква визија је опасна заблуда, јер БиХ просто не би могла постојати као „грађанска држава”. Срби и Хрвати у БиХ, својим гласовима, досљедно и изричито одбијају идеју „грађанске” БиХ.

Одржива, мирна и просперитетна БиХ мора бити заснована на владавини права и једнакоправности два ентитета и три конститутивна народа. Многи пријатељи БиХ у међународној заједници често, с правом, наглашавају значај владавине права за развој БиХ. Ипак, многе од тих страних сила често показују крајњу незаинтересованост за најосновније принципе међународног и уставног права и подржавају или прелазе преко грубог кршења владавине права какво врше Управни одбор Савјета за имплементацију мира, ОХР и стране судије у Уставном суду БиХ. Скорашње стварно наметање санкција (укључујући и економске санкције) појединим грађанима БиХ због корупције, без икаквог саслушања или могућности одговарања на оптужбе и без икаквог судског поступка, само додатно показује да страном уплитање у питања БиХ врше спољни фактори који у потпуности занемарују основне постулате прописног процеса и владавине права, а то је, у суштини, удружено непријатељско дјеловање према Републици Српској.

Све то је довело до неодрживости постојећег стања у БиХ и српски народ и институције Републике Српске одлучне су у намјери да те процесе зауставе и да на миран и демократски начин пут БиХ у будућности врате у изворне Дејтонске оквире. Око тога је постигнута неупитна сагласност свих релевантних политичких и друштвених фактора у Републици Српској, која је изражена и у Народној скупштини Републике Српске од стране свих парламентарних странака из Републике Српске. А онда, под утицајем притисака и пријетњи и вођством ускостраначких и личних интереса, дио политичких субјеката из Републике Српске (странке које припадају садашњој опозицији власти у Републици Српској), напуштају првобитно постигнуто јединство, слиједећи идеје и захтјеве бошњачке политике и политике

дијела међународне заједнице, који припада удруженом непријатељском подухвату против Републике Српске.

Са циљем елиминисања нежељених посљедица удруженог непријатељског дјеловања против Републике Српске, одржан је Свесрпски сабор, скуп представника Срба из цијелог свијета, уз подршку Републике Српске, који је 8. јуна 2024. године усвојио Декларацију којом се безрезервно потврђује подршка Скупштине Дејтонском споразуму и уставном поретку БиХ који је њим успостављен. Декларација „прихвата и подржава правни поредак успостављен Дејтонским мировним споразумом”. У њој се констатује да је „Република Српска задовољна високим степеном аутономије дефинисаним Дејтонским мировним споразумом, стога Република Српска инсистира на суштинском и формалном провођењу Дејтонског мировног споразума као међународног уговора који се не може једнострано или путем интервенционизма мијењати”. Уз то, Декларацијом се „осуђује свако непоштовање и кршење Дејтонског мировног споразума и демократских процедура у БиХ”.⁹

Ништа у Декларацији не сугерише да Република Српска треба да се отцијепи од БиХ нити се да на било који начин доводи у питање Дејтонски споразум или суверенитет и територијални интегритет БиХ. Изрази подршке српском јединству у Декларацији односе се на заједницу етничких Срба широм свијета, а не на неки план да се сви Срби у свијету обједине у једну државу. Поштовање Дејтонског споразума значи и да је Република Српска непоколебљиво посвећена рјешавању спорова искључиво мирним путем. Република Српска досљедно искључује свако прибјегавање насиљу ради остваривања сопствених политичких циљева. Република Српска такође подржава и сарађује са операцијом ЕУ Алтеа на њеној мисији очувања и спречавања нарушавања мира у БиХ. Уз то, поштовање Дејтонског споразума значи да Република Српска, као страна свих анекса који чине суштину Споразума, инсистира на томе да се Споразум спроведе како је написан, укључујући уставну структуру БиХ, која се састоји од два ентитета са високим степеном аутономије, и уставне механизме заштите три конститутивна народа БиХ.

Током рата 1992-1995. године у БиХ, Бошњаци су се борили за централизовану државу без ентитета и механизма заштите конститутивних народа, док су се Срби борили за независност. Дејтонски компромис ниједном народу није испунио све тежње.

⁹ Видјети 32. Извјештај Владе републике Српске Савјету безбједности УН, www.vladars.net, приступ остварен 05.11.2024. године.

Међутим, Дејтонски споразум је, кроз Устав БиХ, дао структуру која је омогућила одржив мир и функционалну унију три народа која међусобно гаје велико неповјерење. Да би ова структура функционисала како треба, страни и домаћи актери морају поштовати овај основни компромис. Устав БиХ сваком конститутивном народу пружа увјеравање да неће пасти под доминацију једног или више других народа. То чини дијелом кроз консоцијативне механизме који штите интересе конститутивних народа, а дијелом кроз федералну структуру. Нажалост, из реда бошњачког народа континуирано стижу неприхватљиве поруке, а најочитији примјер је изјава председника Скупштине херцеговачко-неретванског кантона Џафера Алића, члана највеће бошњачке странке у БиХ, који је изричито изјавио да су Бошњаци „власници ове земље” и да „имају непријатне станаре”. То опомиње и упозорава српски народ и Републику Српску да морају упорно и досљедно бранити Дејтонски мировни споразум и Устав БиХ. Досљедна примјена утврђених механизма и структуре је од највећег значаја да би се три раније зараћена народа у БиХ осјећала сигурно и безбједно. Тај осјећај сигурности је кључ међунационалног дијалога и сарадње који су од суштинског значаја за политички напредак БиХ. Овај систем такође доприноси безбједности БиХ и Европе тиме што спречава концентрацију моћи у рукама било ког радикалног политичког покрета, исламистичког или неког другог. Зато је важно да се благовремено осујете и спрјече све активности актера удруженог непријатељског дјеловања према Републици Српској, које су усмјерене против српског народа и Републике Српске, а реализовале би се даљом девастацијом Дејтонског мировног споразума и Устава БиХ.

ЗАКЉУЧАК

Суштински елемент Устава БиХ је структура БиХ као федералне државе која препушта све, осим неколико надлежности, ентитетима који чине БиХ. Творци „Дејтона” су те 1995. године схватили да БиХ не може бити унитарна држава и да не може имати унитарну владу, зато што би се раније зараћени народи могли вратити новим сукобима. Најзначајнија одредба Устава БиХ садржана је у члану III(3)(а) Устава Босне и Херцеговине, која дословно гласи: „Све владине функције и овлашћења, која нису овим Уставом изричито дата институцијама Босне и Херцеговине, припадају ентитетима”. Преузимање додатних надлежности БиХ стриктно је ограничено чланом III(5), који предвиђа: Босна и Херцеговина ће преузети надлежност и за друге послове о којима се ентитети договоре; за послове предвиђене Анексима 5-8. Општег оквирног споразума; или

који су потребни за очување суверенитета, територијалног интегритета, политичке независности и међународног субјективитета Босне и Херцеговине, у складу са подјелом надлежности између институција Босне и Херцеговине.¹⁰

Међутим, агресивним и незаконитим поступцима „бошњачке стране”, Уставног суда БиХ, ОХР-а и страних влада које га подржавају, ниво БиХ преузео је контролу над низом кључних функција и надлежности које нису изричито повјерене институцијама БиХ нити их је БиХ преузела у складу са чланом III(5) Устава БиХ. Канцеларија ОХР је, користећи правно непостојећа „бонска овлашћења”, централизовала власт у Сарајеву уз грубо игнорисање Устава БиХ. ОХР некада дјелује директно и институцијама БиХ даје нове надлежности простом одлуком о доношењу закона који су у изричитој надлежности Парламентарне скупштине БиХ. Осим тога, ОХР врши притисак и приморава домаће политичаре, уз стално присутну пријетњу смјеном са функције и увођењем санкција, да институцијама БиХ пренесу нове надлежности.

Све мјере и радње које предузима ова канцеларија претходно се усаглашавају, а касније у фази имплементације координирају са бошњачким политичким елитама и страним амбасадама у БиХ, а прије свих, амбасадама САД, Велике Британије и Немачке.

Уставни суд БиХ, који је дужан да поштује Устав, требало је да стави тачку на овакво незаконо и поништи неспорно неуставне мјере ОХР-а. Међутим, он се показао као најнефикаснији управљачки алат у рукама чланова удруженог непријатељског дјеловања према Републици Српској, који без примјене права само потврђује оно што бошњачке елите, стране амбасаде и канцеларија ОХР предузимају против Републике Српске.

Најдрскији напад на институције Републике Српске огледа се у монтираном противправном и политичком процесу против предсједника Републике Српске пред Судом БиХ, који се изводи у режији и под пуном контролом чланова удруженог непријатељског дјеловања против Републике Српске.

Република Српска мора и даље трагати за ефикасним рјешењима која ће, у условима мира и стабилности и на основама општеприхваћених демократских стандарда, неутралисати сваку пријетњу која долази од идентификованих носилаца непријатељског дјеловања према српском народу и Републици Српској.

¹⁰ Видјети цитиране одредбе Устава БиХ.

ЛИТЕРАТУРА:

1. BiH's Defence Minister on anniversary of Ahmici massacre: „Fascism has not been eradicated”, N1, 16.04.2024.
2. Вашингтонски споразуми Оквирни споразум о Федерацији у БиХ, Вашингтон, 1994.
3. Жупљанин, С. С., „Потреба националног консензуса у очувању кључних вриједности и интереса Републике Српске”, *Евроазијски безбедносни форум*, Зборник радова 2/21, Београд, 2021, стр. 184-187.
4. Изетбеговић, А., *Исламска декларација*, 1970, Сарајево.
5. 26. Извјештај Владе Републике Српске Савјету безбједности УН, www.vladars.net, приступ остварен 03.11.2021. године.
6. 31. Извјештај Владе Републике Српске Савјету безбједности УН, www.vladars.net, приступ остварен 24.10.2024.
7. 32. Извјештај Владе Републике Српске Савјету безбједности УН, www.vladars.net, приступ остварен 05.11.2024. године.
8. Кеџмановић, В., *Регионални реметилац Комишић*, 2020, доступно на www.politikars/scc/clanak/464103, Приступ остварен 30.10.2021.
9. Мулаосмановић, А., *Референдум у Босни и Херцеговини*, Сарајево, Хисторијска трагања, 10, 2012.
10. Нешковић, Р., *Недовршена држава: политички систем БиХ*, Friedrich Ebert Stiftung, Сарајево, 2017.
11. Устав БиХ, Службени гласник БиХ, 25/2009, Сарајево.
12. Устав Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, број 48/11, Бања Лука, 2011.
13. Holbrooke, R., *Kosovo Indenpedence Declaration Could Spark Crisis*, Council on Foreign Relations, 2007, доступно на: cfr.org/kosovo-indenpedence-declaration-could-spark-crisis/pl14968, приступ остварен 03.10.2021.

ОПСТАНАК РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ У АНТИДЕЈТОНСКОМ ДЈЕЛОВАЊУ СТРАНИХ И ДОМАЊИХ ПОЛИТИЧКИХ ФАКТОРА

Сажетак: Овај рад има за циљ да покаже да Република Српска, иако није држава, посједује велики број државних атрибута укључујући владу, парламент и више институција којима је циљ заштита и јачање политичке и економске позиције ентитета, као и права и културе српског народа. Теоријски посматрано, модерна држава има капацитет да преобликује начин на који друштво посматра себе путем законске регулативе и моралног убјеђења, као и контроле образовног система. У раду су доминантно коришћене методе анализе и синтезе и историјско-компаративне методе. Свеобухватним истраживањем и анализом прикупљених података и докумената недвосмислено се потврђује да су бројни примјери неадекватног приступа тумачењу и примјени Дејтонског мировног споразума чиме су интереси Републике Српске све више угрожени. Управо у овој тачки је најјаснија подударност између интереса државе и етничке групе. Најважнија брига етничке групе је њен опстанак и културна репродукција. Држава на исти начин треба да брине о осигурању континуиране и репродуковане подршке институцијама система. Ово двоје се састају у сфери образовања, гдје се махом и врши ова репродукција. Невезано за међународни легитимитет, или недостатак истог, неспорна је чињеница да је Република Српска за српски народ који живи у њој његова држава, много више него што је то Босна и Херцеговина. Иако Република Српска није држава, она посједује велики број државних атрибута укључујући владу, парламент и више институција којима је циљ заштита и јачање политичке и економске позиције ентитета, као и права и културе српског народа.

Кључне речи: БиХ, Република Српска, дејтонски мировни споразум, високи представник, међународна заједница.

¹ Редовни професор, теоријска социологија, Независни универзитет (НУБЛ), Бања Лука, Ректор, barasinostoja@gmail.com, tel.+387 65 905 555; ORCID ID: 0000-0002-6451-1796

УВОД

Босна и Херцеговина је специфична по чињеници да њу не твори један државотворни народ. Она је држава три народа, од којих су два, Срби и Хрвати, стари народи који претходе Босни и Херцеговини као држави, док су Муслимани, сада названи Бошњаци, настали утемељењем ове државе. Дакле, та три народа данас, носе и утемељују државу која се састоји из два равноправна ентитета са високим степеном суверенитета. На тај начин, са таквом структуром утемељен је државни субјективитет Босне и Херцеговине као државе. Државотворни народи чија конститутивност захтијева равноправност не трпе било чију превласт. Настојања која не полазе од тог базичног принципа и саме окоснице Дејтонског споразума доводе у питање њену одрживост као државе, а тиме и регионалну стабилност, чак и ако такве активност могу бити мотивисане најбољим намјерама. Односе у Босни и Херцеговини у цијелом послеријатном периоду карактерише употреба силе међународних представника. Она је толико концентрисана да се не може наћи примјер у ближој политичкој историји након ослобађања од колонијализма. Није забиљежено да је негдје било толико ароганције међународног фактора у примјени међународних споразума, какав је случај са Дејтонским споразумом. На првој линији одбране Дејтона требало је да буде високи представник, као тумач анекса 10. Међутим, од тумача споразума он се трансформисао у институцију која производи ново право наметајући законе, мијења политички систем, па и сам Дејтонски споразум. Дакле, БиХ јесте специфична, али таква је као посљедица укупног процеса распада Југославије. У том процесу домаћа академска и политичка јавност то није довољно разјаснила и поред чињенице да постоји више него довољна временска дистанца да би се ушло у комплетну верификацију тих догађаја. Када се погледа процес разарања Југославије од Словеније до Македоније, може се видјети позиција српског народа који је највећи губитник тог процеса. Након много губитака, одбрана Републике Српске је сегмент који је сада неопходно одсудно бранити.

Политички систем БиХ добио је неколико обиљежја: сложено државно уређење, консоцијативна демократија или демократија са подјељеном влашћу, полупредсједнички систем власти, подијељено друштво и нестабилна држава у којој није могуће „постићи консензус националних скупина о државној заједници”, која је као својеврстан песимистички сценариј изведена из модела глобалног „сукоба цивилизација”; због чега Самуел Хантингтон убраја рат у БиХ у

„крваве сукобе цивилизације”². Стога, сви учесници у расподјели друштвене моћи и вршењу власти морају посегнути за другачијим поступцима регулисања сукоба умјесто да их рјешавају одлучивањем већином и уз ангажовање и утицај међународних представника. Ова обиљежја доминантно одређују не само тренутно стање уставног и политичког система већ и перспективе њихове реформе.

Пред нама је у Босни и Херцеговини веома важан и тежак задатак. Ми се морамо учити дијалогу и толеранцији, јер све наше невоље проистичу из чињенице што ми не умијемо да комуницирамо једни са другима. Само васпитањем и образовањем за дијалог и толеранцију може се стећи свијест да су други човјек и наша култура наша допуна, а не наш пакао. Ко није трпељив, не може бити савремен човјек: још није дорастао до човјекове висине! Да би то постигао, он мора да послушкује различите гласове времена и различите начине говора, јер само тако има могућности да упоређује, бира и ствара. Један, уистину, дијалогски начин мишљења и живљења имао би за посљедицу да међу мислиоцима не буде догматика, међу вјерницима не буде фанатика, а међу политичарима не би било тирана.

ДЕЈТОНСКИ СПОРАЗУМ ИЗМЕЂУ ПРОШЛОСТИ И БУДУЋНОСТИ

Дејтонски споразум је вјешто скројен тако да у њему остану многа „минска поља”, односно спорна питања, како би се њиховим поновним покретањем могли остварити различити циљеви. Тих спорних питања у мировном рјешењу за БиХ остало је више, и то на обе стране - унутар Федерације БиХ и између ње и Републике Српске. Редосљед њиховог активирања бира се у складу са сценаријима који се сачињавају у стратешким радионицама изван БиХ. Постдејтонска динамика обилује таквим покушајима који се препознају у захтјевима за редукацијом дејтонских овлашћења Републике Српске и њеног уставног капацитета. Те мјере унитаризације се образлажу неопходношћу стварања државе способне да функционише. Сасвим је очигледно да се ради о покушају ревизије основних принципа не само Дејтонског споразума, него и принципа на којима је Босна и Херцеговина уопште могућа као држава. Држава Босна и Херцеговина у којој је реалност националних идентитета и снага подјела у својој истинској, трагичној, ближој и даљој историјској стварности

² С. Хантингтон, *Сукоб цивилизација и преобликовање свјетског поретка*, 2000, стр. 204, 283.

неупоредиво надмашује евентуална рјешења утемељена на идеалитету позиције човјека као грађанина.

Како наводи С. Савић, Дејтонски мировни споразум је добар правни и политички оквир за живот сва три конститутивна народа у Босни и Херцеговини, „Међутим, од самог потписивања Споразума, па ево до данас, воде се расправе о томе шта је Босна и Херцеговина према облику државног уређења, да ли је унија, да ли је федерација, да ли је конфедерација. С друге стране, ја данас могу да кажем сасвим сигурно: од 1995. па до данашњег дана, на неки начин, у Босни и Херцеговини води се рат. Али овог пута то је рат политичким средствима, поготово с обзиром на чињеницу да и сам Дејтонски мировни споразум све три зараћене стране нису прихватиле на идентичан начин.”³. По мишљењу Бошњака, од почетка преовладава став да Споразум треба демонтирати јер не садржи праведна рјешења. Хрвати, са друге стране, нису задовољни својим статусом у Босни и Херцеговини јер немају свој ентитет. Срби су остали незадовољни јер Република Српска није стекла независност, али су ипак схватили да је Дејтонски мировни споразум довољан гарант и оквир за њихов живот у БиХ.

Случај Босне много тога открива. Високи представник је мијењао уставе ентитета и посредно Устав БиХ, доносио и мијењао законе и друга акта којима је стављао ван снаге или вршио њихове измјене и допуне, установљавао институције и смјењивао изабране и именоване функционере у свим областима власти, односно политичког и јавног живота (предсједника Републике Српске, министре у влади, посланике, судије и тужиоце, представнике политичких партија), доносио акте персоналног или организационог карактера, директно се мијешао у уставотворну, законодавну, извршну и судску власт, доносио одлуке о успостављању стварне и мјесне надлежности судова, успостављао разне комисије, агенције, тј. нове институције (органе) на нивоу Босне и Херцеговине, што не може учинити ниједна међународна организација, па се поставља питање може ли се говорити о БиХ као сувереној и независној држави. „Седамнаест година након закључења Дејтонског споразума који је довео до краја рата у Босни, земљом и даље влада Канцеларија високог представника УН (ОХР). Упркос одржаним изборима, у БиХ није било садржајне демократије; ОХР користи своју моћ да смијени предсједника, премијере, суце, градоначелнике и друге изабране функционере. Може доносити законе и креирати нове институције не осврћући се на жеље босанског народа.

³ С. Савић, „Уставни положај Републике Српске у БиХ”, *Нова српска политичка мисао, Посебно издање*, 1/2011, стр. 79.

Велики дио административних способности босанске владе налази се прије у рукама међународних стручњака него домаћих државних службеника.⁴

Од самог потписивања мировног споразума практично се ради на њеном укидању и то тако да преношењем надлежности на заједничке органе укине саму себе. То се углавном остварује путем притисака, пријетњи и уцјена. Република Српска је *enfant terrible* у Босни и Херцеговини коју стално треба кажњавати. Једва да се осушило мастило на потписима учесника Мировне конференције у Дејтону и у Паризу 1995. године, а већ су кренуле силе, како унутрашње тако и међународне, да се изврши ревизија Дејтонског устава. То се радило на разне начине и употребом различитих средстава, али упорно и континуирано. При том су углавном коришћене двије главне полуге, Уставни суд Босне и Херцеговине и установа високог представника међународне заједнице. Преноси надлежности са ентитета на ниво БиХ вршени су путем споразума доношењем уставних амандмана једино у области одбране, индиректног опорезивања и Високог судског и тужилачког савјета (ВСТС БиХ). У осталим случајевима, Високи представник је без уставног и правног основа мијењао уставе ентитета и посредно Устав БиХ, доносио и мијењао законе, установљавао институције и смјењивао изабране и именоване функционере у свим гранама власти.

У сажетку студије Л. Тиндеманс наводи да што се тиче БиХ, Дејтонски споразум је у себи противрјечан: он с једне стране прихвата статус кво етничких територијалних подјела, остварених уз помоћ силе, а са друге стране покушава заштитити и обновити мултиетнички значај Босне. Успјех Дејтона ће зависити од тога хоће ли Американци и Европљани и даље сарађивати. Државе чланице НАТО треба да схвате да ће можда бити потребно да своју вољу демонстрирају и употребом војне силе. Да би се спријечила потпуна подјела и, с временом, подстакла реинтеграција истински мултиетничке Босне и Херцеговине, САД и Европа морају у томе сарађивати тако што ће јамчити трајну сигурност, а то захтијева међународну војну присутност неколико година и очување и јачање свих главних заједничких институција БиХ.⁵ За српски народ у БиХ, са друге стране, опстанак Републике Српске представља највећу гаранцију очувања његовог националног

⁴ Ф. Фукујама, 2005, *Изградња државе-Владе и свјетски поредак у 21. стољећу*. Загреб, Извори, 2005, стр. 123.

⁵ Л. Тиндеманс, *Недовршени мир*, Загреб, Хрватски Хелсиншки одбор за људска права и Правни центар ФОД БиХ, 1997, стр. XXVIII-XXIII.

идентитета, поштовања његових људских права и, коначно, једину гаранцију опстанка Срба у Босни и Херцеговини. Република Српска и њене институције су, према томе, савремени чувари и заштитници интереса, права, културе и традиције српског народа у БиХ, који је поново, као и кроз најдужи дио своје историје, изложен великим притисцима да се одрекне своје националне свијести и прихвати неку врсту хибридног идентитета који би одговарао интересима оних међународних сила које тренутно доминирају овим просторима.

Сценарио одрицања (од свог) и прихватања (наметнутог), који је више пута прављен у „националним радионицама” великих сила, никада, међутим, није реализован у стварном животу. Притисци који долазе из званичног Сарајева и међународне заједнице не доприносе хомогенизацији босанско-херцеговачког друштва генерално, већ само хомогенизацији српског народа у Републици Српској, који је сада вероватно даље од Босне и Херцеговине него што је то икада био у њеној новијој историји. Очигледно је да се српски национални идентитет, створен и обликован вјековима тешке и крваве историје у којима су Срби поднијели огромне жртве и више пута били у опасности од потпуног затирања, показао отпоран на све покушаје пријетњи и уцјена, напада и дискриминације.

УСТАВНА ПОЗИЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Босна и Херцеговина (БиХ) је државна заједница сложене унутрашње државне структуре, са два равноправна ентитета и три конститутивна народа. Оваква унутрашња структура Босне и Херцеговине резултат је компромиса трију народа (Срба, Хрвата и Бошњака) и њихових легитимних интереса да путем сложене државне заједнице изразе облик своје унутрашње државности. Изградња друштвено-политичког оквира Босне и Херцеговине као сложене државне заједнице, прихватљива је за све њене народе, претпоставља прихватање европског обрасца живљења, гдје сваки колективитет (народ, ентитет) има могућност да се самостално развија. Она је етнички фрагментирана заједница, чијем конституисању је претходио етнички сукоб. На њега су утицали класа, култура, институционалне структуре као и вањски чиниоци. Етничка непријатељства израсла су из споја неповјерења међу културама и разлика у моћи.

Дејтонским мировним споразумом, односно Уставом БиХ, који је његов саставни дио, прописано је да се БиХ састоји од два ентитета: Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине, чиме БиХ наставља своје правно постојање, али са промјењеном унутрашњом

структуром, односно обликом државног уређења. На овај начин је прихваћено правно постојање поменута два ентитета чији су представници и сами потписници Устава Босне и Херцеговине.

Изворна дејтонска рјешења о њиховим широким надлежностима омогућавају ентитетима да самостално уређују унутрашњи друштвени живот у скоро свим областима које су од непосредног интереса за грађане и функционисање друштва. Међутим, правни и политички положај ентитета само мањим дијелом зависи од њихове политичке воље и одлуке, јер је у већој мјери условљен изворним и ревидираним садржајем Устава БиХ. „Да би се сачувала изворна дејтонска рјешења, утврђена равнотежа између државе и ентитета, затим „дејтонски систем баланса стабилности који је прошао тест кроз двоиподеценијски период” и како „нема алтернативе дејтонској архитектури БиХ”, Република Српска као јединствен и недјељив уставноправни ентитет не може прихватити модел својеврсне интернационализације уставотворне власти и изградње државе и стварања институционалног оквира карактеристичног за нестабилне и недовршене државе и подијељена друштва, те даљи пренос и преузимање овлашћења него мора тражити да се врате пренесена, изнуђена и неуставно прераспоређена овлашћења, посебно зато што нека од њих нису дала очекиване ефекте.”⁶

Република Српска је стекла и одржала територијални и легални континуитет од проглашења одлуком Народне скупштине 9. јануара 1992. године до данас. У том погледу, Република Српска није настала Дејтонским мировним споразумом већ је њиме само признато њено постојање. Њен политички систем, уставно-правни поредак, функционалне и репрезентативне институције настале оригинерним путем на дијелу територије Босне и Херцеговине на којем раније таква творевина није постојала. Она је успостављена као држава *sui generis*, међународно непризната држава, *de facto*, која посједује унутрашњи суверенитет на својој територији, дакле на оном дијелу територије БиХ на којем је било организовано вршење свих облика власти. Међународна заједница није признавала Републику Српску као државу *de jure*, већ само *de facto* као „страну у сукобу” политичког и националног репрезента Срба у Босни и Херцеговини. Преговори о рјешењу кризе и унутрашњој организацији БиХ у почетку су вођени од стране три националне заједнице у БиХ, међународних институција и других држава (Кутиљеров план). Као субјект међународних односа

⁶ М. Касаповић, „Босна и Херцеговина 1992-1995: грађански рат, извањска агресија или обоје”, *Нова српска политичка мисао*, 2/2015, стр. 45.

који има одлучујућу способност изворног и стварног дјеловања у међународним размјерама, Република Српска је стекла стварни међународни политички субјективитет не само као национални репрезент већ и територијално-институционално одређење који представља ентитет као дефинисани државно-правни облик инкорпорисан као цјелина у политички систем Босне и Херцеговине.

Политичко-административна структура БиХ у уставноправном смислу, ентитетима омогућава висок степен независности у односу на државу и да држава не може доносити одлуке без ентитета, што у преводу значи да посједују и висок степен суверенитета. Суверенитет Босне и Херцеговине историјски, правно и реално лежи у ентитетима, а не у држави. Република Српска веома озбиљно и досљедно схвата своју аутономију и оштро реагује на њено угрожавање, које је учестало. Федерација Босне и Херцеговине ни близу не остварује толики степен независности. Разлози за ову драстичну разлику нису правне, већ политичко-историјске природе и последица су ратних збивања деведесетих. Српски народ се у рату борио за аутономију и Република Српска је резултат те борбе и једино логично је да се Српска настави бранити политичким и правним средствима. Са друге стране, Бошњаци су се првенствено борили за независну и унитарну Босну и Херцеговину. Сврха стварања Федерације Босне и Херцеговине није било остваривање аутономије бошњачког и хрватског народа, већ војно-стратегијска одлука привремене природе, док је унитарна Босна и Херцеговина остала примарни циљ. Због тога становници и званичници ова два ентитета у потпуности различито схватају њихову улогу и у том схватању лежи већина политичких проблема са којима се Босна и Херцеговина суочава од завршетка рата. Други, унутрашњи фактор је недостатак независности институција Босне и Херцеговине од дневне политике. Логично је да је дневна политика саставни дио извршне и легислативне власти, али јудикативна власт би морала бити одвојена и сасвим независна, што у Босни и Херцеговини није случај. Примјер за ово су одлуке Уставног суда о одлукама високог представника, који се проглашавао или сагласним са одлукама или ненадлежним да тумачи његове одлуке и наметнуте законе. У овим одлукама редовно долази до разлике мишљења између судија различитих националности. Један примјер за то је одлука Уставног суда Босне и Херцеговине о наметнутом Закону о Државној граничној служби 2000. године, када је суд стао на становиште да није надлежан да улази у оцјену овлашћења Високог представника да доноси законе, али да се, ипак, ради о закону Босне и Херцеговине, који је, као такав, и објављен у Службеном гласнику БиХ. У овој одлуци, судије из Републике Српске су имале издвојено мишљење.

ДЕСТРУКЦИЈА ДЕЈТОНСКОГ СПОРАЗУМА

Само постојање Републике Српске представља једно од најконтроверзнијих питања у савременој балканској политици. „Иако је Република Српска званично прихваћена од стране међународне заједнице која је, истини за вољу, имала визију неке врсте етно-територијалне подјеле Босне и Херцеговине током највећег дијела трајања грађанског рата деведесетих, њена власт и институције изложене су сталним притисцима и нападима, како муслиманских и хрватских, тако и страних званичника. Овакав однос власти у Сарајеву и међународне заједнице према Републици Српској ни у ком случају не доприноси смиривању тензија у оквиру БиХ. Мирјана Касаповић сугерише да „приврженост заједничкој држави се може развијати само ако она омогућује пуни развој националних идентитета, односно посебних идентитетних заједница које у њој живе. Бошњаци, Хрвати и Срби могу бити босански патриоти или домољуби само ако босанска држава ничим не доводи у питање њихове националне идентитете и латентно их не сумњичи као потенцијалне рушитеље државе.”⁷

Од самог тренутка потписивања Дејтонско-париских споразума у јесен 1995. године група утицајних личности америчког спољнополитичког естаблишмента и њима блиских актера медијске, академске и аналитичке сцене почели су са активностима на унитаризацији БиХ и радикалној ревизији Споразума. Непуну годину дана после потписивања Споразума, септембра 1996. године, његов кључни творац, покојни Ричард Холбрук, заложио се за нову конференцију која би „ојачала” до тада постигнуто. Актери унитаризације од почетка су имали у виду јасно зацртан циљ: транзицију Босне и Херцеговине од наводно нефункционалне и ратом подијелене земље у „стабилну, мултиетнички интегрисану, прозападну либералну демократију”. А приори, демонстрирајући потребу ликвидације Републике Српске и стварања, наводно, „грађанске, евроатлантске, функционалне, постнационалистичке Босне и Херцеговине”, они реплицирају ратне циљеве муслиманске стране и избегавају сваку дебату о политичкој природи и техници спровођења или посљедицама замишљеног пројекта. У том контексту и Л. Тиндеманс у закључцима и препорукама наводи: „Оно што се може градити и што се мора подстицати јесте увођење у јавни живот таквих

⁷ О. Барашин, „Значај јединства политичких субјеката у одбрани виталних националних интереса Републике Српске у дејтонској структури БиХ”, *Безбедносни форум*, 2022, стр. 112.

мјерила и институција у којима неће доминирати етницитет.”⁸ Ову препоруку је поткријепио ставом Ејупа Ганића, тада потпредсједника Федерације БиХ, који је потенцирао да се мора људе запослити нечим што није национализам. То, практично значи дугорочно заузимање међународне заједнице и брижно грађење оквира за то, а који ће елиминисати простор за препознавање Републике Српске у дугорочној перспективи БиХ. Практично, почетак насилних уставних промјена је трасиран доласком предсједника САД, Била Клинтона, у Сарајево 1997. године када је рекао да САД хоће да граде Босну и Херцеговину као државу два мултиетничка ентитета. У том духу, већ 1998. године, покреће се поступак пред Уставним судом БиХ за оцјену сагласности устава ентитета са Уставом БиХ. Поступак је покренут од стране Алије Изетбеговића, тадашњег члана предсједништва БиХ и Српског грађанског вијећа у Сарајево. Поступак је трајао неколико година и коначно, 2000.-те године донијета је чувена одлука У-5/98 под називом „Одлука о конститутивности народа”. Том Одлуком је утврђено да су сва три народа конститутивни на територији оба ентитета у Босни и Херцеговини. Овдје важно напоменути да је при гласању судија Уставног суда четворо судија гласало против ове одлуке, два из реда хрватског народа и два из реда српског народа. Одлука је донесена гласовима двојице бошњачких судија и тројице страних судија. Дакле, овом Одлуком практично је започела промјена Устава БиХ, то јест њеног државног уређења. Уставни суд БиХ је требало да буде чувар Устава БиХ, а не да он својим одлукама мијења комплетно државно уређење Босне и Херцеговине, почев од Парламентарне скупштине, преко Предсједништва, Савјета министара па до Уставног суда.

Иностранци и дјелимично домаћи политички деструктивци држе БиХ, а то значи и Републику Српску, у сталном политичком вртлогу и атмосфери политичких, правних и уставних промјена које подводе под процес реформи, а у суштини су деструктивне јер разарају правни и уставни поредак успостављен Анексом IV Дејтонског мировног споразума. Ти процеси се манифестују кроз сталне захтјеве за уставним промјенама које треба да допринесу слабљењу Републике Српске све до њеног укидања. Неуставно преношење надлежности, укидање институција Републике Српске, унитаризација, централизација, покушај наметања државног босанског језика, стварање државне нације и други акти антидејтонског дјеловања све више удаљавају БиХ од стабилног и просперитетног развоја. Оно што је забрињавајуће јесте чињеница да овакво дјеловање припадника бошњачког корпуса у пуном

⁸ Л. Тиндеманс, *Недовршени мир*, Загреб, Хрватски Хелсиншки одбор за људска права и Правни центар ФОД БиХ, 1997, стр. 85.

смислу подржавају представници међународних институција у БиХ и тиме додатно продубљују међунационални раздор и уносе немир у босанско-херцеговачку стварност. То раде управо они представници међународне заједнице којима је имплементација мировног споразума основна сврха постојања у БиХ. Све ове активности се сведе на низ квазиреформи, које су све само не реформе, јер им није циљ проналажење бољих рјешења. Најчешће су злонамјерне, испразне и кратковиде.

Високи представник је у скоро тродеценијском постојању, противрјечио свим тековинама и стандардима конституционализма и конституционалне демократије, својим актима који нису донесени на основу Анекса 4 – Устава БиХ, већ Анекса 10, мијењао ентитетске уставе, доносио нове и мијењао већ постојеће законе, утицао на парламентарну, извршну и судску власт, смјењивао поједине носиоце свих облика власти, односно политичког и јавног живота, доносио одлуке о успостављању стварне и мјесне надлежности судова, успостављао нове органе и институције на нивоу БиХ. Умјесто вршења дужности консултативне, посматрачке и извјештајне природе, високи представник је интервенисао у уставни, правни и политички систем, и мјесне надлежности судова, бесправно замјењујући легалне и легитимне органе и институције, односно дјелујући као власт, која је фундаментално некомпатибилна са демократским карактером суверене, слободне, самосталне и независне државе. Прије свега, то је, посебно у контексту несагласности и оспоравања поступка осмог по реду високог представника, ојачало унутрашње подјеле, па и дисолуцијски процес, а посебно због фаворизовања само једне варијанте за БиХ, првенствено централизације и унитаризације, са доминацијом само једног најбројнијег народа, под матрицом наводног стварања функционалне државе. Такви поступци су довели до негирања историјске, националне и вјерске посебности трију засебних заједница, испољавајући еклатантан демократски дефицит и недостатак ваљаног правног основа.

Према писању сарајевског листа Дневни аваз од 16. маја 2009. године, Педи Ешдаун (високи представник од маја 2002. до јануара 2006. године) у својој аутобиографској књизи „Срећан живот” (*A Fortunate Life*) пише: „За обављање мог мандата на располагање ми је стављен Уред високог представника (ОХР) са око 800 запослених и буџет од 36 милиона евра (мјесечно). А да би ово моје уплитање у сваку пору живота било потпуније, дате су ми огромне овласти (бонске овласти), на основу којих сам могао наметати законе, смјењивати функционере и политичаре који блокирају или спречавају имплементацију Дејтонског споразума. Управо је то био наш задатак

2002. године... А то је подразумијевало почетак постепене разградње структуре Дејтона...”. Потом Ешдаун разоткрива себе, јер истиче да су та „овлашћења” између осталог значила да високи представник смјењује функционере и политичаре који блокирају или спречавају имплементацију Дејтонског споразума и да наводно може наметати законе, након чега признаје да је задатак високог представника у ствари био да разгради тај споразум. Ешдаун се позива на скуп у Бону, а ради се о састанку нечега што је истинска фантомска појава, којој је дат назив савјета за примјену мира у БиХ. Да се ради о фантомској потврђује чињеница да постојање савјета није прописано не само Дејтонским мировним споразумом, већ ниједним другим извором међународног и унутрашњег (државног) права. С тим у вези, треба поновити да не постоји ниједан правни извор од којег је изграђен међународни правни поредак којим би било прописано постојање тог савјета, нити било који извор унутрашњег права у БиХ (почевши од њеног Устава) који дозвољава постојање тог савјета. И због тога је тај савјет фантомска појава не само у правном, већ и у моралном погледу. Услјед тога, такав савјет нема никакву надлежност не само да именује високог представника у БиХ, већ ни да му даје било каква овлашћења. Да има неки правни извор у том правцу, навео би га овај фантомски савјет у својим закључцима из Бона 1997. године.

То несумњиво представља недемократски чин супротан времену у којем живимо и отвара питања одрживости дејтонских рјешења и окончања мандата високог представника у БиХ, те угрожава процес конституционализације и европских интеграција Босне и Херцеговине. „Високи представник није добио извршна и наредбодавна овлашћења, нити законодавна, нити „...служи за контакт са интернационалним организацијама и добровољним организацијама које су ангажоване да спроведу мировни уговор”, а које „... према међународном праву... не могу створити, а потом саме одредити и додјелити си властите компетенције и власти”. Његова улога је утврђена да надгледа спровођење мировног рјешења, одржава тијесне контакте са странама уговорницама, координира активности цивилних организација и агенција, сугерише и савјетује одређена рјешења, те периодично извјештава о напретку и примјени мировног споразума и прима извјештаје од комесара Међународних полицијских снага. Насупрот томе, његова моћ је прецијењена, и она није у томе да он ... „извршава и успоставља, него да посматра и усклађује”. Посебно доношењем „бонских овлашћења”, сваки вид ширења надлежности високог представника грубо је кршење принципа међународног уговореног права, а посебно одредби Бечке конвенције о међународним уговорима које се тичу тумачења. Такође, од изузетног значаја је то да

„...није остављен било какав простор за било коју неформалну групу земаља да оне именују високог представника или да му одређују дјелокруг и надлежности.⁹”

ЗАКЉУЧАК

Институција високог представника онемогућава БиХ да остварује права која припадају свакој сувереној држави. Високи представник би могао привремено вршити функције државне власти само онда кад институције БиХ нису у стању да то чине. Међутим, он је испољавао и улогу и моћ суверена, али без одговорности. Конституисање Савјета за имплементацију мира и његовог Управног одбора, као и проширивање овлашћења Високог представника (тзв. „бонска овлашћења”), било је без сагласности страна уговорница, те су као таква неуставна, тј. противправна и нелегитимна. Овлашћења без уставног и законског основа и чине директну повреду међународног права, те је кориштење „бонских овлашћења” чин присвајања законодавних, извршних и судских овлашћења, кршењем основних људских права и међународних инструмената за њихову заштиту. Све док у међународном јавном праву и политици таква овлашћења постоје, у БиХ је немогуће, за ову државу и друштво, изградити стабилан и за све прихватљив: 1). уставни, правни и политички систем, и 2). успоставити и изграђивати демократију и владавину права. Савјет за имплементацију мира је *ad hoc* тијело земаља и организација и није уговорна страна и не може мијењати међународни уговор, већ га мора проводити. И данас, већ три деценије од завршетка рата, политичке елите у Републици Српској су изложене сталом притиску и криминализацији и оптужбама за ратне злочине. Кроз стални процес криминализације политичких вођа у Републици Српској систематски се ради на њиховој делегитимизацији и онемогућавању јавног наступа.

Дакле, Високи представник у БиХ је изашао из оквира који му је постављен Дејтонским мировним споразумом и угрожава демократију и легалитет њеног правног поретка и остваривање правне државе. Зато сви субјекти и нивои власти у БиХ морају радити на успостављању модерне, ефикасне и демократске државе и њених органа и институција које ће бити самосталне и одговорне за стање и њену будућност. Неопходно је окончање мисије високог представника међународне заједнице у БиХ, учешћа страних држављања у легалним

⁹ М. Благојевић, „Хрестоматија технологије охаеризма (Хронологија једне националне и уставне патологије)”, *Аргументи*, 2/2022, стр. 284.

и легитимним изабраним органима и институцијама и престанак деградације њеног суверенитета, независности и територијаног интегритета. Босна и Херцеговина може опстати само на начелима равноправности, консензуса и компромиса два ентитета и три конститутивна народа - Бошњака, Срба, Хрвата и осталих. Истовремено, програмски циљеви и реформе које се спроводе и које ће се спроводити, морају заштити интерес двају ентитета и трију конститутивних народа, с једне стране, и обезбиједити одговорну, дјелотворну и ефикасну власт на свим нивоима, с друге стране. Највеће шанса за будућност БиХ је пуна имплементација Дејтонског споразума, без додатних тумачења и егзибиција. У том случају би се могло говорити о стабилности система односа и функционисања БиХ.

Дејтонски мировни споразум је међународни документ, који се мора досљедно спровести. Он пружа реалан оквир за изградњу Босне и Херцеговине као сложене заједнице два равноправна ентитета и три конститутивна народа. Срби, Хрвати и Бошњаци су кроз вијекове у Босни и Херцеговини заједно живјели и нико нема права да је данас ексклузивно својата. У имплементацији Дејтонског споразума постигнути су значајни резултати, прије свега у јачању мира, обнови и стварању претпоставки за нормалан живот. Поштовање и заштита људских права, јачање демократских институција власти, јачање политичке културе, дијалога, толеранције, демократије, изградња правне државе и подизање одговорности у обављању јавних функција треба да буду приоритети у Босни и Херцеговини.

Босна и Херцеговина ће бити модерна држава онда када ефикасно организује реалне људске интересе и култивише интересни хаос и ирационално сукобљавање интереса преведе у хармонију. Основу модерне, правне, демократске и цивилизоване Босне и Херцеговине треба да чине стриктна правила понашања и свијест грађана да се она морају поштовати. За то је потребна универзална мудрост у организацији и вођењу Босне и Херцеговине као државе. Како би стабилност Босне и Херцеговине била на вишем нивоу, потребно је смањити репресију и јачати васпитну улогу државе.

Основне функције и циљеви Босне и Херцеговине као државе треба да буду јачање моћи заједнице, јачање слободе појединца у заједници и смањивање репресије и јачање васпитне улоге државе. Аристотел је често истицао „да је мотив законитости општа, а мотив незаконитости индивидуална корист”, исто тако као што Платон за добре државе узима оне у којима се влада по законима, а за лоше у којима се влада мимо закона. Функција Босне и Херцеговине као државе треба да омогући коегзистенцију појединих интереса,

посредством правила која треба да предупреду, смање и ублаже сукобе. Социјална контрола, контрола појединаца, група и друштва у цјелини је неопходна. Босна и Херцеговина као модерна држава треба да осигура својим грађанима максимално могућу слободу, зајамчени минимум правде и једнакости, те одређени степен опште социјалне сигурности. Она треба да минимизира принуду, а максимизира сагласност, у датим друштвено-историјским условима. Једно је сигурно, Босна и Херцеговина би имала већу шансу да је кренула у реализацију Дејтона, без додатних тумачења. У том случају би се данас могло говорити о успостављеној стабилности система односа и функционисања БиХ на знатно вишем нивоу него што га имамо данас. Може се констатовати, без замагљивања, БиХ је данас полигон за вјежбање и тестирање различитих фактора који долазе са својим претпоставкама и теоријама како градити друштво које не могу тестирати на неком другом мјесту. То је разлог зашто у БиХ ништа не функционише, али се и не одустаје од таквих настрјаја.

Република Српска је фактор договора међународног споразума највишег нивоа и потписница је свих 11 анекса Дејтонског споразума. Дакле, Република Српска представља стварну чињеницу, формално уобличену са јасном позицијом у оквиру Мировног споразума за Босну и Херцеговину. У складу са том чињеницом неопходно је непрекидно и снажно потенцирати и објашњавати шта је Република Српска у том споразуму. Велика је концентрација воље и снага које траже минимизирање или у крајњем, укидање Републике Српске. Та воља је највећим дијелом концентрисана у бошњачком политичком корпусу. У БиХ је потребно и једино могуће разговарати само на реалној основи, на Споразуму. Свака промјена у БиХ мора бити резултат договора свих актера и консензус и ако тога нема онда су све промјене другачије конципиране нелегалне и нелегитимне.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Вараџин, О., „Значај јединства политичких субјеката у одбрани виталних националних интереса Републике Српске у дејтонској структури БиХ”, *Безбедносни форум*, 2022.
2. Хантингтон, С., *Сукоб цивилизација и преобликовање свјетског поретка*, 2000.
3. Савић, С., „Уставни положај Републике Српске у БиХ”, *Нова српска политичка мисао*, *Посебно издање* 1/2011.

4. Fukujama, F., *Izgradnja države-Vlade i svjetski poredak u 21. stoljeću*. Zagreb, Izvori, 2005.
5. Tindemans, L., *Nedovršeni mir*, Zagreb, Hrvatski Helsinški odbor za ljudska prava i Pravni centar FOD BiH, 1997.
6. Kasapović, M., „Bosna i Hercegovina 1992-1995: građanski rat, izvanjska agresija ili oboje”, *Nova srpska politička misao*, 2/2015.
7. Blagojević, M., „Hrestomatija tehnologije ohaerizma (Hronologija jedne nacionalne i ustavne patologije)”, *Argumenti*, 2/2022.

ИМОВИНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ У ФУНКЦИЈИ ЊЕНОГ РАЗВОЈА

Сажетак: Улога имовине у стратешком развоју представља кључну компоненту одрживог економског напретка за Републику Српску. Основна претпоставка овог истраживања јесте да јавна и природна добра чине основу развојне стратегије у правцу остваривања дугорочних економских циљева, побољшања инфраструктуре и повећања инвестиционе атрактивности. У раду се анализирају механизми кроз које различити облици имовине (земљиште, енергетски ресурси, инфраструктура) могу бити активирани у корист економског развоја, са посебним фокусом на јавно-јавна и јавно-приватна партнерства. Истраживање такође обухвата анализу развојног потенцијала кроз оптимално управљање постојећим ресурсима и идентификацију кључних сектора попут енергетике, туризма и пољопривреде који могу генерисати значајан привредни раст. Рад такође истиче изазове који стоје пред Републиком Српском, укључујући административне препреке и тежње иностраног фактора да ограничи надлежности над имовином. Закључак наглашава важност стратешког управљања, очувања суверенитета и примјене одрживих пракси како би се максимизирао развојни потенцијал и обезбједио дугорочан економски напредак.

Кључне речи: економски развој, имовина, Република Српска, јавно-приватна партнерства, инфраструктура, енергетски ресурси, стратешки развој.

УВОД

Имовина представља један од најзначајнијих ресурса у процесу економског развоја и стратешког планирања. За Републику Српску, као и за друге земље и ентитете са ограниченим економским капацитетима, рационално и стратешко управљање расположивом имовином омогућава развојне потенцијале који могу утицати на дугорочну одрживост и самосталност економије. Улога имовине у контексту развоја обухвата широк спектар активности, од ефикасне експлоатације природних ресурса, преко улагања у инфраструктуру, до стварања

¹ Др Синиша Пепић, sinisa@stratos.rs

повољног окружења за инвестиције, све у циљу постизања стабилног привредног раста и побољшања животног стандарда становништва.

У овом раду се разматра економски значај различитих врста имовине у Републици Српској, укључујући природне ресурсе, земљиште, јавну инфраструктуру и остале стратешке ресурсе који чине основ за јавна и јавно-приватна партнерства. Поред тога, анализира се како оптимално коришћење имовине може утицати на привлачење страних инвестиција, стварање нових радних мјеста и подстицање иновативних дјелатности. Кроз примјену успјешних примјера и компаративну анализу, истраживање нуди препоруке за одрживо и инклузивно коришћење имовинских ресурса у функцији дугорочног економског развоја. Имовина Републике Српске има и стратешки значај за очување суверенитета и економске независности. Контрола над природним ресурсима, инфраструктуром и јавним добрима представља основ за остваривање економске и политичке самосталности, што је од посебне важности у свјетлу међународних притисака и покушаја централизовања управљања ресурсима на нивоу Босне и Херцеговине.

Овај рад има за циљ да допринесе бољем разумијевању улоге имовине као развојног ресурса и као основе за суверенитет Републике Српске, пружајући препоруке за максимизирање њене вриједности и дугорочног економског капацитета.

1. ИМОВИНСКИ РЕСУРСИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И ЊИХОВ РАЗВОЈНИ ПОТЕНЦИЈАЛ

Ефикасно коришћење имовинских ресурса представља кључни фактор економског развоја Републике Српске, јер они омогућавају стварање економске вриједности, привлачење инвестиција и подстицање одрживог привредног раста. У овом дијелу анализираћемо главне категорије расположивих ресурса – земљиште, природне ресурсе и инфраструктуру – и идентификовати њихов развојни потенцијал у кључним секторима економије као што су енергетика, пољопривреда и туризам.

1.1 Категоризација расположивих ресурса

Земљиште

Земљиште у Републици Српској обухвата различите врсте (пољопривредно, шумско, грађевинско и индустријско), те представља један од најзначајнијих ресурса за економски развој. Пољопривредно земљиште има велики потенцијал за развој агробизниса и повећање

производње хране, што је посебно значајно за руралне крајеве и њихову економску самосталност. Грађевинско и индустријско земљиште, са друге стране, отвара могућности за изградњу нових објеката и индустријских зона које могу привући домаће и стране инвеститоре.

Природни ресурси

Република Српска је богата природним ресурсима, укључујући шуме, рудна богатства, водене ресурсе, и ресурсе за обновљиве изворе енергије. Шуме, које покривају значајан део територије, омогућавају развој дрвопрерађивачке индустрије, као и потенцијал за одрживу производњу енергије. Рудна богатства, попут жељезних руда, пружају основу за рударство и могућност улагања у производне ланце везане за екстракцију и прераду метала. Водени ресурси, поред значаја за снабдијевање питком водом и наводњавање, представљају основу за развој хидроенергетског сектора.

Инфраструктура

Инфраструктура у Републици Српској укључује путеве, жељезничку мрежу, енергетске системе и јавне објекте. Добро развијена инфраструктура је предуслов за повезивање локалних заједница и отварање нових тржишта. Транспортна инфраструктура, као што су путеви и железнице, игра значајну улогу у развоју туризма и омогућава лакшу циркулацију робе и услуга, док енергетска инфраструктура омогућава стабилно снабдевање енергијом и подржава индустријске активности. Веома је важно напоменути, у контексту развојних шанси везаних за партнерство са државама БРИКС, како Република Српска има евидентан недостатак у капацитетима карго терминала у ваздушном саобраћају.

1.2 Анализа постојећег стања и трендова у управљању јавном имовином

Управљање јавном имовином у Републици Српској тренутно је засновано на комбинацији законских регулатива и институционалних механизма. Међутим, постојећи систем управљања суочава се са низом изазова, укључујући административну неефикасност и потребу за јаснијом подршком за улагања. Један од важних трендова је раст интересовања за јавно-приватна партнерства, која омогућавају мобилизацију приватног капитала и знања за развој јавне инфраструктуре и коришћење природних ресурса. Поред тога, примјећује се повећан фокус на транспарентно и одрживо управљање ресурсима, што је посебно значајно у контексту еколошких стандарда и привлачења одговорних инвеститора.

1.3 Могућности за валоризацију ресурса у оквиру различитих развојних сектора

Енергетика

Енергетски сектор у Републици Српској има велики потенцијал за раст, посебно у области обновљивих извора енергије. Хидроенергетски капацитети, као и могућности за производњу соларне и вјетроенергије, представљају значајан ресурс који може допринијети енергетској независности и одрживом развоју. Развој нових енергетских пројеката кроз јавно-приватна партнерства може омогућити стварање нових радних мјеста и економских прилика, посебно у руралним подручјима.

Пољопривреда

Пољопривредно земљиште има велики потенцијал за унапређење аграрног сектора и стварање вриједности кроз интензивну производњу. Република Српска би могла улагати у модернизацију пољопривредних технологија и повећање конкурентности пољопривредних производа на домаћем и међународном тржишту. Подршка малим и средњим предузећима у пољопривреди, као и развој органске производње, могу донијети додатну вредност и подржати рурални развој. Узгој индустријске конопље може бити развојна шанса због њене широке примјене и потражње на глобалном тржишту.

Туризам

Туризам представља сектор са великим развојним потенцијалом у Републици Српској, захваљујући природним љепотама, културно-историјским споменицима и развоју сеоског туризма. Развој туристичке инфраструктуре, укључујући смјештајне капацитете, путеве и еко-туристичке пројекте, могао би привући значајан број посјетилаца и допринијети локалном економском расту. Инвестиције у промоцију и развој туристичких дестинација, уз акценат на еколошки одржив туризам, могу учинити овај сектор једним од кључних извора прихода и запошљавања.

2. МОДЕЛИ КОРИШЋЕЊА ИМОВИНЕ ЗА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ

Коришћење имовине у функцији економског развоја може бити реализовано кроз различите моделе сарадње, који омогућавају ефикасно управљање ресурсима и укључивање више актера у процес стварања економске вриједности. У овом дијелу се анализирају два

основна модела, јавно-јавна и јавно-приватна партнерства, њихова примјена, предности и изазови, као и примјери успјешне праксе који могу послужити као основа за њихову примјену у Републици Српској.

2.1 Јавно-јавна партнерства: примјена, предности и изазови

Јавно-јавна партнерства (ЈЈП) подразумјевају сарадњу између различитих јавних институција, као што су локалне самоуправе, јавна предузећа и министарства, у циљу ефикасног коришћења и управљања имовином. Овај модел сарадње омогућава рационализацију трошкова, бољу координацију активности и максимално искоришћавање јавних ресурса.

Примјена - јавно-јавна партнерства у Републици Српској могу бити од значаја у више области, као што су развој инфраструктурних пројеката, одржавање и експлоатација јавних добара, као и увођење нових јавних услуга. На примјер, сарадња између локалних општина и јавних комуналних предузећа може резултирати ефикаснијим коришћењем инфраструктуре, као што су водовод и канализација, чиме би се побољшао квалитет услуга за грађане.

Предности - јавно-јавна партнерства укључују већу координацију између институција, унапређење квалитета услуга, смањење административних и оперативних трошкова, као и бољу контролу над развојем инфраструктуре. Такође, овај модел омогућава усмјеравање фокуса на јавни интерес, што је важно у контексту одрживог развоја.

Изазови који се јављају код јавно-јавних партнерстава обухватају административне препреке, недостатак ефикасне координације између различитих нивоа власти, као и потенцијалне конфликте у погледу расподеле одговорности и ресурса. Додатно, одређени број институција може се суочити са недостатком техничких и кадровских капацитета за спровођење сложених пројеката, што може ограничити потенцијале овог модела.

2.2 Јавно-приватна партнерства: улога приватног сектора у коришћењу имовине и унапређењу инфраструктуре

Јавно-приватна партнерства (ЈПП) представљају модел сарадње између јавног и приватног сектора, који омогућава коришћење знања, искуства и капитала приватних предузећа за развој јавне инфраструктуре и услуга. Овај модел је посебно значајан када је потребно привући додатна улагања и смањити притисак на јавне финансије.

Улога приватног сектора у ЈПП је да допринесе финансирању, пројектовању, изградњи и управљању јавним ресурсима, што укључује инфраструктурне пројекте као што су путеви, болнице, школе, енергетски капацитети и туристичке дестинације. Приватни сектор доноси не само капитал, већ и експертизу, иновације и ефикасност у управљању, што резултира убрзаним развојем и побољшањем квалитета услуга.

Примјена јавно-приватних партнерстава у Републици Српској може бити кључна за развој енергетског и инфраструктурног сектора, као и за унапређење комуналних услуга и градњу јавних објеката. На пример, изградња нових хидроелектрана и соларних капацитета може бити финансирана у оквиру јавно-приватног партнерства, гдје би приватни инвеститор обезбједио средства и управљање, док би јавни сектор обезбедио регулаторну подршку, гаранције те локацију.

Предности јавно-приватних партнерстава укључују смањење оптерећења на јавне финансије, привлачење приватних инвестиција, увођење иновативних рјешења и побољшање ефикасности у испоруци јавних услуга. Поред тога, овај модел омогућава брже спровођење великих пројеката, што може допринијети убрзаном развоју економије.

Изазови у ЈПП-у обухватају потребу за транспарентношћу у поступцима одабира партнера, адекватну регулацију и правни оквир који штити интересе свих страна, као и управљање ризицима који могу настати током имплементације пројеката. Уколико регулаторни механизми нису довољно развијени, постоји ризик од злоупотреба или да јавни интереси буду запостављени у корист приватног профита.

2.3 Анализа примјера успјешне праксе и потенцијал за примјену у Републици Српској

Примјери успјешне праксе - јавно-јавна и јавно-приватна партнерства могу пружити значајне смјернице за будуће пројекте у Републици Српској. На примјер, неколико европских земаља је успјело да развије одрживе енергетске пројекте кроз ЈПП моделе. У Хрватској је изградња аутопута Загреб-Сплит реализована у оквиру јавно-приватног партнерства, што је омогућило бржи развој туристичког сектора и бољу повезаност унутрашњости са приморјем. Сличан приступ би могао бити примјењен у Републици Српској за изградњу кључних саобраћајница које би повезале различите дијелове ентитета и олакшале транспорт људи и робе.

Јавно-јавна партнерства, као што су примјери у Словенији и Финској, показују да се побољшања у управљању инфраструктуром

могу постићи уколико више јавних институција координира своје активности. Овај модел може бити коришћен за унапређење комуналних услуга у Републици Српској, као што су водоснабдијевање и управљање отпадом, гдје би сарадња између општина довела до ефикаснијег коришћења ресурса и подјеле трошкова. При томе не мислећи на, рецимо, заједничке депоније отпада више општина или градова, већ на постројења за рециклирање и коришћење отпада за производњу гаса, топлотне и електричне енергије.

Потенцијал за примјену у Републици Српској лежи у потреби за јачањем институционалног оквира, унапређењем законских регулатива и стварањем подстицаја за привлачење домаћих и страних партнера у пројекте. Посебну пажњу треба посветити транспарентности и јавном надзору над свим пројектима како би се осигурало да јавни интерес буде адекватно заштићен и да се избјегну могуће злоупотребе.

3. УТИЦАЈ ОПТИМАЛНОГ УПРАВЉАЊА ИМОВИНОМ НА ПРИВРЕДНИ РАЗВОЈ

Оптимално управљање имовином представља кључни фактор у постизању економског раста и развоја, с обзиром на то да ефикасно коришћење расположивих ресурса директно утиче на повећање продуктивности, стварање нових радних мјеста, привлачење инвестиција и унапређење пословног окружења. У овом сегменту се разматра како ефикасно управљање имовином може довести до позитивних економских резултата у Републици Српској.

3.1 Улога ефикасног управљања имовином у привлачењу инвестиција

Ефикасно управљање јавном и приватном имовином игра кључну улогу у привлачењу страних и домаћих инвестиција. Инвеститори су природно заинтересовани за стабилно и транспарентно пословно окружење, гдје је имовина јасно регулисана, инфраструктура доступна и уредно одржавана, а правни оквир поуздан. Када јавна имовина, као што су земљишта, зграде и инфраструктура, буде ефикасно и сврсисходно коришћена, то шаље снажан сигнал инвеститорима о стабилности и атрактивности економског система.

У Републици Српској, побољшање управљања ресурсима, укључујући уклањање бирократских баријера и поједностављење административних процедура везаних за коришћење земљишта и јавних добара, може имати директан утицај на повећање инвестиција. На примјер, доступност инфраструктурно опремљених индустријских

зона представља велики подстицај за инвеститоре који желе да отворе нове производне капацитете. Кроз јавно-приватна партнерства, могуће је мобилисати приватни капитал за модернизацију инфраструктуре, чиме се повећава привлачност за потенцијалне инвеститоре и подстиче улагање у економију.

3.2 Утицај на креирање радних места и раст продуктивности

Ефикасно коришћење имовине има директан утицај на креирање нових радних мјеста и раст продуктивности. Када су ресурси, као што су земљиште и објекти, оптимално искоришћени, то отвара могућности за развој нових привредних активности, чиме се повећава тражња за радном снагом и генеришу нова запослења. На примјер, изградња нових пословних и индустријских зона може довести до раста производње и повећања запослености у тим областима.

Раст продуктивности је такође повезан са оптималним коришћењем ресурса. Увођење модерних технологија и иновативних рјешења у процес управљања и коришћења имовине, као што је аутоматизација у пољопривредним или производним секторима, може значајно повећати продуктивност. У Републици Српској, побољшање приступа ресурсима кроз ефективну сарадњу између јавног и приватног сектора може повећати ефикасност у различитим привредним гранама, доприносећи укупном економском расту и стварању конкурентског предузетничког окружења.

3.3 Подстицање иновација и развој пословног окружења

Ефикасно управљање имовином је од суштинског значаја за подстицање иновација и развој конкурентног пословног окружења. Примјена савремених модела управљања ресурсима и усмјеравање имовине ка пројектима који подстичу иновативност могу значајно допринијети привредном развоју. Јавне институције могу уложити напоре у подршку иновацијама, на пример, обезбјеђивањем простора за развој стартапова или изградњом технолошких паркова на јавним земљиштима. Овакви технолошки паркови могу постати центри иновација и подржати развој нових технологија и предузетничких активности.

Развој пословног окружења кроз оптимално коришћење имовине укључује и стварање повољних услова за предузетнике и мала и средња предузећа (МСП). Омогућавање приступа квалитетним локацијама, повољним условима закупа, као и пружање инфраструктурних подршки, као што су телекомуникације и енергетски

капацитети, може створити окружење у којем иновативна решења и нови пословни модели могу расти и развијати се.

Поред тога, јавни сектор може подстаћи иновације кроз сарадњу са научним и истраживачким институцијама и улагањем у образовање и обуку радне снаге. Ефикасно коришћење јавне имовине, као што су лабораторије, истраживачки центри или земљишта за тестирање нових технологија, може обезбједити простор за експериментисање и развој нових идеја, што ће резултирати растом иновативности и повећањем конкурентности привреде Републике Српске.

4. ИЗАЗОВИ И ПРЕПРЕКЕ У КОРИШЋЕЊУ ИМОВИНЕ КАО РАЗВОЈНОГ РЕСУРСА

Коришћење имовине као ресурса за економски развој суочава се са бројним изазовима и препрекама, како на административном и регулаторном нивоу, тако и у погледу стратешког управљања и очувања надлежности над ресурсима. У овом дијелу ће бити анализирани административне и регулаторне препреке, ризици у управљању јавним и природним ресурсима, као и улога иностраног фактора у настојањима да ограничи надлежност Републике Српске над имовином, уз приједлоге за унапређење институционалног оквира и пракси.

4.1 Преглед административних и регулаторних препрека

Управљање имовином у Републици Српској суочава се са значајним административним и регулаторним изазовима, који често успоравају развојне пројекте и отежавају ефикасно коришћење ресурса. Комплексне бирократске процедуре, нетранспарентне регулативе, споро доношење одлука и честе промјене у законодавству представљају кључне административне препреке које ограничавају коришћење имовине за економски развој.

Често се дешава да постоји недоследност у примјени прописа на различитим нивоима власти, што може довести до конфликта у управљању ресурсима. На примјер, одређена имовина може бити под управом локалних самоуправа, док на њу право полаже и републичка власт, што доводи до неусаглашености у коришћењу и планирању. Оваква неефикасност спречава брзо реаговање на потребе тржишта и одвраћа потенцијалне инвеститоре.

4.2 Ризици и потенцијални проблеми у управљању јавним и природним ресурсима

Ефикасно управљање јавним и природним ресурсима носи са собом низ ризика и потенцијалних проблема. Један од кључних ризика је неправилна експлоатација природних ресурса, која може довести до еколошких деградација и смањења биолошке разноврсности. Осим тога, неадекватно управљање инфраструктуром и другим јавним добрима може резултирати великим трошковима одржавања и економским губицима.

Поред тога, Република Српска се суочава са додатним изазовима у погледу тежње иностраног фактора да отме надлежност над имовином. Међународни притисци и настојања да се пренесе надлежност са Републике Српске на ниво Босне и Херцеговине представљају озбиљну претњу економском суверенитету. Овакви притисци често долазе у облику међународних захтјева за централизовање управљања природним и јавним добрима, што може значајно утицати на могућност Републике Српске да самостално планира и спроводи развојне пројекте. Уколико би Република Српска изгубила контролу над својим ресурсима, то би утицало на економску слободу и могућност да користи имовину као основ за привредни развој, нарочито у контексту великих енергетских и инфраструктурних пројеката.

4.3 Приједлози за унапређење институционалног оквира и пракси

Да би се превазишле постојеће препреке и унаприједило коришћење имовине као развојног ресурса, неопходно је спровести низ мјера за унапређење институционалног оквира и управљачких пракси.

Унапређење административних процедура

Потребно је поједноставити бирокуратске процедуре везане за управљање јавном имовином, што укључује дигитализацију процеса и увођење једношалтерског система за обраду захтјева инвеститора кроз формирање канцеларије за подршку инвеститорима. Такође, неопходно је обезбједити досљедност у примјени регулативе на свим нивоима власти како би се избјегле неусаглашености и конфликти који успоравају пројекте.

Јачање институционалног капацитета

Потребно је улагати у обуку кадрова који су задужени за управљање имовином, као и у техничко опремање институција које управљају јавним ресурсима. Боље опремљене и обучене институције

биће способне да брже и ефикасније управљају имовином и одговарају на захтјеве тржишта и потенцијалних инвеститора.

Очување суверенитета над имовином

Неопходно је обезбједити правну заштиту имовинских права Републике Српске и спријечити пренос надлежности на ниво БиХ, чиме би се очувала економска слобода и могућност самосталног управљања ресурсима. Ово подразумијева активан дијалог са међународним партнерима, али и промовисање јавних и приватних инвестиција које ће ојачати економски суверенитет и учинити Републику Српску мање зависном од међународних притисака.

Транспарентност и јавни надзор

Успостављање транспарентних механизма за управљање имовином и укључивање јавности у процес одлучивања су важни за смањење ризика од корупције и неправилног управљања ресурсима. Ово укључује редовно објављивање извјештаја о коришћењу јавне имовине, јавне расправе и консултације, као и оснивање независних тијела за праћење управљања јавним добрима.

Јавно-приватна и јавно-јавна партнерства

Развијање модела јавно-приватног и јавно-јавног партнерства представља значајан потенцијал за превазилажење финансијских ограничења улагања у развој инфраструктуре и других ресурса. На тај начин могу се привући додатна средства, као и експертиза приватног сектора, што доприноси бољем управљању и развоју.

Стратешко планирање и интегрисан приступ развоју

Потребно је интегрисано приступити развоју и управљању имовином, кроз израду дугорочних стратегија које ће узети у обзир све ресурсе, њихове међусобне везе и потенцијале за синергију. На примјер, коришћење земљишта за енергетске пројекте мора бити усаглашено са плановима за пољопривредни развој како би се обезбједила одрживост и избјегле конфликтне ситуације.

5. ПРЕПОРУКЕ

Ефикасно управљање и коришћење имовине представља кључ за остваривање економског развоја и одрживог напретка Републике Српске. Да би се максимизирао развојни потенцијал, потребно је усмјерити пажњу на стратегије које ће осигурати дугорочну корист од имовине, подстакнути економску активност и обезбједити добробит за

све грађане. У наставку су представљене конкретне препоруке за одрживо коришћење имовине, стратешки кораци за максимизирање развојног потенцијала, и закључак о важности овог ресурса.

5.1 Конкретне препоруке за одрживо и ефективно коришћење имовине

Дигитализација управљања имовином

Наставак дигитализације катастра, регистара имовине и осталих података о јавним и приватним добрима је неопходна за ефикасно управљање ресурсима. На тај начин могу се постићи боља транспарентност, брже одобравање захтјева и једноставнији приступ информацијама за потенцијалне инвеститоре. Дигитализација омогућава и прецизније планирање коришћења ресурса, као и избјегавање злоупотреба и нерегуларности.

Јачање институционалних капацитета и сарадње

Јачање кадровских и техничких капацитета институција које управљају јавном имовином представља кључну мјеру за повећање ефикасности и одговорности. Такође, неопходно је унапређење сарадње између различитих нивоа власти, као и између јавних и приватних актера, како би се унаприједила координација и постигла већа ефикасност у коришћењу имовине.

Развој јавно-приватних партнерстава

Повећање коришћења јавно-приватних партнерстава (ЈПП) као модела за финансирање инфраструктурних пројеката и коришћење природних ресурса може значајно допринијети унапређењу економског развоја. ЈПП треба бити пажљиво планиран како би се заштитио јавни интерес, уз обезбјеђивање транспарентних процедура за избор партнера и јасних уговора који штите права свих страна.

Примјена принципа одрживости

Одрживо управљање имовином треба бити стратешки циљ, који укључује заштиту животне средине и друштвено одговорно коришћење ресурса. Примјена принципа одрживости подразумијева заштиту природних ресурса, одговорну експлоатацију, као и коришћење јавних добара на начин који не угрожава будуће генерације. Посебно је важно улагати у обновљиве изворе енергије и подржавати еколошке пројекте који доприносе дугорочној стабилности.

Инвестиције у инфраструктурну и индустријску зону

Обезбеђивање адекватне инфраструктуре, као што су путеви, индустријске зоне и логистички центри, може значајно допринети привлачењу инвеститора и развоју привреде. Неопходно је наставити са стварањем услова за изградњу индустријских паркова, који ће бити доступни новим компанијама, а што ће допринијети запошљавању и локалном развоју.

5.2 Стратешки кораци за максимизирање развојног потенцијала

Дефинисање дугорочне стратегије управљања имовином

Република Српска треба да развије дугорочну стратегију управљања имовином, која ће узети у обзир све аспекте развоја, од енергетике до пољопривреде и инфраструктуре. Стратегија би требало да укључи мапирање свих ресурса и процјену њиховог развојног потенцијала, као и идентификовање приоритетних пројеката који могу имати највећи утицај на економски раст.

Очување суверенитета над имовином

Важно је осигурати правну и политичку заштиту имовинских права Републике Српске, посебно у свјетлу међународних настојања да се надлежност над ресурсима централизује на нивоу БиХ. Јасна позиција Републике Српске и активна дипломатска иницијатива у одбрани права на управљање ресурсима могу осигурати очување економског суверенитета и слободе у планирању и имплементацији развојних пројеката.

Привлачење инвестиција и подстицање иновација

Развој механизма за привлачење страних и домаћих инвестиција, као што су пореске олакшице и подстицаји за улагање у истраживање и развој, може максимизирати економски потенцијал имовине. Поред тога, улагање у иновације и технолошки развој кроз сарадњу са научним институцијама и подршку стартаповима доприћеће дугорочном економском напретку.

Фокус на рурални развој и подршку локалним заједницама

Стратешки кораци треба да укључе и посебан фокус на развој руралних подручја, која имају значајан развојни потенцијал у пољопривреди, туризму и енергетици. Подршка локалним заједницама кроз пројекте развоја пољопривредних задруга, сеоског туризма и обновљивих извора енергије може допринијети равномјернијем развоју и бољем искоришћењу расположивих ресурса.

ЗАКЉУЧАК

Ефикасно управљање и коришћење имовине представља кључ за остваривање економског развоја и одрживог напретка Републике Српске. Да би се максимизирао развојни потенцијал, потребно је усмјерити пажњу на стратегије које ће осигурати дугорочну корист од имовине, подстакнути економску активност и обезбједити добробит за све грађане. Контрола над имовином није само питање економске политике већ и кључни елемент очувања суверенитета и права Републике Српске да самостално одлучује о свом развоју.

Имовина Републике Српске представља значајан ресурс за економски развој и дугорочну стабилност. Њена ефикасна употреба, уз одговарајуће институционалне оквире и стратегије, може значајно допринијети побољшању квалитета живота грађана, повећању продуктивности и стварању нових радних места. Улога имовине у развоју обухвата не само њено коришћење за финансирање и спровођење развојних пројеката, већ и као основ за очување економског суверенитета и остваривање стратешких циљева.

Претње у виду настојања да се ограниче надлежности Републике Српске над њеном имовином могу представљати велики изазов, али уз активну дипломатску и политичку акцију, те јасну стратегију управљања, ове претње могу бити ублажене. Ефикасно управљање и коришћење имовине, уз подршку јавних и приватних актера, као и примјена одрживих принципа, омогућиће Републици Српској да максимизира свој развојни потенцијал и оствари дугорочан и стабилан економски раст.

У наредном периоду, Република Српска треба да уложи напоре у очување и ефикасно коришћење своје имовине као основе за одржив економски раст и развој, стварање нових радних мјеста и унапређење квалитета живота грађана. Стратешко управљање овим ресурсима је од суштинског значаја за јачање економског капацитета и очување независности, а самим тим и за дугорочну стабилност и просперитет Републике Српске.

SUMMARY

PLACE, ROLE AND MEANING OF THE NATO IN A MULTIPOLAR WORLD

Božidar Forca

Summary: At a certain stage of development of international relations in a state-centric system, a relatively stable international order is established, which is most often referred to as unipolar, bipolar or multipolar. After World War II, a bipolar world order was established between the world powers of the USA and the USSR and the blocs they led – NATO and the Warsaw Pact. That period in international relations was named the Cold War, because there was no direct conflict between the aforementioned powers and blocs. At the end of the Cold War, the Warsaw Pact was dissolved and the USSR collapsed, while NATO survived. The world entered new conflicts, which took place in the relationship between the US efforts to establish a unipolar system and the attempts of other powers, primarily Russia, China, India and other countries, to establish multipolarism. The aim of this paper is to analyze the role and meaning of the NATO in the multipolar world order, which is inevitably being created, especially after the start of the conflict (war) in Ukraine, from 2022. The basic hypothesis from which the research started is: NATO has transformed from a defensive alliance after the Cold War into a *de facto* lever of the US power to establish a unipolar world order, and *de iure* into an international regional organization for establishing peace and security in the world. The comparative method and the method of content analysis were primarily used in the research. The general conclusion of the paper is: The world is creating a new world order, of the cluster type. The role and meaning of the NATO in the new world order will depend on the outcome of the war in Ukraine and the new redistribution of power among the clusters.

Key words: *new world order, clusters, NATO, multipolarism, USA.*

EUROPEAN SECURITY – STATUS AND PROSPECTS

Mitar Kovač

Summary: The European security after the disappearance of the bipolar division of the world has become endangered by various challenges, risks and threats. With the beginning of the Ukrainian crisis, the EU demonstrated its inability to act preventively and prevent the outbreak of war. The European Union is under the enormous influence of the USA and blindly follows the strategic orientations, through the globalist strategy of the collective West. By positioning itself in this way, the EU is causing incalculable consequences for European peoples and states. The EU's prospects are very difficult and bleak, because its economy is increasingly going into recession and the living standards of the broadest segments of the population are being threatened. At the same time, the EU is taking on more and more obligations in supporting Ukraine to wage war against the Russian Federation and to develop military capabilities through militarization and additional allocation of money for military needs. The USA is trying to create a force from the EU and the European part of NATO that will be able to match the military power of the Russian Federation. Such trends and strategic orientations of the US burden European security by projecting new conflicts in the future. The globalist elite from Brussels does not properly appreciate the dangers that come with such a harmful policy. In this way, the EU risks disappearing and being abandoned by states that do not want to participate in the projection of a new war in Europe. Serbia does not need such an EU and it is time for the political elite, the authorities and the opposition, to offer the people new solutions through a strategic turn towards states and peoples that inherit a different system of values based on equality and equal cooperation.

Key words: *Europe, European security, Eurasian integration, Ukrainian crisis.*

GEOPOLITICAL DETERMINANTS IN THE AREA OF BALKANS AND REPUBLIKA SRPSKA

Darko Matijašević

Summary: Current relations within Bosnia and Herzegovina are connected to global geopolitical relations. The genesis of these relations has its application precisely with the geopolitical upheaval and imbalance of power in the world at the end of the 20th century. The then collapse of the bipolar world in the 1990s was crucial. The area of Southeast Europe and the Balkans is therefore viewed as a significant geopolitical area even after the collapse of the Warsaw Pact and the USSR. It is also viewed from the perspective of a new constant in international relations. This is the application of the classical geopolitical concepts of Atlanticism and maritime strategy in the function of the world domination of the only superpower, now the USA. The USA is replacing and accepting the centuries-old (at least since the Crimean Wars in the 19th century and the Russo-Turkish Wars of that time) approach of Great Britain that Russia must be cut off from any significant presence or even dominance in the Mediterranean, control of the Bosphorus and Dardanelles and even the entire Black Sea. The war in the former SFRY ended with a frozen conflict in Bosnia and Herzegovina. The Dayton Peace Agreement of 1995 (especially the Constitution of Bosnia and Herzegovina, as Annex IV) incorporated mechanisms for the internal destruction of the Dayton Agreement by the power of Western countries. The concept is considered “unfinished business in the Balkans”. The key instruments for this quasi-legal action are the institution of the High Representative in Bosnia and Herzegovina (Annex X of the Dayton Agreement) and the clause on the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina (Constitution of Bosnia and Herzegovina) which establishes the “fraudulent and almost unlimited” presence of foreign judges in the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina. With the combined methods of blackmail, pressure and “bare military and security force”, these mechanisms have degraded the very constitutional and legal structure of Bosnia and Herzegovina in the last thirty years. Violent and fraudulent changes have taken place with the aim of creating a so-called “functional Bosnia and Herzegovina”. This generally means the reduction and degradation of the constitutional and legal competences of the Republika Srpska as one of the two constitutional entities in such a complex state structure of the confederal type. The very role of local actors, authorities within BiH is specific, and has multiple relations. The opposing interests of the two entities and three peoples within BiH that they represent (the only indigenous ones being the Republika Srpska and the Serbs as a constituent

people in BiH) and the influence of external factors, primarily Western countries in the direction of exclusive geopolitical interests. Given that BiH is the epicenter of war conflicts in the former SFRY, with a complex of relations from the point of view of ethnicity, religion, heritage and laws of the merged vessels in a regional sense, this topic should be significant from the point of view of the potential for future conflicts or for observation with the aim of permanent stabilization of these areas.

Key words: *geopolitics, international relations, diplomacy, security, war conflict, NATO, Dayton Peace Agreement, Europe, Balkans, Republika Srpska.*

GEOPOLITICS OF BOMBING THE SERBS

Braco Kovačević

Summary: Vandalistic, bestial and terrorist bombing of Serbs by the Anglo-Saxon West led by the United States of America and the NATO, shows all the brutality of warfare and bombing Orwellian called “humanitarian intervention”. The aggressors sought justification for the crime in their own understanding of humanity, ethics and morality. It was supposed to be the reason for justifying the bellum isutum. To achieve this, they hired paid “intellectuals”, journalists, media, propaganda agencies, diplomats, and in this pre-recorded “chorus” of unanimity, they declared the Serbs “guilty of war” and thus “justified” the vandal act of the “air campaign”. Although few saw the bombing as a “terrible mistake,” an imposed war, and an illegal act, the West still has a justification for bombing the Serbs. In an effort to “solve” the problem, as the leaders of the Anglo-Saxon West put it, they created and further radicalized the problem with their aggressive, violent, and illegal acts. They took away a portion of territory with significant resources from Serbia, killed the population, destroyed infrastructure, destroyed economic, residential, school, educational, medical, and religious facilities, led to the exodus of the Serbian, Montenegrin, and non-Albanian population, and built a military base necessary for the militant and warmongering Anglo-Saxon advance toward the East.

Key words: *bombing, geopolitics, West, NATO, Serbs.*

**ACTIONS OF THE EUROPEAN UNION TOWARDS BOSNIA AND
HERZEGOVINA, REPUBLIKA SRPSKA, FEDERATION OF
BOSNIA AND HERZEGOVINA AND RIGHTS OF CONSTITUENT
PEOPLES**

Dragan Petrović

Summary: The paper analyzes the European Union's attitude towards Bosnia and Herzegovina in recent years. This policy is based on the principle of respecting Dayton Agreement and the desire to keep Bosnia and Herzegovina in the orbit of negotiations towards the “European path”. Realistically, Bosnia and Herzegovina has little chance of becoming a member of the European Union in the foreseeable future. On the other hand, it is a geopolitical interest of Western and European structures to have the Balkans as a whole under their key influence. However, in the shadow of the Ukrainian conflict and the intensification of contradictions in the world, the strengthening of multipolarity calls into question the undisputed dominance of the West. The paper specifically addresses the position of the Republika Srpska and the Serbian people as a whole.

Key words: *European Union, Bosnia and Herzegovina, Serbs, Republika Srpska, Federation of Bosnia and Herzegovina, multipolarity, Ukrainian crisis.*

JOINT ENTERPRISE AGAINST THE REPUBLIKA SRPSKA

Slobodan Župljanin

Summary: Bosnia and Herzegovina is a country composed of two entities, the Brcko District and three constituent peoples, and as such has an extremely complicated constitutional and legal structure, intricate political relations and a high degree of intolerance and bigotry among the three constituent peoples. It is fraught with numerous problems in all areas of life and work. Despite the clearly defined responsibilities in the Dayton Peace Agreement and the Constitution of Bosnia and Herzegovina, from the level of Bosnia and Herzegovina, from the immediate environment and part of the so-called international community, there are constant attacks on the responsibilities of the Republika Srpska, and the most radical demands are aimed at the complete devastation and disappearance of the Republika Srpska. This is, most certainly, a joint hostile undertaking by retrograde forces from the Federation of Bosnia and Herzegovina (FBiH), some countries from the surrounding area, primarily the so-called “Greater Croatia”, the Quinte countries (USA, Great Britain, Germany, France and Italy) and most NATO members, whose common goal is the stigmatization and then the abolition, or disappearance, of the Republika Srpska and the Serbian people. The casual disregard of historical and current circumstances in BiH often leads certain foreign factors to think that a more centralized, unitary BiH could be successful if only some of the more noisy Serbian leaders could be restrained. However, it is increasingly obvious, even to many of the most loyal supporters of the SDA from the international community, that these illusions are not only wrong but also destructive. The parties that continue to blame individual politicians or the Dayton Constitution for the dysfunction of Bosnia and Herzegovina are thereby turning reality upside down. The main cause of Bosnia and Herzegovina’s dysfunction is not the harsh rhetoric or structure of the Dayton formula, but the persistent refusal of the SDA to accept and adhere to the Dayton provisions that impose equality in the exercise of power on the constituent peoples. This paper aims to identify the causes and motives of such actions, the manifested ways and methods of action, and the real possibilities of defending the Republika Srpska and the Serbian people in the conditions and processes of the emergence of a new world order, based on multipolarity, equality and mutual respect and cooperation, and respect for all peoples and countries, regardless of their size, economic power, racial and religious affiliation, and the like.

Key words: *joint enterprise, Republika Srpska, Bosnia and Herzegovina.*

SURVIVAL OF THE REPUBLIKA SRPSKA IN ANTI-DAYTON ACTIONS OF FOREIGN AND DOMESTIC POLITICAL FACTORS

Ostoja Barašin

Summary: This paper aims to show that Republika Srpska, although it is not a state, possesses a large number of state attributes including the government, parliament and several institutions aimed at protecting and strengthening the entity's political and economic position, as well as the rights and culture of the Serbian people. Theoretically speaking, the modern state has the capacity to reshape the way society views itself through legal regulation and moral persuasion, as well as control of the educational system. In the paper, the methods of analysis and synthesis and historical-comparative methods were dominantly used. The comprehensive research and analysis of the collected data and documents unequivocally confirms that there are numerous examples of an inadequate approach to the interpretation and application of the Dayton Peace Agreement, whereby the interests of the Republika Srpska are increasingly threatened. It is precisely at this point that there is the clearest coincidence between the interests of the state and the ethnic group. The most important concern of an ethnic group is its survival and cultural reproduction. In the same way, the state should take care of ensuring continuous and reproduced support for the institutions of the system. These two meet in the sphere of education, where this reproduction mostly takes place. Regardless of international legitimacy, or the lack of it, it is an indisputable fact that the Republika Srpska is for the Serbian people who live in it their country, much more than Bosnia and Herzegovina. Although the Republika Srpska is not a state, it possesses a large number of state attributes including the government, parliament and several institutions aimed at protecting and strengthening the entity's political and economic position, as well as the rights and culture of the Serbian people.

Key words: *BiH, Republika Srpska, Dayton Peace Agreement, High Representative, International Community.*

ASSETS OF THE REPUBLIKA SRPSKA IN THE FUNCTION OF ITS DEVELOPMENT

Siniša Pepić

Summary: The role of assets in strategic development is a key component of sustainable economic progress for the Republic of Srpska. The basic assumption of this research is that public and natural assets form the basis of a development strategy towards achieving long-term economic goals, improving infrastructure and increasing investment attractiveness. The paper analyzes the mechanisms through which different forms of assets (land, energy resources, and infrastructure) can be activated for the benefit of economic development, with a special focus on public-public and public-private partnerships. The research also includes an analysis of development potential through optimal management of existing resources and the identification of key sectors such as energy, tourism and agriculture that can generate significant economic growth. The paper also highlights the challenges facing Republika Srpska, including administrative obstacles and foreign attempts to limit jurisdiction over property. The conclusion emphasizes the importance of strategic management, preserving sovereignty, and implementing sustainable practices to maximize development potential and ensure long-term economic progress.

Key words: *economic development, property, Republika Srpska, public-private partnerships, infrastructure, energy resources, strategic development.*

РЕЗЮМЕ

МЕСТО, РОЛЬ И СМЫСЛ НАТО В МНОГОПОЛЯРНОМ МИРЕ

Божидар Форца

Сюжет: На определенном уровне развития международных отношений в государственно-центричной системе, установлен относительно стабильный международный порядок, который чаще всего именуется как однополярный, биполярный или многополярный. После Второй мировой войны, биполярный мировой порядок был установлен между мировыми державами США и СССР и блоки во главе с НАТО и Варшавским договором (ВД). Этот период в международных отношениях был назван Холодной войной, потому что к прямому конфликту указанных сил и блоков не произошло. К концу Холодной войны ВД был распущен и распался СССР, а НАТО выжил. Мир вступил в новые конфликты, которые спровоцированы в рамках стремления США к созданию униполярной системы и попытки других держав, прежде всего России, Китая, Индии и других стран, чтобы установить многополярность. Целью этой работы является анализ роли и смысла НАТО в многополярном мировом порядке, который неизбежно создается, особенно после начала конфликта (войны) на Украине, с 2022 года. Основной гипотез от которого исходит все исследование: НАТО из оборонительного альянса после Холодной войны превратился *de facto* в рычаг силы США с целью установления однополярного мирового порядка, при чем *de iure* превращается в международную региональную организацию для установления мира и безопасности во всем мире. В исследовании в основном использовались сравнительный метод и метод контент-анализа. Общий вывод работы таков: в мире создается последний мировой порядок кластерного типа. Роль и смысл НАТО в новейшем мировом порядке будет зависеть от результата войны на Украине и нового перераспределения силы между кластерами.

Ключевые слова: *новый мировой порядок, кластеры, НАТО, многополярность, США.*

ЕВРОПЕЙСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ - СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Митар Ковач

Сюжет: Европейская безопасность после исчезновения биполярного разделения мира стала под угрозой различных проблем, рисков и угроз. С началом украинского кризиса, ЕС проявил неспособность действовать превентивно и предотвратить начало войны. Европейский союз находится под огромным влиянием США и слепо следует за стратегическими определениями через глобалистские стратегии коллективного Запада. С таким позиционированием, ЕС наносит нестижимые последствия для европейских народов и государств. Перспективы ЕС очень тяжелые и мрачные, потому что ее экономика все больше падает в рецессию и угрожает качество жизни всех слоев населения. В то же время ЕС берет на себя все больше и больше обязательств в поддержку Украины вести войну против Российской Федерации и развивать военный потенциал через милитаризацию и дополнительное выделение денег на военные нужды. США стремятся к тому, чтобы от ЕС и европейской части НАТО создать силу, которая сможет соперничать с военной мощью России Федерации. Такие тенденции и стратегические определения США обременяют европейскую безопасность через проектирование новых конфликтов в будущем. Глобалистская элита из Брюсселя неправильно анализируют опасности, которые приходят с такой вредной политикой. Таким образом, ЕС рискует исчезнуть и ее начать покидать страны, которые больше не захотят участвовать в проектировании новой войны в Европе. Сербии не нужен такой ЕС и пришло время, чтобы политические элиты, власть и оппозиция, предложили людям новые решения через стратегический поворот к государствам и народам, которые следят за другой системой ценностей, основанной на равенстве и равноправном сотрудничестве.

Ключевые слова: *Европа, европейская безопасность, евразийская интеграция, украинский кризис.*

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ НА ПРОСТРАНСТВЕ БАЛКАН И РЕСПУБЛИКИ СЕРБСКОЙ

Дарко Матиашевич

Сюжет: Текущие отношения внутри Боснии и Герцеговины связаны с глобальными геополитическими отношениями. Происхождение этих отношений имеет свое применение именно с геополитическим землетрясением и дисбаланс сил в мире в конце XX века. Ключевым событием был тогдашний распад биполярного мира в 1990-х годах. Пространство Юго-Восточной Европы и тем самым, Балкан, рассматриваются как значительная геополитическая область даже после распада Варшавского договора и СССР. Также рассматривается и с точки зрения новой постоянности в международных отношениях, и это применение классических геополитических концепций атлантизма и морской стратегии в рамках функции мирового господства единственной сверхдержавы, чем теперь является США. Соединенные Штаты заменяют и принимают многовековой подход (по крайней мере, из крымских войн XIX века и русско-турецких войн того времени) Великобритании, что Россия должна быть отделена от какого-либо значительного присутствия или даже господства в Средиземном море, контроля над Босфором и Дарданеллами, а также пространства Черного моря. Война в бывшей СФРЮ закончилась замороженным конфликтом в Боснии и Герцеговине. В самое Дейтонское мирное соглашение 1995 года (особенно Конституция БиГ, как приложение IV) встроены механизмы внутреннего разрушения Дейтонского соглашения на основе силы западных стран. Концепция считается «незаконченным делом на Балканах». Ключевыми инструментами для этого ложного правового действия являются Институт Высокого представителя в БиГ (приложение X Дейтонского соглашения) и оговорка о Конституционном суде Биг (Конституция БиГ), где устанавливается «мошенническое и почти неограниченное» присутствие иностранных судей в Конституционном суде БиГ. С помощью комбинированных методов шантажа, давления и «голой военной силы», эти механизмы последних тридцати лет, сама конституционно-правовая структура БиГ деградировала. Насильственные и обманчивые изменения произошли со стремлением создать тзв. «функциональную БиГ». Как правило, это означает сокращение и деградацию конституционно-правовых юрисдикции Республики Сербской как одного из двух конституционных образований в таком сложном государственном творении конфедеративного вида. Сама роль местных действующих лиц власти внутри БиГ специфичная и имеет мультивекторные

отношения. С противоположными интересами двух образований и три народа в БиГ, которые они представляют (единственные коренные явления- это Республика Сербская и сербы как конституционный народ в БиГ) также важно влияние внешнего фактора, в первую очередь западных стран, в направлении исключительных геополитических интересов. Учитывая то, что БиГ представляет эпицентр военных конфликтов в бывшей СФРЮ, наряду с комплексными отношениями с точки зрения этноса, религии, наследия и закона сообщающийся сосудов, в региональном смысле эта тема должна быть значимой с точки зрения потенциала для будущих конфликтов или для наблюдения с целью постоянной стабилизации этих пространств.

Ключевые слова: *геополитика, международные отношения, дипломатия, безопасность, военный конфликт, НАТО, Дейтонское мирное соглашение, Европа, Балканы, Республика Сербская.*

ГЕОПОЛИТИКА БОМБАРДИРОВОК СЕРБОВ

Брацо Ковачевич

Сюжет: Вандальские, зверские и террористические бомбардировки сербов англосаксонским Западом во главе с США и НАТО, показалась вся суровость войны и бомбардировок, оруэлловский названной «гуманитарной интервенцией». Оправдание преступления агрессоры искали в собственном понимании человечности, этики и морали. Это должно было стать причиной оправдания совершения *bellum isutum*. Чтобы это совершить, они наняли платных «интеллектуалов», журналистов, СМИ, пропагандистские агентства, дипломатов, и в этом заранее настроенном «хоре» единоумия, они объявили сербов «виновниками войны» и тем самым «оправдали» акт вандализма «воздушной операции». Хотя лишь немногие были теми, кто воспринимал бомбардировку как «ужасную ошибку», навязанную войну и незаконный акт, тем не менее, все еще на Западе сегодня присутствует оправдание бомбардировок сербов. Стремясь к тому чтобы, как говорили лидеры англосаксонского Запада, «решить» проблему, они своим агрессивными, насильственными и незаконными действиями создали проблемы и еще больше радикализировали их. У Сербии они взяли часть территории со значительными ресурсами, убивали население, уничтожали инфраструктуру, разрушили экономические, жилые, школьные, образовательные, медицинские и религиозные объекты, привели к погрому сербского, черногорского и неалбанского населения и построили военную базу, необходимую для воинствующее и разжигание войны и дальше англосаксонское проникновение на Восток.

Ключевые слова: *бомбардировка, геополитика, Запад, НАТО, сербы.*

ДЕЙСТВИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В ОТНОШЕНИИ БОСНИИ И ГЕРЦЕГОВИНЫ, РЕСПУБЛИКИ СЕРБСКОЙ, ФЕДЕРАЦИИ БОСНИИ И ГЕРЦЕГОВИНЫ И ПРАВ КОНСТИТУЦИОННЫХ НАРОДОВ

Драган Петрович

Сюжет: В работе анализируются отношения Европейского союза за последние годы с Боснией и Герцеговиной. Эта политика имеет свои основы в принципиальном уважении Дейтонского мирного соглашения и стремления удержать Боснию и Герцеговину в рамках переговоров по «европейскому пути». Реально смотря, у Боснии и Герцеговины мало шансов стать членом Европейского союза в обозримом будущем. С другой стороны, речь идет о геополитическом интересе западных и европейских структур, чтобы балканское пространство в целом находилось под их ключевым влиянием. Однако в тени украинского конфликта и интенсификации противоречий в мире, усиление многополярности ставит под сомнение бесспорное господство Запада. В работе конкретно рассматривается позиция Республики Сербской и сербского народа в целом.

Ключевые слова: *Европейский союз, Босния и Герцеговина, сербы, Республика Сербская, Федерация БиГ, многополярность, украинский кризис.*

СОВМЕСТНОЕ ВРАЖДЕБНОЕ ПРЕДПРИЯТИЕ ПРОТИВ РЕСПУБЛИКИ СЕРБСКОЙ

Слободан С. Жуплянин

Сюжет: Босния и Герцеговина является страной, состоящей из двух образований, Округа Брчко и трех составляющих народов и как таков имеет чрезвычайно сложную конституционно-правовую структуру, сложные политические отношения и высокую степень нетерпимости и нетолерантности среди трех составляющих народов. Она находится под давлением многочисленных проблем во всех сферах жизни и работы. Несмотря на четко определенные юрисдикций в рамках Дейтонского мирного соглашения и конституции БиГ, с уровня БиГ, из непосредственного окружения и части тзв. международного сообщества присутствуют постоянные натиски на юрисдикции Республики Сербской, и самые радикальные требования идут в направлении полного уничтожения и исчезновения Республики Сербской. Несомненно речь идет о враждебном предприятии ретроградных сил из Федерации Боснии и Герцеговины (ФБиГ), некоторых стран из окружении, прежде всего тзв. «Великой Хорватии», стран Квинты (США, Великобритания, Германия, Франция и Италия) и большинства членов НАТО, общей целью которых является стигматизация, а затем отмена, то есть исчезновение Республики Сербской и сербского народа. Легкое пренебрежение исторических и текущих обстоятельств в БиГ часто заставляют некоторых иностранных факторов думать, что более централизованная, унитарная БиГ могла бы быть более успешной, если бы только отдельные более шумные сербские лидеры могли сдержать. Однако, все становится более очевидным, даже для многих самых лояльных сторонников ПДД (Партии демократического действия) из международного сообщества, что эти иллюзии не только неправильные, но и разрушительные. Стороны, которые продолжают за дисфункциональность БиГ обвинять отдельных политиков или Дейтонскую Конституцию, тем самым искажают реальность. Основная причина дисфункциональности БиГ не заключается в обостренной риторике или в структуре дейтонской формулы, а в стойком отказе ПДД воспринять и придерживаться Дейтонских соглашений, которые гарантируют конституционным народам равенство в исполнении власти. Эта работа направлена на выявление причин и мотивов таких действий, выявление способов и методов действий, а также реальные возможности обороны Республики Сербской и сербского народа в условиях и процессах возникновения нового мирового порядка, на основе многополярности, равенства и взаимного уважения и

сотрудничества, и уважения всех народов и стран, независимо от величине занимаемой территории, экономической силы, расовой и религиозной принадлежности и тому подобное.

Ключевые слова: *совместное враждебное предприятие, Республика Сербская, БиГ.*

ВЫЖИВАНИЕ РЕСПУБЛИКИ СЕРБСКОЙ В АНТИДЕЙТОНСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИНОСТРАННЫХ И ВНУТРИПОЛИТИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ

Остоя Барашин

Сюжет: Целью этой работы является то, что, хотя Республика Сербская не является государством, обладает большим количеством государственных атрибутов, включая правительство, парламент и множество институтов, направленных на защиту и укрепление политической и экономической позиции данного образования. Теоретически смотря, современное государство способно изменить то, как общество рассматривает себя посредством правового регулирования и морального убеждения, а также контроля над системой образования. В работе преимущественно используются методы анализа и синтеза и историко-сравнительные методы. Всеобъемлющим исследованием и анализом собранных данных и документов недвусмысленно подтверждается, что многочисленные примеры неадекватного доступа интерпретации и применению Дейтонского мирного соглашения, в связи с чем интересы Республики Сербской находятся под все сильнее угрозой. Именно в этом пункте наиболее четкое совпадение интересов государства и этнической группы. Важнейшей заботой этнической группы является ее выживание и культурное воспроизводство. Таким же образом государство должно заботиться о том, чтобы обеспечить постоянную и воспроизводимую поддержку системным учреждениям. Эти двое факторов встречаются в сфере образования, где происходит это воспроизведение. Отдельно от международной легитимности или недостатка его, неоспоримым фактом является то, что Республика Сербская- государство сербского народа, гораздо больше чем Босния и Герцеговина. Хотя Республика Сербская не является государством, она обладает большим количеством государственных атрибутов, включая правительство, парламент и другие учреждения, направленные на защиту и укрепление политической и экономической позиции данного образования, а также права и культуру сербского народа.

Ключевые слова: *Босния и Герцеговина, Республика Сербская, Дейтонское мирное соглашение, высокий представитель, международное сообщество*

СОБСТВЕННОСТЬ РЕСПУБЛИКИ СЕРБСКОЙ В ФУНКЦИИ ЕЕ РАЗВИТИЯ

Синиша Пепич

Сюжет: Роль собственности в стратегическом развитии является ключевым компонентом устойчивого экономического прогресса для Республики Сербской. Основное предположение этого исследования заключается в том, что общественные и природные блага составляют основу стратегии развития в направлении реализации долгосрочных экономических целей, улучшения инфраструктуры и увеличения инвестиционной привлекательности. В работе анализируются механизмы, с помощью которых различные формы собственности (земля, энергоресурсы, инфраструктура) могут быть активированы в пользу экономического развития, с особым акцентом на публично-общественные и общественно-частные партнерства. Исследование также включает в себя анализ потенциала развития через оптимальное управление существующими ресурсами и идентификацию ключевых секторов как энергетика, туризм и сельское хозяйство, которые могут генерировать значительный рост. В документе также освещаются вызовы, стоящие перед Республикой Сербской, в том числе административные препятствия и стремления иностранного фактора ограничить юрисдикцию над имуществом. В заключении подчеркивается важность стратегического управления, сохранения суверенитета и применение устойчивых практик для максимизации потенциала развития и обеспечения долгосрочного экономического прогресса.

Ключевые слова: *экономическое развитие, собственность, Республика Сербская, государственно-частное партнерство, инфраструктура, энергетические ресурсы, стратегическое развитие.*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327.56

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ : научно-теоријски часопис / главни и одговорни уредник Митар Ковач. - Год. 9, бр. 2 (2024).- Београд : Евроазијски безбедносни форум, 2024- (Београд : Dis Public). - 25 cm

Полугодишње.

ISSN 2466-4448 = Безбедносни форум

COBISS.SR-ID 223673868

